

T.C.

**ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ**

**DİNDARLIK İLE ŞANS OYUNLARINA KATILIM VE KUMAR BAĞIMLILIĞI
İLİŞKİSİNDE UMUDUN DÜZENLEYİCİ ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Sema İNCEKÖSE

Tezli Yüksek Lisans Programı

Haziran, 2024

T.C.

**ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ ARAŞTIRMALAR ENSTİTÜSÜ**

**DİNDARLIK İLE ŞANS OYUNLARINA KATILIM VE KUMAR BAĞIMLILIĞI
İLİŞKİSİNDE UMUDUN DÜZENLEYİCİ ROLÜ**

Yüksek Lisans Tezi

Sema İNCEKÖSE

Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Asım YAPICI

Haziran, 2024

TEZ ONAYI

Enstitümüzün Tezli Yüksek Lisans Programı
..... numaralı öğrencisi’nın hazırladığı
“.....” başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü
Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri gereğince / /
..... günü saat’da yapılmış, tezin onayına oy birliği / oy çokluğu ile karar
verilmiştir.

Başkan : (Ünvanı - Adı Soyadı - İmza)

Jüri Üyesi (Danışman) : (Ünvanı - Adı Soyadı - İmza)

Jüri Üyesi : (Ünvanı - Adı Soyadı - İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü, Enstitü Yönetim Kurulu’nun / / tarih ve
sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... / /

Prof. Dr. Asım YAPICI

Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Araştırma konusunun seçiminde ve çalışmayı tamamlama sürecinde yardım ve desteğini her daim yanımda hissettiğim çok değerli danışman hocam Prof. Dr. Asım Yapıcı hocama teşekkür ederim. Tez jürimde bulunan çok kıymetli Doç. Dr. Ferdi Kırar ve Dr. Öğr. Üyesi Rümeyya Nur Doğan hocalarıma tezime yapmış oldukları katkıdan dolayı teşekkür ederim. Veri toplama sürecinde katılımcılara ulaşmamda bana yardımcı olan babama, sabrı ve şefkatiyle her daim yanımda olan anneme, akademik serüvenimde bana her daim güvenen ve yanımda olan abim ve ablama teşekkürü borç bilirim. Tez yazma sürecimi manevi destekleriyle kolaylaştıran biricik dostlarım Zahide Elif Ataseven, Kübra Yeşilot, Şevval Acuner, iş arkadaşlarım olan Şüheda Belkıs Barak ve Rümeyya Ergin'e, burada adlarını zikredemediğim tüm dostlarıma ve 2210-A Genel Yurt İçi Yüksek Lisans Burs Programı 2022/1. Dönem bursiyeri olmam nedeniyle yüksek lisans eğitimimi destekleyen TÜBİTAK'a teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAYI.....	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
KISALTMALAR	xi
TABLO LİSTESİ	xii
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Konusu	1
Araştırmanın Önemi ve Amacı	2
BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE	1
1.1. Şans ve Kumar Oyunları.....	1
1.2. Şans Oyunlarının Çeşitleri	1
1.3. Şans Oyunlarının Mekânsal, Zamansal ve Görünürlük Açısından Sınıflandırılması	3
1.4. Ticari, Özel, Aktivite ve Yasadışı Kumar.....	3
1.5. Şans Oyunlarına Katılım Davranışını Ele Alan Teoriler	4
1.5.1. Davranışçı ve Bilişsel Kuramlar	4
1.5.2. Skinner: Edimsel Koşullanma Teorisi	4
1.5.3. Rotter: Sosyal Bilişsel Kuram	5
1.5.4. Bandura: Sosyal Öğrenme Kuramı	5
1.5.5. Icek Ajzen: Planlı Davranış Teorisi	6
1.6. Karar Verme Kuramları	7
1.6.1. Daniel Bernoulli: Beklenen Fayda Teorisi.....	7
1.6.2. Daniel Kahneman ve Amos Tversky: Beklenti Teorisi	8
1.7. Şans Oyunlarına Katılım Davranışını Etkileyen Unsurlar.....	9
1.7.1. Biyolojik Faktörler	9
1.7.2. Genetik ve Kalıtsal Faktörler	9
1.7.3. Bireysel Faktörler.....	10
1.7.4. Sosyal ve Kültürel Faktörler	11
1.8. Şans Oyunlarına Katılım Davranışı Nedenleri	13
1.8.1. Motivasyon Modelleri	13
1.9. Umut Kavramına Yaklaşımlar ve Umudun Tanımlanması	15
1.9.1. Pozitif Psikoloji Bağlamında Umut.....	16

1.9.2. Umut Teorisi	17
1.9.3. Şans Oyunları ve Umut İlişkisi	18
1.10. Dindarlık ve Dini Yönelim Biçimleri	18
1.10.1. Din ve Dindarlığın Tanımlanması	18
1.10.2. Dindarlık Tiplerleri	19
1.10.3. Şans Oyunlarına Katılım Davranışı, Dindarlık ve Umut İlişkisi	22
1.11. Kumar Bağımlılığı	24
1.11.1. Bağımlılık ve Davranışsal Bağımlılık Kavramları	24
1.11.2. DSM'ye Göre Kumar Bağımlılığı	25
1.11.3. Kumar Bağımlılığının Türleri ve Evreleri	26
1.11.4. Patolojik Kumar Bağımlılığı Evreleri	27
1.11.5. Kumar Bağımlılığının Etiyolojisi ve Epidemiyolojisi	28
1.11.5.1. Genel Bağımlılık Teorisi	28
1.11.5.2. Yollar Modeli (Pathways Model)	28
1.11.6. Kumar Bağımlılığı Geliştirmede Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler	30
1.11.6.1. Kumar Bağımlılığı ve Dindarlık	31
İKİNCİ BÖLÜM	33
YÖNTEM	33
2.1. Araştırmanın Modeli	33
2.2. Araştırmanın Hipotezleri	33
Araştırmaya ilişkin hipotezler aşağıda verilmektedir:	33
2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	36
2.4. Veri Toplama Araçları	37
2.4.1. South-Oaks Kumar Tarama Testi (SOKT)	38
2.4.2. Şans Oyunlarına Katılım Anketi	39
2.4.3. Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği	40
2.4.4. Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği	41
2.4.5. Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği	41
2.4.6. Sürekli Umut Ölçeği	42
2.5. İşlem	43
2.5.1. Verilerin Analizi	43
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	46
BULGULAR	46
3.1. Betimsel İstatistikler	46

3.1.1. South Oaks Kumar Tarama Testi, Sürekli Umut Ölçeği, Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği, Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği ve Dini Yönelim Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri.....	46
3.1.2. Örneklem Grubunun Katılım Gösterdiği Şans Oyunu Türüne Göre Dağılımı	47
3.1.3. Örneklem Grubunun Şans Oyunlarının Kumar Olup Olmadığını Düşünme Durumuna Göre Dağılımı.....	48
3.2. Demografik Değişkenlere İlişkin Analizler	48
3.2.1. Cinsiyete İlişkin Bulgular.....	48
3.2.2. Şans Oyunlarına Katılım ve Medeni Durum.....	49
3.2.4. Şans Oyunlarına Katılım ve Yaş Arasındaki İlişki	50
3.2.5. Algılanan Gelir Seviyesine Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi	50
3.2.6. Eğitim Seviyesine Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi	51
3.3. Değişkenler Arasındaki İlişkilere Dair Analizler	52
3.3.1. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi ve Kumar Oynama Nedenleri Arasındaki İlişki.....	52
3.3.2. Sürekli Umut, Dini Yönelim Biçimleri, Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi ve Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi Arasındaki İlişki	53
3.4. Grup Karşılaştırmalarına İlişkin Analizler.....	54
3.4.1. Şans Oyunlarına Katılıma Göre Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi	54
3.4.2. Şans Oyunlarının Kumar Sayılıp Sayılmadığını Düşünmeye Göre Dindarlığın Farklı Tezahürleri.....	55
3.4.3. Şans Oyunlarına Katılıma Göre Dini Yönelim Biçimleri	56
3.4.4. Şans Oyunlarına Katılıma Göre Sürekli Umut Düzeyi	57
3.4.5. Kumar Oynama Nedenlerinin Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Gruplar Arasında Karşılaştırılması.....	58
3.4.6. Kumar Bağımlılığı ve Sürekli Umut	58
3.4.7. Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Grupların Dini Yönelim Biçimi Düzeyi	59
3.4.8. Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi Açısından Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Gruplar Arasındaki Fark.....	61
3.5. Yordayıcı Analizler.....	63
3.5.1. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyini Yordayan Dini Değişkenlerin Analizi	63
3.5.2. Problemlili Kumar Oynama Davranışını Yordayan Dini Değişkenler (Çoklu Regresyon Analizi).....	67
3.6. Düzenleyici Analizler	68
3.6.1. Dinin Etkisini Hissetme ve Dini Yönelim Biçimlerinin Şans Oyunlarına Katılım Davranışı ile İlişkisinde Umudun Düzenleyici Rolü.....	68

3.6.2. Dinin Etkisini Hissetme ve Dini Yönelim Biçimlerinin Problemlı Kumar Oynama Davranışı ile İlişkisinde Umudun Düzenleyici Rolü.....	70
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TARTIŞMA	72
4.1. Sosyodemografik Değişkenlere Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi.....	72
4.1.1. Yaşa Göre Şans Oyunlarına Katılım	72
4.1.2. Cinsiyete Göre Şans Oyunlarına Katılım	72
4.1.3. Öznel Gelir Düzeyine Göre Şans Oyunlarına Katılım	73
4.1.4. Medeni Duruma Göre Şans Oyunlarına Katılım.....	74
4.1.5. Eğitim Düzeyine Göre Şans Oyunlarına Katılım	74
4.2. Kumar Oynama Nedenleri ve Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi	75
4.3. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi ve Umut	76
4.4. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi ve Dindarlığın Farklı Görüntüleri.....	76
4.4.1. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi ve Dinin Etkisini Hissetme	76
4.4.2. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyine Göre Dini Yönelim Biçimi Düzeyi	79
4.5. Kumar bağımlılığı ve Kumar Oynama Nedenleri Arasındaki İlişkinin Tartışılması.....	81
4.6. Kumar Bağımlılığı ve Dindarlık	82
4.6.1. Kumar Bağımlılığı ve Dinin Etkisini Hissetme	82
4.6.2. Kumar bağımlılığına Göre Dini Yönelim Biçimleri	85
4.7. Kumar Bağımlılığı ve Umut	88
4.8. Düzenleyici Analiz Sonuçlarının Tartışılması	89
4.8.1. Dinin Etkisini Hissetme ve Şans Oyunlarına Katılım Arasındaki İlişkide Umudun Düzenleyici Rolü.....	89
4.8.2. Dini Yönelim Biçimleri ve Şans Oyunlarına Katılım Arasındaki İlişkide Umudun Düzenleyici Rolü.....	90
4.8.3. Dinin Etkisini Hissetme ve Problemlı Kumar Oynama Davranışı Arasındaki İlişkide Umudun Düzenleyici Rolü.....	90
4.8.4. Dini Yönelim Biçimleri ve Problemlı Kumar Oynama Davranışı Arasındaki İlişkide Umudun Düzenleyici Rolü.....	91
BEŞİNCİ BÖLÜM: SINIRLILIKLAR	92
ALTINCI BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER	93
KAYNAKÇA	96
EKLER	117
EK 1-Bilgilendirilmiş Onam Formu	117
EK 2-South-Oaks Kumar Tarama Testi.....	118
EK 3- Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği.....	127

Ek 4- Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği	129
EK 5- Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği.....	130
EK 6-Sürekli Umut Ölçeği	132
EK 7-Şans Oyunlarına Katılım Anketi	133
EK-8 ETİK KURUL RAPORU.....	129

ÖZET

Şans oyunlarına katılım davranışı bireylerin yaşamını psikolojik, sosyal, ekonomik ve manevi yönlerden etkileyebilmektedir. Şans oyunlarına katılım davranışının birey üzerindeki etkileri, kişilerin bu oyunlara katılım derecesi ve şiddeti ile ilişkili olabilmektedir. Şans oyunlarına katılım davranışının derecesi ve şiddeti ile ilişkili faktörlerin tespiti bu noktada önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı, şans oyunlarına katılım düzeyi, problemli kumar oynama davranışı şiddeti ve kumar bağımlılığının dindarlık, kumar oynama nedenleri ve umut düzeyi ile arasındaki ilişkiyi ölçmektir. Bu amaçla Ankara (örneklemin yaklaşık % 85'i) ve çevre illerde (Samsun, Amasya, Tokat, Çorum örneklemin yaklaşık %15'i) yaşayan 18-65 yaş aralığında olan 470 katılımcıya South-Oaks Kumar Tarama Testi, Dinin Etkisini Hissetme, Dini Yönelim Biçimleri, Şans Oyunlarına Katılım Anketi, Sürekli Umut, Kumar Oynama Nedenleri Ölçekleri uygulanmıştır. Araştırma kapsamında tek yönlü varyans analizi, çoklu regresyon, korelasyon, t-testi, düzenleyici değişken analizleri yapılmıştır. Yapılan analizler çerçevesinde şans oyunlarına katılım düzeyi ve kumar bağımlılığı ile kumar oynama nedenleri (para kazanma, kaçınma, eğlenme/heyecanlanma, sosyalleşme) arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Dinin etkisini hissetme düzeyinin şans oyunlarına katılım davranışı ve kumar bağımlılığına göre farklılaştığı görülmüştür. Dini yönelim biçimlerinden katı kuralcı ve dışsal dini yönelimin şans oyunlarına katılım ve kumar bağımlılığına göre farklılaştığı tespit edilirken içsel ve arayışsal dini yönelimin farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Çoklu regresyon analizinde dinin etkisini hissetme düzeyi ile içsel, dışsal ve katı kuralcı dini yönelimin şans oyunlarına katılım davranışı ve problemli kumar oynama şiddetini yordadığı bulgulanmıştır. Umut düzeyinin kumar bağımlılığı ve şans oyunlarına katılım davranışına göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Düzenleyici değişken analizleri sonucunda ise umudun dini değişkenler (dinin etkisini hissetme, içsel dini yönelim, dışsal dini yönelim, arayışsal dini yönelim ve katı kuralcı dini yönelim) ve şans oyunlarına katılım düzeyi arasında düzenleyici bir rolünün olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Umudun dini değişkenler (dinin etkisini hissetme, içsel dini yönelim, dışsal dini yönelim, arayışsal dini yönelim ve katı kuralcı dini yönelim) ve problemli kumar oynama davranışı arasında da düzenleyici bir rolünün olmadığı bulgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dindarlık, Dini Yönelim, Kumar Bağımlılığı, Şans Oyunları, Umut.

ABSTRACT

Participation in games of chance can affect individuals' lives in psychological, social, economic and spiritual aspects. The effects of participation in games of chance on the individual may be related to the degree and severity of people's participation in these games. It is important at this point to determine the factors related to the degree and severity of participation in games of chance. The aim of this study is to measure the relationship between the level of participation in games of chance, the severity of problematic gambling behavior and gambling addiction with religiosity, reasons for gambling and level of hope. For this purpose, 470 participants between the ages of 18-65 living in Ankara (approximately 85% of the sample) and surrounding provinces (Samsun, Amasya, Tokat, Corum, approximately 15% of the sample) were administered the South-Oaks Gambling Screening Test, Feeling the Influence of Religion, Religious Affairs. Orientation Styles, Games of Chance Participation Questionnaire, Constant Hope, Reasons for Gambling Scales were applied. Within the scope of the research, one-way analysis of variance, multiple regression, correlation, t-test, and moderator variable analyzes were performed. Within the framework of the analyses, it was seen that there was a significant relationship between the level of participation in games of chance and gambling addiction and the reasons for gambling (earning money, avoiding, having fun/excitement, socializing). It has been observed that the level of feeling the influence of religion varies according to the behavior of participating in games of chance and gambling addiction. Among the religious orientation types, it was determined that strict normative and extrinsic religious orientation differed according to participation in games of chance and gambling addiction, while intrinsic and quest religious orientation did not differ. In multiple regression analysis, it was found that the level of feeling the influence of religion and internal, external and strict normative religious orientation predicted the behavior of participating in games of chance and the severity of problem gambling. It has been determined that the level of hope does not differ according to gambling addiction and participation in games of chance. As a result of moderator variable analyses, it was concluded that hope does not have a moderating role between religious variables (feeling the influence of religion, intrinsic religious orientation, extrinsic religious orientation, quest religious orientation, and rigid religious orientation) and the level of participation in games of chance. It has been found that hope does not have a moderating role between religious variables (feeling the influence of religion, intrinsic religious orientation,

extrinsic religious orientation, questive religious orientation, and rigid religious orientation) and problematic gambling behavior.

Key Words: Religiosity, Religious Orientation, Gambling Addiction, Games of Chance, Hope.

KISALTMALAR

SOKT: South-Oaks Kumar Tarama Testi

ŞOKA: Şans Oyunlarına Katılım Anketi

KONÖ: Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği

SUÖ: Sürekli Umut Ölçeği

DEHÖ: Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği

YYMDÖ: Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1. Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklere Göre Dağılımı	37
Tablo 2.2. Çarpıklık ve Basıklık Değerleri	45
Tablo 3.1. Araştırma Ölçeklerine İlişkin Betimleyici İstatistik Bilgileri.....	46
Tablo 3.2 Katılım Gösterilen Şans Oyunu Türüne Göre Dağılım	47
Tablo 3.3. Cinsiyete Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi.....	49
Tablo 3.4. Medeni Duruma Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi	49
Tablo 3.5. Medeni Duruma Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyine Dair Çoklu Karşılaştırma.....	49
Tablo 3.6. Şans Oyunlarına Katılım ve Yaş İlişkisi	50
Tablo 3.7. Algılanan Gelir Seviyesine Göre Şans Oyunlarına Katılım	51
Tablo 3.8. Eğitim Seviyesi Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi	51
Tablo 3.9. Eğitim Seviyesine Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyine Dair Çoklu Karşılaştırma.....	51
Tablo 3.10. Şans Oyunlarına Katılım ve Kumar Oynama Motivasyonları Korelasyon Tablosu.....	53
Tablo 3.11. Korelasyon Tablosu.....	53
Tablo 3.12. Şans Oyunlarına Katılım Gruplarının Dinin Etkisini Hissetme Düzeylerine Göre Karşılaştırılması (T-Test)	55
Tablo 3.13. Şans Oyunlarının Kumar Sayılıp Sayılmadığını Düşünmeye Göre Dindarlığın Farklı Tezahürleri	55
Tablo 3.14. Şans Oyunlarına Katılıma Göre Dini Yönelim Biçimleri	56
Tablo 3.15. Sürekli Umut Düzeyine Göre Şans Oyunlarına Katılım	57
Tablo 3.16. Kumar Oynama Nedenlerinin Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Gruplar Arasında Karşılaştırılması.....	58
Tablo 3.17. Kumar Bağımlılığı ve Umut Arasındaki İlişki	59
Tablo 3.18. Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Grupların Dini Yönelim Biçimi Düzeyi.....	59
Tablo 3.19. Kumar Bağımlılığı Gruplarına Göre Dini Yönelim Biçimi Düzeyine Dair Çoklu Karşılaştırma.....	60
Tablo 3.20. Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi Açısından Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Gruplar Arasındaki Fark	62
Tablo 3.21. Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi Açısından Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Gruplar Arasındaki Farka Dair Çoklu Karşılaştırma	62
Tablo 3.22. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyini Yordayan Dini Değişkenler (Çoklu Regresyon Analizi)	63

Tablo 3.23. Problemlı Kumar Oynama Davranışını Yordayan Dini Değişkenlerin Çoklu Regresyon Analizi	67
Tablo 3.24. Dini Değişkenler ve şans Oyunlarına Katılım Davranışına Yönelik Düzenleyici Değişken Analizleri	69
Tablo 3.25. Dini Değişkenler ve Problemlı Kumar Oynama Davranışına Yönelik Düzenleyici Değişken Analizleri	70

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Şans oyunu oynama davranışı, en ilkel topluluklardan günümüz modern toplumuna kadar varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Custer ve Milt, 1985). Şans oyunlarına katılım davranışındaki süreklilik bireylerin bu oyunlara hangi motivasyonla yöneldiği sorusunu akla getirmiştir. Daha açık ifade etmek gerekirse, insanlar diğer oyunlarda olduğu gibi eğlenmek, zevk almak ve sosyalleşmek amacıyla mı şans oyunlarına yönelmektedir? Yoksa şans oyunlarına katılım davranışını tetikleyen temel unsur para kazanma motivasyonu mudur? Araştırmacılar tarafından keşfedilmeyi bekleyen farklı unsurlar sürece eşlik etmekte midir?

Şans oyunlarına katılım davranışı ile ilişkili olabilecek değişkenlerin tespiti, bahsi geçen davranış alanının geniş bir çerçevede ele alınabilmesi bakımından önem taşımaktadır. Umut düzeyinin bu değişkenlerden biri olabileceği öne sürülebilir. Çünkü umut düzeyi yüksek olan bireyler, karşılaştığı sorun ve sıkıntılar ile baş edebileceği yönünde bir inanç besler, kendisine güvenir (Valle vd., 2020). Şans oyunlarına katılım davranışında bulunan bireyler, şans oyunlarından elde etmeyi beklediği maddi kazanç sayesinde finansal sıkıntılarından kurtulmayı umut edebilir veya şans oyunu oynayarak eğlenen, hayatın stres verici ve yorucu olaylarından kaçınan bireyler, geleceğe yönelik umut düzeyini artırıyor olabilir (Mónico ve Alferes, 2022). Diğer taraftan umut düzeyi yüksek olan bireyler, şans oyunlarına katılım göstermeye ihtiyaç duymayabilir ya da daha az düzeyde katılım ihtiyacı duyabilir (Loo vd., 2014).

Şans oyunu oynama davranışı ile ilişkili olabilecek faktörlerden bir diğeri de bireylerin dindarlık düzeyidir. Çünkü dindar bireyler şans oyunlarına katılım yönündeki davranışını, dinin şans oyunlarına yönelik tutumuna bağlı olarak şekillendirebilir. Aynı zamanda dindar bireyler, yaşamlarında dinin sosyal ve psikolojik etkisini olumlu veya olumsuz yönlerde hissedebilir. Bu durum da onların şans oyunlarına katılım davranışını etkileyebilir (Hoffmann, 2000). Dinin etkisinin yanında dini yönelim biçimleri de şans oyunlarına katılım davranışını belirleyen unsurlar arasında olabilir.

Şans oyunlarına katılım davranışını etkileyen unsurların tespitinin yanında şans oyunlarına katılım derecesinin belirlenmesi de önem taşımaktadır. Çünkü bireyler, şans oyunlarına katılım davranışı düzeyine göre farklılaşmaktadır: Kimi bireyler bu oyunlara hiç katılım göstermezken kimi bireyler az, orta ya da şiddetli düzeyde katılım göstermektedir. Şans oyunlarına katılım gösteren

bireyler de günlük yaşamında şans oyunları oynama davranışından kaynaklı çeşitli sorunlar yaşayabilir veya yaşamayabilir. Şans oyunları oynama davranışından kaynaklı çeşitli sorunlar yaşayan bireyler de kumar bağımlılığı geliştirebilir veya geliştirmeyebilir. Burada araştırılması gereken husus, bahsi geçen grupların şans oyunlarına katılım davranışı ile ilişkili olduğu düşünülen umut, şans oyunlarına katılım nedeni ve dindarlık düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığıdır.

Yukarıda yapılan değerlendirmelerden hareketle bu araştırmanın konusu; şans oyunlarına katılım davranışı, problemlili kumar oynama şiddeti, kumar bağımlılığı, kumar oynama nedenleri, dindarlık ve umut düzeyi arasındaki ilişkidir.

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Şans oyunlarına katılım davranışı bireylerin yaşamında pek çok soruna yol açabilmektedir. Araştırmalar incelendiğinde, şans oyunlarına katılım davranışının yol açtığı maddi kaybın bireylerin finansal sorun ve sıkıntılar yaşamasına neden olduğu görülmektedir (Koomson ve Churchill,2022). Bu sorunları yaşayan bireyler ise şans oyunlarından kaynaklı maddi açığını kapatabilme veya tekrardan şans oyunu oynayabilme amacıyla hırsızlık ve dolandırıcılık yapabilmekte, çevresine yalan söyleyerek borç para alabilmektedir. Bu gibi durumlarla da ilişkili olarak şans oyunlarına katılım davranışı bireylerde depresyon, anksiyete ve uyku bozukluklarına neden olabilmektedir (Hartmann ve Blaszczyński, 2018). Şans oyunlarına yüksek düzeyde katılım davranışı gösteren bireyler, arkadaş ve ailesiyle de ilişkisel sorunlar yaşayabilmektedir. Şans oyunlarına katılım düzeyindeki artış konusunda ele alınması gereken bir diğer konu bu oyunların bağımlılık geliştirici yönüdür. Şans oyunu oynayan bireylerin bazıları için bu oyunlar zararsız bir alışkanlık olabilirken bazıları süreç içerisinde bu oyunlara bağımlı hale gelebilmektedir (Oktay vd., 2021; Uygur, 2021).

Özetle şans oyunlarına katılım davranışı bağımlılık boyutu olan, bağımlılık boyutunun olmadığı durumlarda da bireylerin sosyal, psikolojik ve ekonomik açıdan çeşitli sıkıntı ve sorunlarla karşılaşmasına yol açabilen bir davranış türüdür. Bu nedenle şans oyunlarına katılım davranışını etkileyen koruyucu ve risk faktörlerinin tespit edilmesi oldukça önem taşımaktadır. Bu bakımdan dindarlık ve umut düzeyi, koruyucu ve risk faktörlerin tespiti noktasında akla gelen değişkenler arasındadır. Bahsi geçen nedenler göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmada şans oyunlarına katılım göstermeyen ve gösteren bireylerin; kumar bağımlılığı geliştiren ve geliştirmeyen bireylerin dindarlık, kumar oyunlarına katılım nedenleri ve umut düzeyi açısından farklılaşıp farklılaşmadığını tespit etme amaçlanmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Şans ve Kumar Oyunları

Kumar oynama davranışı, sonucu şansa bağlı oyunların risk alarak oynanmasına dayanır. Birey, kumar oynama davranışı sonrasında iki ihtimal ile karşılaşmaktadır: Birinci ihtimal, oyunu kazanması durumunda oyun için yatırdığı maddi değer ya da para miktarından daha fazla bir değer elde etmesini içerir. İkinci ihtimal, oyunu kaybetmesi sonucunda oyun için yatırdığı maddi değer ya da parayı kaybetmesini içerir (İncekara ve Taş, 2022).

Kumar ve şans oyunlarının her ikisinin de belirli bir maddi kazanç veya ödül elde etme amacıyla talihe/şansa dayalı bir biçimde oynanmasından yola çıkan araştırmacılara göre şans oyunları özü itibarıyla kumar oyunlarının bir türüdür. Bu anlamda şans oyunları ile kumar arasında meşruiyet farkının olduğu görülmektedir. Bu meşruiyet farkı, şans oyunlarının devlet tarafından yasal, toplum tarafından belli ölçüde “oynanabilir” kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. (Bozacı, 2020; Can, 2008; Göka, 2023; Koçak, 2022; Ünal, 2010). Bu gibi nedenlerle kumar bağımlılığı çalışmalarında, kumar ve şans oyunlarının sık sık birbiri yerine kullanıldığı; araştırma soruları, ölçek veya maddelerin de şans oyunları temelinde geliştirildiği görülmektedir. Bu çalışmada da şans ve kumar oyunları, risk ve talih faktörlerindeki ortaklıktan dolayı aynı kategoride ele alınmıştır.

1.2. Şans Oyunlarının Çeşitleri

Şans oyunları kendi içinde “şans”, “bahis”, “talih” ve “online şans oyunları” olmak üzere dört grupta değerlendirilebilir:

Şans Oyunları

Oyun sonucunun tamamıyla şansa bağlı olarak belirlendiği şans oyunlarında oyuncuların tecrübe, beceri ve zekâ düzeyi oyun sonucuna herhangi bir katkı sağlamaz (Babayiğit, 2018). Kişilerin bu oyunları şansa bağlı ve rastlantısal bir şekilde kazanması veya kaybetmesi söz konusudur. Bu tür oyunlarda oyunu kazanan kişiler, oyun öncesinde belirlenen miktar kadar para elde ederken oyunu kaybedenler, oyuna yatırdığı tüm parayı kaybeder. “Piyango”, “sayısal loto”, “hemen kazan” vb. oyunları, şans oyunları kategorisine girer.

Bahis Oyunları

Paralı bahis oyunlarında henüz gerçekleşmemiş bir olayın sonucunun ne yönde/nasıl olacağını önceden tahmin etme söz konusudur. Tahmini doğru çıkan bireyler, oyuna yatırdığı para miktarından daha fazlasını elde ederken tahmini yanlış çıkan kişiler, yalnızca yatırdığı miktarı kaybeder. Bir futbol maçının sonucu, takımın gol veya penaltı sayısı, siyasi seçimlerde hangi partinin kazanacağı gibi henüz vuku bulmamış pek çok olay üzerinden bahis oyunu oynanabilir.

Bahis oyunlarının şans oyunlarından ayrıldığı en temel husus, şans oyunlarında kişilerin kazanıp kazanmayacağını yalnızca şansın belirliyor oluşudur. Bahis oyunlarında ise kişi, önceki deneyim ve bilgisinin ışığında bahis oynayarak oyunu kazanma olasılığını artırabilir. Örneğin çoğunlukla A futbol takımının galip geldiğini bilen birisi, söz konusu takımı adına bahse girerek kazanma olasılığını artırabilir. Her ne kadar bahis oynayan kişi; bilgi, gözlem ve tecrübesiyle maçın sonucuna ilişkin bir tahminde bulunsu da bu durum bahsi geçen futbol maçının sonucunu belirlemez (Koca, 2020). “At yarışı”, “horoz dövüşü” vb. oyunlar bahis oyunları kategorisinde değerlendirilmektedir.

Talih Oyunları

Talih oyunlarında şans ve bahis oyunlarında olduğu gibi bir oyuna doğrudan para yatırılmaz. Bu oyunları oynayan kişiler, para karşılığında fiş veya jeton alır ve bunları bir kasa veya makineye karşı oynar (Yaşar, 2010). Oyun sonucu büyük oranda şans faktörüne bağlı olan talih oyunlarına, casino oyunları örnek verilebilir.

Online Şans Oyunları

Sürekli olarak gelişen teknoloji, bireylerin alışkanlık ve davranışlarında köklü değişimlere neden olmuştur (Arı ve Dikec., 2020). Bu alışkanlık ve davranış alanlarından birisi de şans oyunu oynama davranışdır. Teknoloji ve artan kullanımı öncesinde birey, şans oyunları oynayabilmek için bayii veya piyango bileti satım merkezlerini kullanmak zorunda iken günümüzde aynı oyunlara akıllı telefon veya diğer cihazlardan kolaylıkla erişebilmektedir. İnternet ortamında oynanan bu oyunlar hem kişilerin anonim kalabilmesini sağlamakta hem de onları herhangi bir bayii veya bilet satım merkezine gitme zahmetinden korumaktadır.

1.3. Şans Oyunlarının Mekânsal, Zamansal ve Görünürlük Açısından Sınıflandırılması

Şans oyunlarının; “mekânsallık” (şans oyunları oynamak için bir mekâna gereksinim duyulup duyulmaması), “görünürlük” (şans oyunlarının diğer insanlarla karşılıklı oynanıp oynanmaması) ve “zamansallık” (şans oyunları oynamak için gereken zaman) olmak üzere üç farklı boyuttan sınıflandırıldığı görülmektedir. Örneğin casino oyunları; belirli ve çok özel bir mekâna gidilmesini gerektiren (yüksek düzey mekânsal) sosyal bir çevre içerisinde oynanan (yüksek düzey görünürlüklü) ve yoğun zaman isteyen (yüksek düzey zamansal) bir şans oyunudur. Sayısal loto ise bakkallarda, petrol istasyonlarında, büfelerde oynanabilen (düşük düzey mekânsal) ve oynamak için çok uzun zaman gerektirmeyen (düşük düzey zamansal) bir oyun türüdür (Beyerlein ve Sallaz, 2016).

1.4. Ticari, Özel, Aktivite ve Yasadışı Kumar

Rosenthal ve Lesieur (1995) kumar oyunlarının ticari, özel, aktivite ve yasadışı olmak üzere dört grupta incelenebileceğini belirtmiştir.

Ticari kumar, devlet aracılığıyla resmi olarak düzenlenmiş ve yasal olarak kabul edilen bir kumar türüdür. Ticari kumar türünde kumar oynayan kişiler, kumar oyunları sağlayıcısına karşı ya para kazanır ya da para kaybeder. Bu nedenle ticari kumar türünde, kumar sağlayıcısı ve kumar oyuncular arasında eşit olmayan bir ilişki söz konusudur.

Özel kumar, kişilerin arkadaşları ile birlikte kendi arasında oynadığı bahis gibi oyunları içerir. Özel kumarın ticari kumardan farkı, özel kumarda kazanılan veya kaybedilen paranın sürekli olarak grup içerisinde kalması ve bir kumar sağlayıcısına karşı olmamasıdır.

Aktivite (Rekreasyonel) olarak kumara gelince burada bireylerin düşük riskli durumlarda eğlence ve sosyalleşme amacıyla kumar oyması söz konusudur. Bu noktada şu husus belirtmek gerekir ki aktivite olarak kumar, her ne kadar özel kumara benzese de tamamıyla sosyal amaçlarla oynanması nedeniyle ondan ayrılır.

Yasadışı kumar ise casino, bahis ve at yarışı gibi oyunların devletin kontrol ve denetimi dışında yani yasadışı yollar ile oynatılmasıdır. Yasadışı kumarda da tıpkı ticari kumarda olduğu gibi kumar oynayan kişiler, kumar oyunu sağlayıcısına karşı para kazanır veya kaybeder. Ancak yasadışı kumarın ticari kumardan farkı, kumar oyunlarının gayri resmi ve yasadışı bir biçimde oynatılmasıdır.

1.5. Şans Oyunlarına Katılım Davranışını Ele Alan Teoriler

Şans oyunlarına katılımı açıklamaya çalışan çok sayıda psikojik yaklaşım mevcuttur. Psikodinamik, davranışçı ve bilişsel davranışçı yaklaşımlar bilhassa dikkat çekicidir. Bu araştırmada kullanılan ölçekler, bilişsel ve davranışçı yaklaşım temelinde geliştirildiği için bilişsel ve davranışçı kuramlar ele alınacaktır.

1.5.1. Davranışçı ve Bilişsel Kuramlar

1.5.2. Skinner: Edimsel Koşullanma Teorisi

Kişiliğin ve öğrenmelerin koşullanmalar aracılığıyla geliştiğini savunan davranışçı yaklaşımda, klasik ve edimsel olmak üzere iki tür koşullanmadan bahsedilir. Tepkisel koşullanmada organizma (birey) hem uyarıcı hem de tepki bakımından pasif konumdadır. Örneğin Pavlov'un deneyinde hem koşulsuz uyarıcı (et) hem de koşulsuz tepki (salya) deney hayvanının kontrolü dışındadır. Burada doğal uyarıcıların koşullu uyarıcıya, doğal tepkilerinin koşullu tepkiye dönüşmesi söz konusudur. (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya 2008). Kumara yönelik olumlu ve olumsuz duyguların oluşması, kısmen tepkisel koşullanmayla izah edilebilir. Ancak bir kişinin kumar oynaması sadece bu yaklaşımla açıklanamaz. Edimsel koşullanma bu hususta daha işlevsel görünmektedir.

Edimsel koşullanmada, davranışın öğrenilmesi ve tekrar edilmesi, davranışın sonucuna bağlıdır. Bir davranışın sonucu birey için olumlu ve pozitif ise o davranışın öğrenilerek tekrarlanma olasılığı artar. Şayet davranışın sonucu olumsuz ve negatif ise davranışın meydana gelme olasılığı azalmaktadır. Burada karşımıza pekiştirme, pekiştireç ve ceza kavramları çıkmaktadır. Edimsel koşullanmada, davranışın sonucunda kişi için olumlu olan ve ortamda olmayan bir uyarının ortama dâhil edilmesi ile davranışın sıklığının artırılmasına *olumlu pekiştirme*, dâhil edilen olumlu uyarana ise *olumlu pekiştireç* adı verilir. Kişinin davranışı sonucunda kendisi için olumsuz ve negatif uyarının ortamdaki kaldırılması yolu ile hoş bir durum deneyimlemesine *olumsuz pekiştirme*, ortadan kaldırılan olumsuz uyarıcıya ise *olumsuz pekiştireç* denir. Ceza ise davranış sonucunda kişi için istenilen bir durumun ortadan kaldırılması veya kişiye istemediği bir şeyin verilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Türkçapar, 2019).

Edimsel koşullanma kuramına göre pekiştirmelerin meydana gelme sıklığı ve zamanı, öğrenme davranışını yordamaktadır. Pekiştirmeler, sürekli (continuous) ve kısmi (partial) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sürekli pekiştirmede her davranış pekiştirilirken kısmi pekiştirmede belirli

bir süre veya belirli tepki sonucunda davranışın pekiştirilmesi söz konusudur. Kısmi (partial) pekiştirme de kendi içinde aralıklı (interval) ve oranlı (ratio) olmak üzere ikiye ayrılır. Zaman aralıklı pekiştirmeler, sabit aralıklı (fixed interval) ve değişken aralıklı (variable interval) olmak üzere iki ayrı grupta incelenirken, oranlı pekiştirmeler sabit oranlı (fixed ratio) ve değişken oranlı (variable ration) pekiştirme olmak üzere iki grupta incelenir: Değişken oranlı (variable ration) pekiştirme grubunun diğer pekiştirme tarifelerine göre davranışı öğrenmede en etkili pekiştirme tarifi olduğu belirtilmiştir (Çetinkaya, 2019). Bireylerin kumar oyunları sonucunda elde edeceği ödülün kaçınıcı davranıştan sonra geleceği belli olmadığı ve sürekli olarak değiştiği için kumar oyunlarına katılım sonucu elde edilen kazanımlar, değişken oranlı pekiştirme grubuna girmektedir.

1.5.3. Rotter: Sosyal Bilişsel Kuram

Sosyal öğrenme kuramı Rotter (1947) tarafından geliştirilmiştir. İnsanların kişilik yapısının içinde yaşadığı çevre ile etkileşimi aracılığıyla oluştuğunu savunan kurama göre bireyler, çevresinde olup biten olaylara ve durumlara önceki öğrenme ve deneyimlerine bağlı olarak tepki verir. Kuram, bireylerin davranış ve yaşam olaylarını iç denetim odaklı veya dış denetim odaklı bir biçimde anlamlandırma eğiliminde olduğunu savunur. Dış denetim odaklı bireyler; olumlu veya olumsuz yaşam olayları ve davranışların şans, kader veya talih tarafından belirlendiğine inanırken, iç denetim odaklı olan kişiler, olumlu veya olumsuz davranışlarının yalnızca kendi davranışları tarafından belirlendiğine inanma eğilimi gösterir (Türkçapar, 2019).

Araştırmalar, şans oyunu sonucunun dışsal faktörler tarafından belirlendiğine inanan bireylerin şans oyunlarına katılım gösterme olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir. Kaya ve Başkan (2020) tarafından yürütülen çalışmada, dış denetim odaklı bireylerin iç denetim odaklı bireylere kıyasla şans oyunlarına katılım motivasyonunun anlamlı düzeyde yüksek çıkması bu durumu destekler niteliktedir.

1.5.4. Bandura: Sosyal Öğrenme Kuramı

Bandura, öğrenme sürecinin dışsal ve çevresel faktörlerin içsel faktörlerle birlikte karşılıklı ve karmaşık etkileşimi sonucu meydana geldiğini öne süren teorisyenler arasındadır. İnsan davranışının; çevre, davranış ve bireysel özelliklerin (inançlar, beklenti, tercih vb) birbirini sürekli olarak etkilemesi sonucunda meydana geldiğini savunan Bandura, bu durumu *karşılıklı belirleyicilik* olarak kavramlaştırmıştır (Türkçapar, 2019).

Davranışı pekiştirmenin davranışın kazanılmasında önemli bir unsur olduğunu kabul etmesine karşın Bandura'ya göre davranışı belirleyen asıl husus, bireyin pekiştirmelere yüklediği anlam ve pekiştireçleri elde etme ümididir.

Kuramında öz yeterlilik ve sonuç beklentisi kavramlarına yer veren Bandura'ya göre öz yeterlilik, kişinin herhangi bir işi ne düzeyde başarabileceğine yönelik yargısı iken sonuç beklentisi kişinin davranışının sonucuna ilişkin algısıdır. Bandura, bir davranışın meydana getirilmesinde öz yeterlilik ve sonuç beklentisinin her ikisinin de önemli olduğunu savunmakla birlikte öz yeterlilik algısının sonuç beklentisinden daha etkili olduğunu savunmuştur (Yazgan-İnanç ve Yerlikaya, 2008).

Bandura, öğrenmenin kaynağına bağlı olarak yaparak öğrenme ve dolaylı öğrenme olarak iki grupta incelenebileceğini ileri sürmüştür. Kişinin bir davranışı kendi eylemi sonucunda öğrenmesini yaparak öğrenme, çevresini gözlemleyerek model alması yoluyla öğrenmesini de dolaylı öğrenme olarak adlandırmıştır (Türkçapar, 2019). Örneğin bir kişinin kumar oyunlarını kendi istek ve motivasyonu ile oynamaya başlaması yaparak öğrenmeye, ailesi veya arkadaşının oynaması sonucu öğrenerek oynamaya başlamasına model alarak öğrenmeye girer.

Şans oyunlarına katılım gösteren bireylerin şans oyunları oynamaya yönelik bilişleri incelendiğinde bu bireylerin kendisini şanslı bir kişi olarak değerlendirdiği, şans oyunlarını şanslı olduğu ve oyun oynama konusunda yetenekli olduğu için kazandığını düşündüğü görülmüştür (İncekara ve Taş, 2022). Bunun yanında Yakovenko ve arkadaşları (2016) tarafından yapılan çalışmada, şans oyunlarını kazanmaya yönelik algılanan beceri düzeyinin şans oyunu oynamayı yordadığı tespiti Bandura'yı destekler niteliktedir.

1.5.5. Icek Ajzen: Planlı Davranış Teorisi

Ajzen (1991) tarafından geliştirilen planlı davranış teorisinde, insanların bir davranışı meydana getirme isteği ve kendi istemli kontrolü altındaki bir davranışı gerçekleştirmek için ne kadar uğraşacağını belirleyen temel unsurun, kişinin mevcut davranışı gerçekleştirme niyeti olduğunu savunmaktadır. Teoride, bir davranışı gerçekleştirme niyetinin ise öznel norm, algılanan davranışsal kontrol ve davranışa yönelik tutum tarafından belirlendiği düşünülmektedir. Öznel normlar, birey için önemli olan kişi veya kişilerin, kurum veya kurumların söz konusu davranış hakkındaki düşünceleridir. Algılanan davranışsal kontrol, mevcut davranışı gerçekleştirmenin kişi tarafından algılanan zorluk ya da kolaylık düzeyidir. Davranışa yönelik tutum, bireyin mevcut

davranışa yönelik olumsuz ya da olumlu değerlendirmelerini içerir. Teoriye göre bir davranışa yönelik algılanan davranış kontrolü, öznel norm ve tutum olumlu hale geldikçe bireyin o davranışı gerçekleştirme niyeti de artar. Ayrıca kurama göre davranışsal niyetler, ilgilenilen davranışa katılımı pozitif yönde ilişkilidir.

Planlı davranış teorisi, şans oyunlarına katılım davranışını açıklamada en sık kullanılan teorilerden birisidir (Flack ve Morris, 2017). Örneğin Wang ve arkadaşları (2021) tarafından yürütülen çalışma, planlı davranış teorisi perspektifinden yapılmıştır. Çalışmada bireylerin şans oyunlarına katılım davranışına ilişkin olumlu tutumunun, kendisi için önemli olan kişilerin şans oyunlarına katılım davranışına yönelik değerlendirmesinin ve şans oyunlarına katılım davranışının kolaylığına ilişkin algısının onların şans oyunlarına katılım davranışını etkilediği tespit edilmiştir.

1.6. Karar Verme Kuramları

1.6.1. Daniel Bernoulli: Beklenen Fayda Teorisi

Şans oyunlarına katılım davranışı, risk alma başlığı altında da değerlendirilmektedir. Literatür incelendiğinde bireylerin risk alma davranışının beklenen fayda ve beklenti teorisi kapsamında incelendiği görülmektedir.

Beklenen fayda teorisine göre bireylerin davranışlarının temelinde, elde etmeyi ümit ettiği kazancı ya da faydayı olabildiğince artırma isteği bulunur. Bu bakımdan teori, bireylerin davranış ve tercihlerinde rasyonel olduğunu savunmaktadır. Risk alma veya riskten kaçınma davranışı da bu kapsamdadır (Karabulut, 2013; Aksoy ve Şahin, 2009). Bu teoriyi, şans oyunlarına katılım davranışı açısından ele aldığımızda bireylerin maddi kazancını sürekli olarak artırma ve maddi kayıplarını en aza indirme motivasyonu ile oyun oynadığı ve bu motivasyonunu karşılayabileceği oyunları tercih ettiğini söyleyebiliriz.

Beklenen fayda teorisi, bireylerin şans oyunlarına katılım davranışından yatırım tercihi ve tüketim alışkanlığına kadar pek çok konuyu açıklama imkânı verse de zaman içerisinde eleştiriler almıştır. Beklenen değer teorisinin insan davranışlarını yeterince açıklayamadığını savunan Kahneman ve Tversky (1979) beklenen fayda teorisine karşılık “beklenti teorisini” geliştirmiştir.

1.6.2. Daniel Kahneman ve Amos Tversky: Beklenti Teorisi

Beklenti teorisi, beklenen fayda teorisinin aksine insanların rasyonel davranmadığını savunur. Teoriye göre insanların davranışlarını sezgi ve duyguları şekillendirmektedir. En temelde teori, bireyin kesin olduğunu düşündüğü sonuçları, daha az kesin olan sonuçlara göre seçme eğiliminde olduğunu savunur. Teori bu eğilimi *kesinlik etkisi (certainty effect)* olarak tanımlamaktadır. Örneğin katılımcılara; %100 olasılıkla 2400 dolar kazanacağı ilk seçeneği mi yoksa %33 olasılıkla 2500 dolar, %66 olasılıkla 2400 dolar, %0.01 0 dolar elde edeceği ikinci seçeneği mi tercih ettiği sorulduğunda katılımcıların %82'sinin ilk seçeneği tercih ettiği görülmüştür. Teorinin ikinci sayıltısı ise bireylerin yüksek olasılıkla kaybetme durumu ile karşı karşıya geldiğinde risk alma davranışı içerisine giriyor olmasıdır. Bu durum ise *yansıma etkisi (reflection effect)* olarak isimlendirilmiştir. Örneğin katılımcılara %20 olasılıkla 4000 dolar kazanacağı seçeneği mi yoksa %25 olasılıkla 3000 dolar kazanabileceği seçeneği mi tercih ettiği sorulduğunda katılımcıların büyük çoğunluğunun ilk seçeneği tercih ettiği görülmüştür (Grable ve ark., 2020). Özetle teori, beklenen fayda teorisinin aksine insanların yüksek olasılıklı ve düşük olasılıklı kazanç durumlarında farklı davranış örüntülerini benimsediğini öne sürmektedir. Bu bakımdan beklenti teorisini şans oyunları oynama açısından ele almanın zorluğu anlaşılmaktadır. Çünkü her bir oyunda alınan risk, elde edilen kayıp ve kazançlar farklılaşmaktadır.

Şans oyunlarına katılım davranışını beklenti teorisine göre açıklama girişimi, futbol bahisleri üzerinden yapılmıştır. Yanmaz ve Kadaifçi (2019) yürüttüğü çalışmada, futbol bahisi oynayan 47 katılımcının risk alma ve riskten kaçınma tutumunu ölçümlemeyi amaçlamıştır. Araştırmada katılımcıların, bahis oyunlarını kazanma olasılığının yüksek olduğu durumlarda risk alma yönünde; bahis oyunlarını kazanma olasılığının düştüğü durumlarda ise riskten kaçınma yönünde bir eğilim gösterdiği bulgulanmıştır. Araştırmadan elde edilen bu sonuçlar, Kahneman ve Tversky (1979) tarafından yapılan deneylerin sonuçlarının tam aksi yönündedir. Yaptığı araştırmasında beklenti teorisinin sayıltıları ile çelişkili sonuçlara ulaşan Yu ve Wang (2019) bu farklılığı, deneysel araştırma düzeneklerinin gerçek yaşamdaki şans oyunlarına kıyasla yapılandırılmış olması ile açıklamıştır. Araştırmacılara göre laboratuvar araştırmalarında katılımcıların oynayabileceği bahis miktarı ve kazanabileceği para, deneyi tasarlayanlar tarafından belirlenirken gerçek yaşamda katılım gösterilen şans oyunlarında bahis miktarını belirleyenler ve karar alıp verenler oyuncuların kendisidir.

1.7. Şans Oyunlarına Katılım Davranışını Etkileyen Unsurlar

1.7.1. Biyolojik Faktörler

Kumar oynama davranışı biyolojik olarak; norepinefrin, serotonin, dopamin, opioid ve glutamatı içeren nörotransmitterler ve ventral striatum, ventromedial prefrontal korteks, insula gibi beyin bölgeleri ile ilişkili olduğu düşünülen bir davranış biçimidir (Potenza, 2013a).

Öğrenme, hareket, dikkat, motivasyon, haz ve ödül arama davranışlarında işlev gösteren dopaminerjik sistemdeki bozulmaların kumar oynama davranışı şiddeti ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşan araştırmalar mevcuttur (Potenza, 2013b). Uyku, iştah, hafıza ve duygu durumu üzerinde etkili olan serotonerjik sistemdeki bozulmaların ise dürtüsel davranışlara yol açabileceği bunun da kumar oynama davranışı ile ilişkili olabileceği öne sürülmüştür (Kaasinen ve ark., 2023).

Şans oyunlarına aktif katılım gösteren bireylerin nörobiyolojik yapısı incelendiğinde onların -bireyleri riskli, belirsiz veya olumsuz yaşam olaylarına karşı koruyan- davranışsal inhibisyon sisteminde düşük bir aktivasyon olduğu görülmüştür. Şans oyunlarına aktif katılım gösteren bireylerin nörobiyolojik yapısında görülen bir diğer farklılık, beyinde yer alan ödül sistemindeki duyarlılık düzeyinin diğer bireylere kıyasla daha yüksek oluşudur. Davranışsal inhibisyon sisteminin aksine davranışsal aktivasyon sistemi pozitif durumlar ile ilişkilidir ve kişilere olumlu duygulanım yaratabilecek olayların yaşanması ihtimalinde aktive olur. Şans oyunlarına katılım gösteren bireylerin davranışsal aktivasyon sisteminde diğer bireylere kıyasla daha fazla uyarılma ve aktivasyon olduğu gözlemlenmiştir (Uygur, 2021).

1.7.2. Genetik ve Kalıtsal Faktörler

İnsan davranışının oluşumunda çevresel ve bireysel faktörlerin yanında genetik faktörlerin de rol aldığı düşünülmektedir (Engin ve ark., 2008). Genlerin davranış üzerindeki etkisini tespit etme amacıyla başvurulmuş yöntemlerden birisi ikiz çalışmalarıdır (Güngör, 2022). Eisen ve arkadaşları (1998) genetik ve ailevi faktörlerin kumar bağımlılığı üzerindeki etkisini araştırma amacıyla 3359 tek yumurta ve çift yumurta ikizi üzerinde bir araştırma yürütmüştür. Araştırmada genetik faktörlerin herhangi bir kumar bağımlılığı semptomu geliştirme olasılığının %35 ila %54'ünü açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. Winters ve arkadaşları (1999) tarafından yapılan araştırmada 92'si erkek 63'ü kadın olan tek yumurta ve çift yumurta ikizleri üzerinde yapılan çalışmada, genetik faktörlerin aksiyon düzeyi yüksek (kazı kazan, piyango vd) oyunları oynama düzeyini etkilerken aktivasyon

düzeyi düşük oyunlar üzerinde (spor bahisleri, bingo, yeteneğe dayalı oyunlar vd) herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.

1.7.3. Bireysel Faktörler

Bireysel faktörlerin başında gelen kişilik özelliklerinin şans oyunlarına katılım davranışını etkilediği düşünülmektedir (Savage ve ark., 2014). Dışa dönük kişilik özelliği puanı yüksek olan bireylerin şiddetli bir şekilde kazı kazan ve piyango bileti alma davranışı gösterdiği buna mukabil uyumluluk ve entelektüel kişilik özelliği puanı yüksek olan bireylerin şans oyunlarına katılım düzeyinin düşük olduğu bulgulanmıştır (George, 2002). Kumar oyunlarına eğilim göstermenin aşırı uyarılma ihtiyacı ve rekabetçi olma ile pozitif, öz yeterlilik algısı ile negatif yönde ilişkili olduğu bulgulanmıştır (Mowen ve ark., 2009).

Şans oyunları sırasında birey tarafından deneyimlenen duygu ve istekler, sonrasında oyuna katılım davranışını etkileyebilmektedir. Bussu ve Detotto (2013) tarafından yürütülen çalışmada şans oyunlarına katılma olasılığını, kumar oyunlarından para kazandıktan sonra kendini üstün ve güçlü hissetme duygusu ve oyunu kazandıkça tekrardan oynama hevesinin yordadığı tespit edilirken oyun sonrası maddi kayıp yaşamamanın şans oyunlarına katılma olasılığı üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmadığı bulgulanmıştır.

Şans oyunlarına katılım davranışı, madde ve alkol kullanım bozukluğu ile ilişkili çıkmaktadır. Barnes ve arkadaşları (1999) tarafından yürütülen çalışmada şiddetli alkol tüketen erkeklerin kumar oynama sıklığının daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Her iki davranış türünü yordayan temel psikolojik faktörlerin ise ahlaki geri çekilme (moral disengagement) ve dürtüsellik olduğu sonucuna varılmıştır.

Şans oyunlarına katılım davranışı ile ilişkili olan bireysel etkenlerden bir diğeri, şans oyunlarına yönelik bilişlerdir. Şans oyunlarını kazanma olasılığını aşırı iyimser bir şekilde değerlendiren, oyunu kazanma olasılığını gerçekçi bir biçimde analiz edemeyen ve düşük düzeyde bilişsel kapasitesi olan bireylerin kumar oyunlarına daha sık katıldığı tespit edilmiştir (Sarti ve Triventi, 2017).

Bireyleri şans oyunu oynama yönünde teşvik edici unsurlardan birisinin stres verici yaşam olayları olduğu düşünülmektedir. Stres ve sıkıntısı ile sağlıklı ve aktif bir biçimde başa çıkamayan bireyler için şans oyunlarına katılım davranışı, stres ile başa çıkma stratejisi halini alabilmektedir (Buchanan ve ark., 2020).

Kumar oynama davranışı cinsiyete göre farklılaşabilmektedir. Erkeklerin kadınlara kıyasla şans oyunlarına katılım davranışı düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşan araştırmalar mevcuttur (Carneiro ve ark., 2020; King ve ark., 2010). Bu farklılığın, erkeklerin kadınlara kıyasla daha fazla risk alma davranışı göstermesi ve dürtüsel davranması ile açıklandığı görülmektedir (Wong ve ark., 2013). Erkeklerin kadınlara kıyasla şans oyunlarına erişme imkanlarının daha fazla olması da kadın ve erkeklerin şans oyunlarına katılım davranışını etkileyebileceği düşünülmektedir (Welte ve ark., 2007). Günümüzde her ne kadar online şans oyunlarının yaygınlaşması sayesinde bu erişim kadın erkek fark etmeksizin herkes açısından kolay olsa da şans oyunlarına katılım davranışının hala geleneksel bir şekilde bayilerde ve büfelerde gerçekleştirildiği gerçeği göz önünde bulundurulmalıdır. Cinsiyet değişkeninin şans oyunlarına katılım düzeyini yordadığı gibi şans oyunu türünü de yordadığını saptayan araştırma sonuçları vardır. Husky ve ark (2015) tarafından yürütülen çalışmada erkeklerin sıklıkla online şans oyunları, casino oyunları, spor bahisleri gibi oyunlar oynamayı tercih ederken kadınların çoğunlukla kazı kazan oyununu tercih ettiği belirtilmiştir.

Şans oyunlarına katılım davranışı bireylerin yaşı ile de ilişkili olabilmektedir. Welte ve arkadaşları (2011) tarafından yapılan çalışmada şans oyunlarına katılım davranışının 10'lu yaşlarda başlayıp 20 ve 30'lu yaşların sonuna doğru zirve yaptığı ancak sonrasında yaş ile orantılı bir biçimde düştüğü görülmüştür. Mok ve Hraba (1991) tarafından yapılan çalışmada katılımcıların kumar oynama ve yaş düzeyi arasındaki ilişkinin ters orantılı olduğu bulgulanmıştır. Çalışmada kumar oynama düzeyi en yüksek grubun 18-24 yaş aralığındaki bireyler olduğu; onları 25-34, 35-44, 45-54 yaş gruplarının takip ettiği, şans oyunlarına katılım düzeyinin 55-64, 65-74 ve 75-84'lü yaş gruplarında ise düştüğü belirtilmiştir.

1.7.4. Sosyal ve Kültürel Faktörler

Toplumun en küçük birimi olan aile, bireylerin şans oyunlarına katılım davranışını belirlemede önemli bir role sahip olabilmektedir. Araştırmalar, ailenin bireyin şans oyununa katılım davranışını hem artırabileceğini hem de azaltabileceğini göstermektedir (McComb ve Sabiston, 2010; Magoon ve Ingersoll, 2006). Aile üyesinin herhangi birisinin şans oyunu oynadığını belirten bireylerin şans oyunlarına katılım davranışında bulunma düzeyinin diğer bireylere kıyasla daha fazla olduğunu gösteren araştırma bulguları artırıcı etkiye örnektir. (Langhinrichsen-Rohling ve ark., 2004). Bunun dışında aile içinde yaşanan finansal sıkıntılar, aile bireyleri arasındaki sosyal bağların kopması, aile içi huzursuzluk ve sorunlardan kaçma arzusunun da artırıcı etkenler olarak ele almak mümkündür (Subramaniam ve ark., 2017). Aile üyelerinin bireyleri desteklediği, bireylerin

ebeveynleri ile sağlıklı iletişim ve ilişki içinde olduğu koşullarda ise şans oyunlarına katılım davranışının azaldığı tespit edilmiştir (Dickson ve ark., 2008). Bu durum da azaltıcı etkiye örneklik teşkil etmektedir.

Kişilerin içinde bulunduğu sosyal ağ ve arkadaş çevresinin de şans oyunlarına katılım davranışını etkileyen unsurlar arasında olduğu belirtmiştir (Reith ve Dobbie 2011). Bireylerin şans oyunlarına katılım davranışının, onların arkadaş çevresindeki bireylerin katılım davranışından etkilendiği tespit edilmiştir. Şans oyunlarının desteklenerek teşvik edildiği bir çevrede bulunan bireylerin şans oyunlarına yönelik tutumunun zamanla olumlu hale gelmeye başladığı görülmüştür (Sarti ve Triventi, 2017).

Şans oyunlarına katılım davranışı, kişinin aidiyet kurduğu kültürel yapıya göre de değişebilir. Kültürel yapı ve şans oyunlarına katılım davranışı arasındaki bağlantı üç farklı açıdan ele alınır. Birincisi kültür, şans oyunlarına katılım davranışına ilişkin bakış açısını gerek aile yoluyla (anne-baba, büyük anne-büyük baba, akrabalar) gerekse kültür içerisinde saygın ve değerli kabul edilen üyeler (din adamları, kanaat önderleri) aracılığıyla bireylere taşır. İkincisi kişi, çevresinde yaşayan ve aynı kültürün üyesi olan bireylerin şans oyunlarına katılım davranışını benimseyerek rol model alır. Üçüncüsü ise din ve kültürün karşılıklı etkileşimi aracılığıyla gerçekleşir. Kültür tarafından benimsenen dini yapı, şans oyunlarını kısıtlar veya yasaklarsa kültür içerisinde şans oyunlarına katılım davranışı zamanla hoş görülme ve doğru bulunmayan bir eylem halini alır. Bu durum tam tersi de olabilir. Kültür ve dini yapı, şans oyunlarına yönelik herhangi bir kısıtlama getiriyorsa şans oyunlarına katılım davranışı zamanla normalleşir ve yaygınlaşmaya başlar (Raylu ve Oei, 2004). Örneğin Çinli ve Asyalı bireylerin diğer etnik gruplara kıyasla kumar oyunlarına katılım düzeyinin daha fazla olduğu sonucuna ulaşan araştırma sonuçları mevcuttur (Chen ve ark., 1993). Subramaniam ve arkadaşları (2015) tarafından yürütülen çalışmada da Çinli bireylerin kumar oyunlarına katılım düzeyinin Malezyalı ve İtalyan bireylere kıyasla daha yüksek olduğunu tespit edilmiştir.

Kumar oynama davranışının içinde yaşanan kültürde azınlık olup olmamaya göre değişebildiği görülmektedir. Çakıcı ve arkadaşları (2018) yürüttükleri çalışmada, azınlık ve göçmenlerde kumar oynama davranışı düzeyinin toplumun diğer üyelerine kıyasla daha fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Şans oyunlarına katılım davranışı, bireylerin yaşadığı muhitteki kumar oyunlarına erişim imkânı ile ilişkili çıkmaktadır. Pearce ve arkadaşları (2008) tarafından yürütülen bir çalışmada

yaşadığı muhit ile kumar oyunları oynayabileceği mekân arasındaki mesafenin daha az olduğu kişilerin şans oyunlarına katılım düzeyinin daha fazla olduğu bulgulanmıştır.

Bireylerin kumar oyunlarına katılım düzeyi onların sosyo-ekonomik düzeylerinden etkilenebilir. Fu ve arkadaşları (2020) tarafından yürütülen araştırmada, sosyo-ekonomik düzey düştükçe piyango oyunlarına katılım düzeyinin arttığı bulgulanmıştır. Barnes ve arkadaşları (2011) tarafından yürütülen araştırmada da benzer bir sonuç elde edilmiştir. Martins ve arkadaşları (2010) tarafından yürütülen çalışmada, aile gelir düzeyi düştükçe kumar oyunu oynama sıklığının arttığı tespit edilmiştir. Bazı araştırmalar ise sosyo-ekonomik düzeye göre şans oyunlarına katılım düzeyinden ziyade tercih edilen kumar oyunu türüne odaklanmıştır. Örneğin at yarışı oynayan kişilerin diğer oyunları oynayan kişilere göre daha düşük sosyoekonomik düzeye ve eğitime sahip, at yarışı oynamaya erken dönemlerde başlamış ve bu oyuna para harcama eğiliminin daha yüksek olduğu saptanmıştır. Genç erkeklerin ise spora yönelik kumar oyunlarını tercih ettiği, oyuna katılım davranışının ise orta seviyede olduğu tespit edilmiştir (akt: Bozacı, Altın ve Gökdeniz, 2020).

1.8. Şans Oyunlarına Katılım Davranışı Nedenleri

1.8.1. Motivasyon Modelleri

Kumar oynama motivasyonlarını açıklamada iki modelin varlığından bahsedilebilir. Birincisi *para motivasyonu modeli (monetary motivation model)* diğeri ise *duygu temelli model (emotion focused model)*dir. Birinci model kişiyi kumar oynamaya yönelten temel motivasyonun para kazanmak olduğunu savunurken diğeri kişinin duygusal sorunlardan kaçınma, heyecan duyma, sosyal etkinlik içinde olma ve kişisel değeri artırmanın temel motivasyon olduğunu belirtir (Flack ve Morris, 2015).

Macit (2021) tarafından Kıbrıs'ta yapılan araştırma sonucunda katılımcıların kumar oynama motivasyonunun duygu temelli model ile daha fazla açıklanabildiği görülmüştür. Çalışmada katılımcılar, yalnızca para kazanmak için kumar oynamadığını hatta bazen para kazanmanın veya kaybetmenin onlar için aşırı önemli olmadığını, kumar oynarken dünyevi sorun ve sıkıntılarından uzaklaştığını, kendilerini iyi hissettiğini, kumar oynamaktan zevk aldığını belirtmiştir. Oktay ve arkadaşları (2021) tarafından yürütülen araştırmada katılımcıların kumar oynama nedenleri şu şekilde sıralanmıştır: maddi yönden ilerleme arzusu, yaşam kalitesini artırma isteği, öz güvende artış, kumar oynayan kişilerle birlikte sosyal bir ortamı paylaşmanın getirdiği mutluluk.

Üstün (2016) tarafından yapılan çalışmanın ulaştığı sonuçlar da duygu temelli modeli destekler niteliktedir. Çalışmada ganyan bayilere at yarışı oynamak için gelen kişilerin at yarışı oynamaya yönelik motivasyonu ve at yarışı oynamanın bu kişiler üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırmada katılımcıların at yarışı oynama motivasyonunun yalnızca para kazanmak olmadığı aksine katılımcıların at yarışı oynarken kendi oyun gruplarını oluşturarak bir grup olma bilinci yaşadığı, at yarışının onlara heyecan ve yaşam enerjisi verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Literatürde para motivasyonu modeline uygun sonuçlar elde eden araştırmalara da rastlamak mümkündür. Yapılan bir çalışmada katılımcıların şans oyunu oynama motivasyonunun başında maddi nedenlerin geldiği bulgulanmıştır. Araştırmada özellikle finansal sıkıntı içerisindeki bireylerin kısa bir zaman diliminde para kazanma ve maddi refaha ulaşma amacıyla şans oyunlarına katılım gösterdiği bulgulanmıştır. Işığık (2003) tarafından yapılan bir çalışmada, Bursa'da yaşayan ve 16-76 yaş aralığında olan 1520 katılımcının % 83,68'i ülkemizde kişi başına düşen gelir dağılımının eşit olmadığını ve bu nedenle insanların şans oyunları oynama davranışı gösterdiğini düşündüğünü belirtilmiştir. Bu katılımcıların yalnızca % 17,43'ü mevcut gelir durumundan memnun olduğunu ifade etmiştir (Sağır ve Çabuk, 2010)

Katılımcıların yaş seviyesine bağlı olarak da kumar oyunlarına katılım motivasyonunun farklılaşabileceği öne sürülmüştür. Genç bireylerin kumar oyunlarına katılım davranışını belirleyen asıl unsurun eğlenmek, sosyalleşmek ve heyecan aramak iken orta yaşlarda kumar oynama motivasyonunun para kazanmak ve yatırım yapmak olduğu, yaşlı bireylerde ise sosyal ilişkileri devam ettirme amacının ön plana çıktığı ifade edilmiştir (Hope ve Havir, 2002).

Araştırma sonuçları incelendiğinde para motivasyonu modeli ve duygu temelli modelin birbirine karşı rakip modeller değil birbirlerini açıklayıcı modeller olduğu görülmektedir. Kumar oynama nedenleri ile ilgili faktörler, kumar oyunlarını *başlatıcı* ve *sürdürücü* faktörler olarak isimlendirilmektedir. Başlatıcı ve sürdürücü faktörler, kumar oyunları oynama sürecinde birbiri ile ilişkili olabilir veya birbiri ile yer değiştirebilir. Örneğin, kumar oyunlarını eğlenme amacıyla oynayan bir kişi için eğlenme başlatıcı bir faktörken zamanla oyunda kaybedilen parayı kazanma çaba ve istediği kumar oyunlarını sürdürücü bir faktör olarak karşımıza çıkabilir (Griffiths, 1989). Bu durum tam tersi de olabilir. Kumar oyunlarına para kazanma amacıyla başlayan kişiler, sonrasında eğlenme amacı içerisine girebilir.

1.9. Umut Kavramına Yaklaşımlar ve Umudun Tanımlanması

Scioli ve arkadaşları (2016) umudu biyopsikososyal kaynaklar aracılığıyla inşa edilen, geleceğe dönük, dört kanallı duygusal bir ağ olarak tanımlamıştır. Umudun dört kanalını ise insanların dört temel ihtiyacı oluşturmaktadır, bunlar: ustalık (geleceğe yönelik amaçlar, işbirlikçi eğilimler), bağlanma (temel güven), hayatta kalma (özgürlükçü inançlar ve öz-denetim kapasitesi) ve maneviyattır. Scioli ve Biller (2009)'a göre bu dört kanal bazen tek başına bazen de birlikte çalışarak işlev görür. Örneğin bireyin ustalık, hayatta kalma ve bağlanma tepkisi manevi kanaldan etkilenebilir. Tam tersi bir durum da olabilir. Bireyin ustalık, hayatta kalma ve bağlanma tepkisi onun manevi kanalını besleyebilir.

Pleeging, Exel ve Burger (2021) on farklı akademik disiplinde umut kavramının tanımlanış biçimini fenomenolojik analiz tekniğiyle ele almış ve umut ile ilgili 2 temel yaklaşıma ulaşmıştır. Birinci yaklaşım umudu *bireysel bir deneyim (individual experience)* olarak ele alırken ikinci yaklaşım umudun *bağlama bağlı olarak geliştiğini (context-dependent)*, deneyimden çok bir süreç olduğunu ileri sürer. Birinci yaklaşımı savunanlar umudu arzu, arzuların gerçekleşmesi olasılığının tahmini, belirsizliğin deneyimlenmesi, biliş-duygu ve davranışların karşılıklı etkileşimi, motivasyonel güç gibi kavramlar ekseninde açıklarlar. Bu yaklaşıma göre umut; amaçlarının gerçekleşebileceği yönünde bir bilişe sahip ve olumlu duygular içindeki bireyin, duygu ve düşüncelerinin karşılıklı etkileşimi sonucu motive olması ve eyleme geçmesidir. İkinci yaklaşımı savunanlar ise umudun bir süreci ifade ettiğini, statik bir duygu veya düşünce olmadığını, bağlam içerisinde artıp azalabildiğini ve çevresel faktörlerden etkilendiğini ileri sürer. Bu çevresel faktörleri; kişinin ailesi, arkadaşları, içinde yaşadığı politik, kültürel ve ekonomik çevre oluşturmaktadır.

Literatürde umudun fonksiyonları açısından da iki şekilde ele alındığını görmekteyiz. Zira Clark (2003)'e göre umut, *pozitive (pozitif)* ve *false (yanlış)* olmak üzere iki sınıfta incelenebilir. Pozitif umut, kişinin elde etmek istediği amaçlarına giden zorlukları kabul etmesi, bu yönde çabalamasını içeren gerçekçi bir durumdur ve adaptiftir. False (yanlış) umut ise kişinin içinde bulunduğu koşulların zorluğunu, negatif yönlerini görmezden gelip inkâr etmesine dayalı, gerçek dışı bir bekleyiş içinde olmasını ifade eder (akt: Ginakis & Ohtsuka, 2005). Bireylerin kumar oyunlarından sürekli olarak kazanacağını düşünüp bu oyunlar sayesinde finansal bir iyileşme elde etme beklentisi içerisine girmesi, false (yanlış) umuta örnek olarak gösterilmektedir (Hing ve ark., 2022).

1.9.1. Pozitif Psikoloji Bağlamında Umut

İkinci dünya savaşının ardından psikoloji bilimi, bireylerin yalnızca psikolojik sıkıntı ve sorunlarını iyileştirmeye odaklanmıştır. Ancak her bireyin belirli ölçüde psikolojik problemlere sahip olabilmesi, yoğun psikopatolojik belirtileri olan insanların toplumun yalnızca küçük bir bölümünü oluşturması ve psikoloji biliminin tek amacının psikopatolojik semptomları iyileştirmek olmaması beraberinde insanların olumlu ve güçlü yanlarına da odaklanacak bir psikolojik yaklaşıma ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Bu ihtiyaçtan yola çıkan Seligman, pozitif psikoloji akımını başlatmış ve bu akıma öncülük etmiştir (Demir ve Fulya, 2020).

Pozitif psikoloji; insanların güçsüz yanları ve psikolojik problemlerine değil onların sıkıntı ve sorunlarını çözmesine yardım edebilecek güçlü yanlarına odaklanmanın gerekli olduğunu öne sürmüştür. Pozitif psikolojiye göre bireylerin sıkıntı verici ve işlev bozucu davranışlarını azaltmak veya ortadan kaldırmak yeterli değildir. Bireylerin güçlü yönlerinin farkına varılması ve bu farkındalık aracılığıyla iyi oluşlarının artırılması hedeflenmelidir (Gable ve Haidt, 2005).

Bireylerin güçlü yanlarının bilimsel olarak araştırılması karakter güçleri, erdemler ve durumsal temalar konusunu gündeme getirmiş ve bu kavramları pozitif psikoloji akımının temel araştırma konularından biri haline gelmiştir. Karakter gücü, erdem ve durumsal temaların Petersons ve Seligman (2004) tarafından ifade edildiğini görmekteyiz. Ahlak filozofları ve din adamları tarafından kabul gören temel karakter özellikleri olan erdemler; bilgelik, cesaret, merhamet, adalet, ölçülülük ve aşkınlık gibi kavramlara karşılık gelir. Erdemlerin kişilerin yaşamda kalma olasılığını artırdığı bunun yanında biyolojik olarak aktarıldığı dolayısıyla evrimsel ve evrensel bir yönünün olduğu düşünülmektedir. Karakter Gücü: Karakter güçleri, erdemlerden birini veya birden fazlasını sergilemeyi sağlayan yollardır. Örneğin bilgelik erdemine, yaratıcılık, merak, öğrenme sevgisi ve açık fikirlilik gibi karakter güçleriyle ulaşılabilir. Durumsal temalar: İnsanları belirli durumlarda belirli karakter güçlerini ortaya çıkarmaya yönlendiren belirli alışkanlıklardır.

Yaptığı bilimsel araştırmalar ve literatür taramaları sonucunda 6 erdemin ve bunlara şekil veren 24 karakter gücünün olduğu sonucuna varan Petersons ve Seligman (2004) erdemler ve karakter güçlerini şu şekilde kategorize etmiştir: 1) Bilgelik Erdemi; açık fikirlilik, öğrenme sevgisi, bakış açısı, merak, özgünlük karakter güçleri ile ilişkilidir. 2) Cesaret Erdemi; sebatkarlık, cesur olma dürüstlük, yaşam coşkusu karakter güçleri ile ilişkilidir. 3) Merhamet; sosyal zekâ, sevmek ve sevilme, iyi yüreklilik ile ilişkilidir. 4) Adalet; hakkaniyet, liderlik ve vatandaşlık karakter güçleri

ile ilişkilidir. 5) Ölçülülük; tedbirlilik, alçakgönüllülük ve affedicilik ile ilişkilidir. 6) Aşkınlık; umut, maneviyat, şükür, mükemmelliğin takdiri, estetik ve mizah ile ilişkilidir.

Yukarıdaki kategorizasyondan da anlaşılacağı üzere pozitif psikoloji bağlamında umut, aşkınlık erdeminin altında yer alan bir karakter gücü olarak ele alınmıştır. Petersons ve Seligman (2004)' a göre aşkınlık erdemi, kişinin evrenle bağ kurmasını ve anlam bulmasını sağlar. Umut karakter gücü ise kişinin iyi bir geleceğe sahip olacağı yönünde bir inanca sahip olması ve bu inanç yönünde çaba göstermesidir.

1.9.2. Umut Teorisi

Snyder ve arkadaşları (1991) umudu, bireyin arzu ettiği hedeflere ulaşmak için uygun yolları takip edebileceğine yönelik inancı ve kendisini bu hedeflere ulaşmak için motive edebilmesi şeklinde tanımlamıştır. Snyder ve arkadaşları (1991) insanların hedef yönelimli varlık olduğunu ancak önemli olanın hedeflerin süresi olmadığını belirtmiştir. Başka bir deyişle hedefler, kısa süreli de uzun süreli de olabilir ancak mutlaka bilinçli düşünceyi meşgul etmelidir. Hedefler ulaşılabilir olmalı ancak bir miktar belirsizliği de içinde barındırmalıdır. Kişi kendisini hedeflerine ulaştıracak yolları ve imkanları yaratabileceğine inanmalıdır (*pathway thinking*). Bu, kişinin hedeflerine götürecek yolları var edebileceğine ilişkin kapasitesine yönelik bir değerlendirme yapmasıdır. Bu durum özellikle hedefe giden yolda olumsuz birtakım engellerle karşılaşan kişinin alternatif çözüm yolları üretebilmesi açısından önemlidir. Tüm bunların yanında kişiyi amaçlarına ulaştıracak yolları kullanabileceğine ilişkin sahip olduğunu düşündüğü yani algıladığı kapasitesine ise *agency* denir. Bu anlamda *agency* kişinin kendini motive etmesi ve hedeflerini gerçekleştirmek için enerjiye sahip olmasıdır.

Umudun bilişsel bir boyutu olduğunu savunan Snyder (2000)'e göre bireyin umut içerisinde olabilmesi için hedeflerini takip etmeye yönelik olumlu bilişlere sahip olması gerekmektedir. Zira olumlu bilişler beraberinde olumlu duyguları getirirken olumsuz bilişler olumsuz duygulara yol açmaktadır. Bilişler ve duygulanım karşılıklı olarak gelecekteki davranışı ya pekiştirir ya da ketler. Tüm bunlardan hareketle Snyder (2000) kişilerin önceki deneyimlerinin de umut etme fonksiyonunda işlevi olduğunu, bir amacın gerçekleştirilmesinin kişinin diğer eylemlerini etkileyeceğini savunur.

1.9.3. Şans Oyunları ve Umut İlişkisi

Umut ve şans oyunları söz konusu olduğunda iki türlü umut durumundan bahsetmek mümkündür. Birincisi, kişinin genel olarak yaşamı ve hedefine yönelik olan sürekli bir umut halidir. Burada kişi günlük yaşamında karşılaştığı sorun ve sıkıntıları çözebileceğine ilişkin yeterlik algısına sahiptir, hedefleri doğrultusunda hareket eder ve geleceğe karşı olumlu duygular içerisindedir. İkincisinde ise kişi, her ne amaç için oynuyorsa oynasın kumar oyununu kazanacağı umudu içerisindedir. Buradaki umut olaya özgü ve spesifiktir. Örneğin Işığışık (2003) tarafından yürütülen çalışmada, şans oyunlarına katılım davranışı gösteren bireylerin % 48,68'inin piyango ikramiyesinin kendisine çıkacağına inanırken % 35'inin gelecekteki yaşamının mucizevi bir şekilde değişebileceğine inandığı tespit edilmiştir.

Şans oyunlarına katılım gösteren kişiler hem sürekli umut içerisinde olup hem de kumar oyunlarını kazanacağına yönelik umut içerisinde olabilir veya sürekli umut içerisinde olmayıp yalnızca şans oyunlarına yönelik umut içerisinde olabilir. Şans oyunlarına katılım göstermeyen bireyler de sürekli umut ve şans oyunlarından para kazanabileceğine yönelik umut açısından farklılaşabilir. Ginakis ve Ohtsuka (2005) tarafından yapılan bir araştırmada kişilerin hayata yönelik genel ve sürekli umut düzeyinin kumar oynama davranışı ile negatif yönde ilişkili iken kumar oynamaya yönelik umut düzeyi ile kumar oynama davranışı arasında pozitif bir ilişkinin olduğunu saptaması bu açıdan önem taşımaktadır. Literatürde bireylerin şans oyunlarına katılım davranışına yönelik umudu ile şans oyunlarına katılım düzeyi arasında pozitif yönde ilişki olduğunu tespit eden çalışmalar Ginakis ve Ohtsuka (2005)'yı destekler niteliktedir (Ariyabuddhiphongs, 2006; Juma ve Pandelaere, 2023).

1.10. Dindarlık ve Dini Yönelim Biçimleri

1.10.1. Din ve Dindarlığın Tanımlanması

Dindarlığın her disiplinde kendine özgü bir tanımının olması, üzerinde fikir birliğine varılmış bir tanımının olmamasına neden olmuştur (Yapıcı, 2002; Holdcroft, 2006). Bu nedenle burada genel bir dindarlık kavramlarına yer vermek işlevsel olacaktır. En genel tanımıyla dindarlık; bireyin inandığı dinin, hayatını etkileme düzeyi ve deneyimlediği dini tecürebelerdir (Peker, 2012).

Erken dönem din psikolojisi çalışmalarında dindarlığın ilk önce tek boyutlu bir şekilde tanımlandığı ve çalışıldığını görmekteyiz. William James, James Leuba gibi Amerikan din

psikologları dini yalnızca duygu boyutuyla ele alarak dindarlık kavramını dini duygu temeliyle tanımlamıştır. Durkheim (1912) dindarlığı törenler ve inançlar olarak iki ayrı boyutta değerlendirerek dindarlığın çok boyutlu bir şekilde ele alınmasına öncülük etmiştir.

Glock ve Stark (1965) tarafından dindarlığın; dini inanç (ideoloji), dini pratikler (ritual), dini duygu, bilgi ve etki olmak üzere 5 boyutta ele alınarak çok boyutlu bir şekilde tanımlandığı görülmektedir. Dindarlığın alt boyutları her ne kadar birbirinden farklı olsa da birbiri ile ilişki halindedir. Dini inanç boyutu, dini inanç ve ideolojilerin kişi tarafından benimsenme derecesidir. Dini pratikleri ve ritüelleri yerine getirme boyutu, kişi tarafından dini ibadetlere katılım derecesini göstermektedir. Dini duygu boyutu kişinin iç dünyasında deneyimlediği dini duyguları ifade eder. Bunlar, manevi-ruhsal bağlılığın kişinin iç dünyasında yarattığı pozitif duygulanım olabileceği gibi yeterince dindar olmadığını düşünme sonucu suçluluk da olabilir. Dinin bilgi boyutu, inanılan din ile ilgili bilgi seviyesidir. Dinin etki boyutunu ise bireyin tutum ve davranışlarından sosyal ilişkilerine kadar yaşamın tüm yönlerini dine göre şekillendirmesi derecesidir (akt: Paloutzian, 2017).

Dindarlığın çok boyutlu bir yapısı olduğu fikrinden hareket eden Cornwall ve Albrecht (1986) tarafından yapılan bir çalışmada dindarlık; bireysel ve kurumsal olmak üzere iki temel yönü, biliş-duygu-davranış olmak üzere üç temel bileşeni üzerinden ele alınmıştır. Dinin bireysel yönü inanan kişinin dine bağlılık düzeyi, dini içselleştirme biçimi, dini tutum ve değerleri, dini duygu ve davranışları hayatına yansıtma biçimidir. Dinin kurumsal yönünü ise dinin toplumsal ve kurumsal yönünü oluşturan unsurlara katılım davranışı oluşturmaktadır. İbadethanelere gitme gibi davranışlar bu kapsamda değerlendirilir. Dindarlığın bilişsel yönünü “dini inançlar” oluşturmaktadır. Dindarlığın duygusal boyutunu dini yapılara ve sembollere yönelik duygulanımı ve dini bağlılığı (religious commitment) içerir. Dindarlığın davranışsal boyutunu ise dini ibadetlere devam, ilahi kitapları veya kutsal metinleri okuma, dini ve ahlaki davranışlar oluşturmaktadır. Dindarlığın kavramsal modelinden dindarlığın boyutlarını belirlemeyi hedefleyen çalışmada dindarlık; 1) geleneksel ortodoksi yani geleneksel doktrine inanç ve bağlılık, 2) ruhsal, manevi bağlılık 3) kiliseye bağlılık ve devam, 4) dini davranışlar, 5) dini ibadetlere katılım, 6) dini gruplara bağlılık, 7) dini bilgi ve entelektüellik, 8) dini tecrübe ve deneyim, 9) dini etki boyutu olmak üzere 9 boyutta incelenmiştir.

1.10.2. Dindarlık Tiplerleri

Her ne kadar dinler geleneksel, kurumsal ve ortodoksi bir yapıya sahip olsalar da bireyler inandıkları dini, kişisel özellikleri ve kültürel arka planları ile bireyselleştirirler (Paloutzian, 2017).

Aynı kültürden gelen fakat farklı bireysel özelliklere sahip olan bireylerin dini düşünce, davranış ve duyguları birbirinden farklılaşabilir. Bu farklılık dindarlık tiplerini ortaya çıkarır.

Yapıcı (2007) tarafından yapılan çalışmada dindarlık tiplerinin 4 farklı kategoride incelendiğini görmekteyiz

1)Dinin Toplumsal ve Bireysel Yaşamdaki Görünümünden Kaynaklı Sınıflandırmalar

Bireysel dindarlık: Her bireyin kişilik ve karakter yapısı, duygu ve düşünceleri diğerinden farklıdır. Bu farklılık beraberinde bireylerin deneyimleyeceği dini duygu, dini tecrübe ve tasavvurdaki farklılaşmayı getirir. Bireysel dindarlıktan kasıt, her bireyin Kutsal ile olan etkileşiminden doğan korku, huşu, tövbe ve huzurun diğerinden farklı olmasıdır. Toplumsal Dindarlık: Her bir bireyin Kutsal ile olan etkileşimi bir diğerinden farklı bir görünüm arz ederek dinin yaşanma biçimi bireye has olsa da zamanla dindarlık toplumsal bir yapı kazanır. Bunun anlamı şudur: Bireylerin aynı inanç, ahlak ve ibadet sistemini benimsemesi zamanla ortak bir dindarlık biçimini oluşturur, onların toplum içerisinde gelenekselleşmesini ve diğer kuşaklara aktarılmasına neden olur. Bireysel dindarlığın düşünme ve sorgulamayı gerektirmesi nedeniyle tahkiki, toplumsal dindarlığın ise kişilerin içinde yaşadığı toplumun öğretilerini benimsemesi, herhangi bir sorgulamayı gerektirmemesi nedeniyle taklidi dindarlık kavramıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.

2)Sosyo-Kültürel Yapıda Dini Yaşayış Biçimini Şekillerine Göre Sınıflandırmalar

Dinsel yaşayış ve dindarlık biçimleri, bireylerin yaşadığı sosyo-kültürel ortamı hem etkilemekte hem de bu ortamdan etkilenmekte bunun sonucunda ise farklı dini yaşayış biçimleri ve dindarlıklar ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda ele alınabilecek dindarlık tipleri, *Ortodoks* ve *heterodoks* dindarlık biçimleridir. Dini yaşantının kutsal kitaptan, dinin kurucusu olan şahıstan veya peygamberden doğrudan aktarıldığı şekilde yaşanması şeklinden tanımlanan Ortodoks dindarlıkta dini yaşayış ve muhtevanın değişmeden kalması durumu söz konusudur. Heterodoks dindarlıkta ise dini yaşayışın içinde bulunan coğrafyadan ve sosyo-kültürel ortamdan etkilenerek farklı biçimlerde yaşanması söz konusudur. Müslüman Türk toplumunda dini yaşayış ve dindarlık tiplerinden söz edilecek olursa, *halk dindarlığı*, *tekke dindarlığı* ve *medrese dindarlığından* bahsedilebilir. Dini yaşayışın temelinde Kur'an-ı Kerim, dini bilgi ve öğretilerin olduğu dindarlık biçimine medrese dindarlığı; dini yaşayışın temelinde Tasavvufi felsefenin olduğu dindarlık biçimine tekke dindarlığı denir. Her iki dindarlık tipiyle benzerlik

taşımasına karşın dini öğretilerin kültürel ve mitik unsurlar ile karışıp iç içe geçmesi sonucunda yaşanan dindarlık biçimine ise halk dindarlığı denir.

3) Dini İbadetleri Gerçekleştirme Durumuna Göre Yapılan Sınıflandırmalar

Dinin ibadet boyutu üzerinde vurgu yapan tiplerini dini ibadetleri yapıp yapmama durumlarına göre ikiye ayırabiliriz. Birinci grupta yer alan dindar bireyler dini ibadetleri devamlı, sık sık ve bazen yerine getirmelerine göre 3 alt grupta incelenirler ve *dinin yaşandığı dindarlık* olarak isimlendirilirler. İkinci grupta yer alan bireyler ise dine inanmakla birlikte dini ibadetleri yerine getirmezler ve *inancın davranışlara dönüşmediği dindarlık* olarak isimlendirilirler.

4) Kişilik ve Dindarlık İlişkisine Göre Yapılan Sınıflandırmalar

İnsanların dini bireysel olarak deneyimleme biçimleri ve önyargıları arasındaki ilişkiyi araştıran Allport ve Ross (1967) dindarlığı yalnızca kişilerin dini ibadetleri gibi dışsal olarak gözlemlenebilen davranışları açısından değil kişileri dini davranışlara götüren motivasyonun kaynağı açısından da incelemek gerektiği düşüncesindedir (akt: Ercan; 2009, Tokur, 2020). Allport ve Ross (1967) kişilerin dini davranış motivasyonlarını ise *içsel ve dışsal güdülenme* olarak iki açıdan ele almıştır. Dini davranışlara içsel olarak güdülenen bireyler için dinin kendisi bir amaçtır. Bu nedenle bu kişilerin hayatında din; onların yaşamlarını şekillendirmede merkezi bir role sahiptir. Anlam kaynağı olan din, iç güdümlü dindarların hayatlarında etkisini duygu, düşünce ve davranış olmak üzere tüm alanlarda gösterir. Dini dini inanç ve pratikleri içselleştirme gayreti içinde olan iç güdümlü dindarlar için önemli olan husus, dinin onlara sosyal yaşamlarında kazandırdıkları değil dine bağlılıklarının samimiyeti ve bireysel deneyimleridir. Dini davranışlara dışsal olarak güdülenen bireyler için ise din amaç olmaktan çıkar. Başka bir deyişle din, bu kişiler için çıkarlara hizmet eden bir araç olup güvenlik, teselli, statü, kendini haklı çıkarma, sosyallik kaynağıdır (akt, Cırhinlioğlu, 2010). Dış güdümlü dindar kişi de Tanrı'ya yönelmektedir ancak bu yöneliş bireysel arzu ve ihtiyaçlardan bağımsız değildir. (Kahoe, 1985; Holdcroft, 2006)

Batson ve Ventis (1982) iç güdümlü ve dış güdümlü dindarlık kavramsallaştırmasına arayışsal dindarlık şeklinde üçüncü bir boyutu eklemiştir. Arayışsal dindarlığa sahip bireylerin davranışlarını güdüleyen motivasyon ise merak ve sorgulamadır. Bu dindarlar için cevaplardan çok sorular önemlidir bu nedenle sürekli olarak dini sorgulama ve araştırma içerisindeyler. Dini şüphe ve belirsizlik yaşayabilirler ancak bu durum onları memnun eder. Çünkü şüphe ve belirsizlikler

onları dini bağılıklarından koparmaz aksine sürekli olarak arayış ve merak içinde olmalarını sağlayarak dini bağılıklarını artırır (Batson ve Schoenrade,1991).

İçsel, dışsal ve arayışsal olmak üzere 3 boyutta incelenen dini yönelim biçimlerine fundamentalist dindarlık olarak dördüncü bir boyut eklenmiştir (Ercan, 2009). Fundamental dindarlık biçimine sahip kişiler, dinin mutlak doğrulara işaret ettiğini bu nedenle sorgulanamayacağını düşünür. Dini doktrinal yapıya sıkı sıkı sıkıya bağlıdırlar (Hill ve Williamson, 2005). Dogmatik dindarlık biçimi gibi farklı dindarlık biçimlerinde de geleneğin muhafaza edilmesi ve yeniliklere karşı direnmesi gerektiği düşüncesi vardır. Ancak fundamental dindarları diğer dindarlardan ayıran en temel husus, fundamentalist dindarların dini geleneği muhafaza edebilme adına eyleme geçebilmesi, şiddet vb davranışlara eğilimli bir yapı arz etmesidir (Yapıcı, 2002).

1.10.3. Şans Oyunlarına Katılım Davranışı, Dindarlık ve Umut İlişkisi

Oktay, Özcan ve Talibov (2021) tarafından yapılan çalışmaya dahil olan katılımcıların büyük çoğunluğunun (% 87) şans oyunlarının dinimizce yasaklandığını düşünmesine rağmen bu oyunlara katılımını devam ettirdiği tespit edilmiştir. Bayındır (2018) tarafından yapılan bir çalışmada da şans oyunları oynayan katılımcıların %87'sinin şans oyunları oynamanın İslam dinince haram olduğunu düşünmesine karşın şans oyunlarına katılım davranışlarını aktif bir biçimde sürdürdüğü tespit edilmiştir. Dindarlığın şans oyunlarına katılım davranışını pozitif yönde yordadığı sonucuna ulaşan araştırmalar bu durumu çeşitli açılardan açıklamaktadır. Bu araştırmalara göre bireylerin şans oyunlarına yönelik bilişsel çarpıtmaları onların şans oyunlarına katılım davranışını etkilemektedir. Bilişsel çarpıtmalar, kumar oyunlarına yönelik aşırı yetenek algısı, şans üzerinde kontrol yanılsaması, yorumlayıcı önyargılar ve batıl inançlar şeklinde sıralanabilmektedir (Toneatto, 1999). Buradan yola çıkan araştırmalar, dindar bireylerin dindar olmayan bireylere kıyasla batıl inanışlara ve bilişsel çarpıtmalara sahip olma olasılıklarının daha fazla olduğunu, batıl inanışlara sahip olan dindarların bu inanışlara dayanarak kumar oyunlarına daha fazla katılım davranışı gösterdiğini belirtmiştir (Auriol ve ark., 2021). Araştırmalar dindar bireylerin, Tanrı'nın oyuna müdahale ederek kendilerine yardım edeceğine ilişkin bir inanç ve umut içerisinde olma durumunun onların şans oyunlarına katılım davranışını yordayan etmenlerden birisi olduğunu göstermektedir. Dindar bireylerin şans, talih ve kader gibi kavramlara inanma olasılıklarının dindar olmayan bireylere kıyasla fazla olması da onların şans oyunlarına katılım düzeylerini artıran etmenlerden birisidir (Kim ve ark., 2018).

Şans oyunlarına katılım ve dindarlık arasındaki ilişkinin negatif olduğu tespitine ulaşan çalışma bulgularına da rastlamak mümkündür. Bu araştırmalar, dindarlığın kumar oyunlarına katılım davranışını bireysel sosyal ve kültürel açıdan negatif yönde etkilediğini göstermektedir. Bu araştırmalara göre kendini dindar olarak tanımlayan bireyler; kumar oyunlarına karşı çıkan dini kuruluş ve yapıların içerisinde bulunarak dinin kumar oyunlarını oynamayı yasaklayan mesajlarından etkilenebilir. Dini ibadetlere katılım gösteren ve dini gruplar içerisinde sosyalleşen bu kişiler; dini metin ve mesajlara, dini emir ve yasaklara daha sık maruz kalabilir. Dindar bireyler, kumar oyunlarını oynadığı takdirde dini gruptan dışlanma ihtimalinden çekinebilir veya günah işlediğini düşündüğünden suçluluk ve pişmanlık duyguları içine girebilirler. Dindarlar gerek bireysel dini/manevi yaşantıları gerekse dini gruplar sayesinde stres ve sorunlarla başa çıkabilir ve kumar oyunları oynayarak sıkıntı ve sorunlardan kaçma gereksinimi duymayabilirler (Uecker & Stokes, 2016; Hoffman, 2000; Hong ve ark., 2009). Başka bir deyişle şans oyunlarına yönelim nedenlerinden birisinin stres ve sıkıntılardan kaçmak olduğu düşünülmektedir (Weatherly ve arkadaşları, 2010). Din bireylere stres ve sıkıntılar ile başa çıkmalarını kolaylaştıracak kaynaklar sunmaktadır. (Hughes ve ark., 2004). Yaşadığı olumsuz olayları din aracılığıyla anlamdıran ve dini başa çıkma yöntemleri sayesinde sıkıntı ve stresli olaylarla başa çıkabilen dindar birey, şans oyunlarına katılım göstererek olumsuz yaşam olaylarından kaçınma ihtiyacı hissetmeyebilir. Din bireylere gerek ibadetler gerekse resmî kurumlar aracılığıyla sosyalleşme imkânı sunmaktadır (Ellison ve George, 1994). Şans oyunlarına katılım davranış nedenlerinden birisi de sosyalleşmedir. Din aracılığıyla sosyalleşme imkânı bulan bireyler, sosyalleşmek için şans oyunlarına katılım ihtiyacı hissetmeyebilir. Din içinde yaşanan kültürü de etkileyerek şans oyunlarına katılım davranışı üzerinde negatif bir etkide bulunabilir. İçinde yaşanan kültür ve toplum, dinin helal ve temiz para anlayışından etkilenmektedir. Müntesip olunan din, şans oyunlarından kazanılan paranın helal ve temiz olmadığını söylüyorsa bu durum kültür tarafından benimsenebilir.

Dindarlık ve şans oyunlarına katılım davranışı risk alma ya da risk önleme davranışı açısından da ele alınmaktadır. Dindar bireylerin dindar olmayan bireylere kıyasla risk önleme davranışının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşan araştırmalar mevcuttur. Dindar bireyler, şans oyunlarına katılım davranışı göstermeyerek riskten kaçınıyor olabilir (León ve Pfeifer, 2017).

Dindarlık ve şans oyunlarına katılım arasında mezhepsel farklılıklara ulaşan araştırma sonuçlarına da rastlamak mümkündür. Bazı araştırmalarda Katolik Hristiyanların Protestan Hristiyanlara kıyasla kumar oyunlarına katılım davranışının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu farklılık ise Katolik Hristiyanlık mezhebinin kumar oyunlarına yönelik tutumunun

Protestan Hristiyanlık mezhebinde olduğu gibi katı, keskin ve negatif olmayışı ile açıklanmıştır (Ellison ve McFarland, 2011).

Dindarlık ve şans oyunlarına katılım davranışı arasında herhangi bir ilişki tespit edemeyen araştırma sonuçlarına da rastlamak mümkündür. Bu araştırmalara göre dindarlık, bireylerin şans oyunlarına katılım davranışı üzerinde herhangi bir etkiye sahip değildir. Kassinove ve arkadaşları (1998) tarafından yapılan çalışmada dindarlık ve kumar oyunlarına ilişkin tutum arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı tespit edilmiştir.

Literatür incelendiğinde şans oyunlarına katılım, dindarlık ve umut ilişkisini araştıran bir çalışmanın henüz yapılmadığı görülmektedir. Çalışmalar incelendiğinde dindarlık ve şans oyunlarına katılım davranışı ilişkisinde umudun rolünün doğrudan araştırılmamış olmakla beraber birbirinden farklı bir biçimde ele alındığını görmekteyiz. Bazı çalışmalarda umut değişkeni, şans oyunlarından para kazanma umudu olarak tanımlanıp araştırılırken bazı çalışmalarda manevi iyi oluşun bir alt değişkeni olarak ele alınmış ve analiz edilmiştir. (Loo vd., 2014; Ginakis ve Ohtsuka, 2005).

1.11. Kumar Bağımlılığı

1.11.1. Bağımlılık ve Davranışsal Bağımlılık Kavramları

Bağımlılık; iç güdü ve dürtü gibi iştah açıcı bir ihtiyacı giderme amacıyla bir madde ya da davranışa başvurarak doyum periyoduna ulaşma durumu ile başlar. İştah açıcı güdünün tekrarlayan bir biçimde ortaya çıkması nedeniyle madde alınarak ya da davranış gerçekleştirilerek söz konusu güdüler doyurulmaya çalışılır. Süreç içerisinde bu davranışın ne zaman, nerede ve ne kadar süreyle gerçekleştirileceğine ilişkin kontrol kaybı oluşur ve tüm bu durumlar kişilerin yaşamında olumsuz sonuçlara yol açar (Sussman ve Sussman, 2011). Özetle bağımlılık; davranışa sürekli olarak katılım gösterme, davranışa katılım üzerindeki kontrolün yitilmesi ve olumsuz sonuçlarına rağmen davranışa katılımın devam etmesi ile karakterize edilir (Potenza, 2006). Her ne kadar bağımlılık denilince akla genellikle ilaçlar ya da nikotin, eroin, alkol gibi kimyasal maddeler gelse de zamanla bireyi uyaran herhangi bir davranışa da bağımlılığın geliştirilebildiği düşünülmeye başlanmıştır. Davranışsal bağımlılık türlerine kumar, yeme, oyun, egzersiz, internet, alışveriş, telefon bağımlılığı gibi alanların girdiğini belirten Griffiths (2005)'e göre davranışsal bağımlılık şu özelliklerle karakterize edilebilir:

Algısal Belirginlik (Salience)

Algısal belirginlik, bağımlılığa yol açan davranışın kişinin yaşamındaki birincil aktivite haline gelmesi ve onun düşünce, duygu ve davranışlarını sürekli olarak yönlendirmesi anlamına gelmektedir. Kişinin sürekli olarak ne zaman kumar oynayabileceğini düşünmesi “algısal belirginliğe” örnek olabilir.

Duygudurumda Değişim

Duygudurumda değişim, bağımlılığa yol açan davranışı gerçekleştirme sonucunda bildirilen öznel deneyimi ifade eder. Kişiler, bağımlılığa yol açan davranışı günün değişik bölümlerinde gerçekleştirmesi sonucunda farklı duygular hissedebilir. Duygudurumda değişime, kumar bağımlısının kumar oyunlarını sabahları uyarılma akşam vakitlerinde ise stres ve sıkıntılardan uzaklaşma amacıyla oynaması örnek gösterilebilir.

Tolerans

Tolerans, önceki etkileri elde etme amacıyla belirli bir aktiviteyi artan miktarlarda yapma gereksinimidir. Kumar bağımlılığında toleransa, kumar oynayan bireyin başlangıçta çok daha küçük bir bahisle elde ettiği ve ruh halini değiştiren bir etkiyi deneyimleyebilme amacıyla yavaş yavaş bahis boyutunu artırması örnek olarak verilebilir. Yine kumar bağımlılığında tolerans, daha uzun süre kumar oyunu oynama olabilir.

Yoksunluk Belirtileri

Belirli bir aktivitenin yapılmasının durdurulması veya aniden azaltılması sonucunda ortaya çıkan negatif duygu durum veya fiziksel etkilere tolerans denilir. Bu tür yoksunluk belirtileri psikolojik ve fiziksel olabilir. Psikolojik belirtilere aşırı sinirlilik, huysuzluk halleri örnek gösterilebilirken; uykusuzluk, baş ağrısı, terleme, mide bulantısı diğer stresle ilişkili tepkiler fiziksel belirtilere örnek olarak verilebilir.

Anlaşmazlık Yaşama (Conflict)

Anlaşmazlık yaşama, bağımlı bireyin çevresindeki kişiler ile (kişiler arası çatışma) veya kendi kendisiyle (psşik çatışma) çatışma yaşaması durumudur. Çatışma yaşayan kişi, sürekli olarak kısa vadeli zevk ve rahatlamayı seçtiği için bağımlılığın yol açtığı olumsuz sonuçları ve uzun vadeli hasarı göz ardı eder. Önemsemediği ve göz ardı ettiği sıkıntıların zamanla birikmesi sonucu kişi, içinde bulunduğu durumdan kurtulmak ve kaçınmak ister. Bunun sonucunda ise

bağımlılık yapıcı madde ya da davranışa daha yoğun bir biçimde yönelir. Bağımlının yaşamındaki bu çatışmalar, zamanla onun kişisel ilişkilerinden, çalışma veya eğitim yaşamından ödün vermesi ile sonuçlanır.

Nüksetme

Nüksetme, bağımlılık yapıcı davranıştan uzaklaşan kişinin zaman içerisinde aynı davranışı tekrardan gerçekleştirmesi durumudur. Örneğin kumar bağımlılığı olan kişi, kumar oyunlarından belirli bir süre uzak durmasına karşın tekrardan kumar oyunlarına yönelir ve hatta bağımlılık düzeyinin en şiddetli olduğu zamanlardaki gibi davranmaya başlar.

Aşerme (Craving)

Kişide davranışı uygulamadan önce giderek artan duygu ve gerginlik hissine aşerme denir. Aşermeye kişinin kumar oyunu öncesinde heyecan ve gerilim düzeyindeki artış örnek verilebilir.

Kontrol Kaybı

Kişinin davranış üzerindeki kontrolünü giderek artan bir biçimde kaybettiğine yönelik hissiyatıdır. Kumar bağımlısı kişinin kumar oyunları üzerindeki kontrolünü hissetmeye başlaması bu duruma örnektir.

Süreklilik (Persistence)

Bağımlılık yapıcı davranışın yol açtığı olumsuz sonuçlara rağmen giderek daha şiddetli bir biçimde ilerlemesine süreklilik denilir. Örneğin kişinin kumar oyunları nedeniyle psikolojik, sosyal ve ekonomik sıkıntılarla karşılaşmasına rağmen kumar oynamaya devam etmesi sürekliliğe örnek verilebilir.

1.11.2. DSM'ye Göre Kumar Bağımlılığı

Kumar bağımlılığı; DSM 5'e bağımlılık kategorisi altında sınıflandırılan ilk ve tek davranışsal bağımlılık türüdür. Kumar bağımlılığı alanında yapılan çalışmalar, bu bağımlılık türünün diğer madde bağımlılıkları ile örtüştüğü ve bağımlılık olarak DSM'ye girebileceğini göstermiştir. DSM 5'te diğer davranışsal bağımlılık alanlarında kumar bağımlılığında olduğu gibi yeterli çalışma ve bulguların olmadığı bu nedenle şimdilik davranışsal bağımlılık olarak yalnızca kumar bağımlılığına yer verildiği ifade edilmiştir (APA, 2013, ss.585-589). DSM 5'te

“Madde ve İlişkili Bozukluklar ve Bağımlılık Bozuklukları” adı altında yeniden kategorize edilen kumar bağımlılığının tanısının konulması için aşağıda yer alan belirtilerin en az dördünü 12 ay boyunca göstermesi gerektiği ifade edilmiştir:

1. Arzu edilen heyecanı yakalamak amacıyla artan miktarda parayla kumar oynama davranışı ihtiyacı.
2. Kumar oynama davranışını bırakmaya çalışırken huzursuz veya sinirli olma.
3. Kumarı kontrol altına almak, azaltmak veya durdurmak için defalarca başarısız girişimlerde bulunmuş olma.
4. Çoğu zaman kumarla meşguliyet (örn. geçmişteki kumar deneyimlerini yeniden yaşamak veya bir sonraki girişi planlamak gibi ısrarcı düşüncelere sahip olmak, kumar oynayabilme amacıyla para kazanmanın olasılıklarını hesaplamak).
5. Kendini sıkıntılı hissettiğinde sık sık kumar oyunlarına başvurma (örn. çaresiz, suçlu, kaygılı, depresif).
6. Kumarda para kaybettikten sonra tekrar kumar oyunlarına başvurarak ödeme yapma (kayıplarının peşinde koşma).
7. Kumarla ilginin boyutunu gizlemek için yalan söyleme.
8. Kumar nedeniyle önemli bir işini, eğitim veya kariyer fırsatını veya ilişkiyi kaybetme ya da tehlikeye atma.
9. Kumarın sonucu yaşanan umutsuz ekonomik durumları telafi edebilme amacıyla başkalarının para sağlamasına güvenme (APA, 2013)

1.11.3. Kumar Bağımlılığının Türleri ve Evreleri

Rosenthal ve Lesieur (1995) kumar oyunları oynayan bireylerin 4 grupta incelenebileceğini belirtmiştir: sosyal, profesyonel, sorunlu ve patolojik.

Sosyal kumarbazlar, kumar oyunlarını arkadaşları ile eğlenme amacıyla oynarlar. Kumar oyunlarından para kaybetmenin oyunun doğal bir parçası olduğunu kabul eden sosyal kumarbazlar, kumar oyunlarına maddi olarak güç yetiremeyeceğinden fazlasını yatırmazlar.

Profesyonel kumarbazlar, maddi geçimini kumar oyunu oynayarak sağlar, hileli bahis düzenler ve kumar oyununu yenebileceğini düşündüğü kişiler ile oynayarak para kazanma olasılığını artırır. Profesyonel kumarbazları sorunlu ve patolojik kumarbazlardan ayıran temel husus, kumar oynarken kontrolü kaybetmemesi ve para kaybetmeye başlayınca oyunu bırakabilmesidir.

Problemli kumarbazlar, kumar bağımlılığı tanısı alabilecek ölçüde belirti ve sorunlar göstermese de kumar oyunları oynama davranışından kaynaklı sorun ve sıkıntılara sahiptir.

Patolojik Kumarbazlar, kumar oyunu oynama davranışında kontrolünü kaybeder, kumar oyunları oynama sıklığını ve yatırdığı para miktarını artırır, bunların yanında yaşadığı tüm olumsuz sonuçlara rağmen sürekli ve tekrarlayan bir biçimde kumar oyunları oynar.

1.11.4. Patolojik Kumar Bağımlılığı Evreleri

Rosenthal ve Lesieur (1995) patolojik kumar bağımlılığının dört evresinin olduğunu belirterek şu şekilde tanımlanmaktadır:

Kazanma Evresi

Bu evrede olan kişi, kumar oyunlarına yatırdığı ve kaybettiği paradan daha fazlasını kazanarak kendisini profesyonel kumar oyuncusu gibi görmeye başlar. Bu durumun ardından daha sık kumar oynar ve kumar oyunlarına yatırdığı para miktarında artış olur.

Kaybetme Evresi

Kişinin kumar oyunlarını kaybederek maddi problemler yaşamaya başladığı evredir. Bu evrede olan kişi, kumardaki maddi kayıplarını telafi etmeye çalışır. Bu telaş, kumarbazı daha sık oyun oynamaya iter. Bu evre, kişinin kumar oyunlarından kaybettiği miktarı çevresinden saklamaya veya yalan söylemeye başladığı evredir. Kişi daha fazla kumar oynayabilmek ve maddi kayıplarını telafi edebilmek amacıyla hem kendisinin hem de yakınlarının finansal kaynaklarını tüketmeye başlar. Ancak zamanla çevresinden de borç alamayacak duruma gelir. Kendisini, işini ve ailesini ihmal eder. Kişinin aile ve iş yaşamındaki düzen zamanla yerini problem ve sorunlara bırakmaya başlar.

Umutsuzluk Evresi

Bu evredeki kişi, hırsızlık ve karşılığı olmayan çekler yazma gibi yasadışı yollara başvurur. Kumar oyunlarından kazanabileceği büyük bir ikramiye için önceki tüm borçlarını kapatabileceğine olan umudu vardır. Çevresindeki kişilerin ona yönelttiği eleştiri ve suçlamalara karşı öfke ile yanıt

verir. Zamanla az uyumaya az yemeye başlar, yaşamında ona zevk verebilecek etkinliklere katılmaz. Yeni bir kimlikle yeni bir hayata başlama arzusu bu evrede en sık kurulan hayallerden birisidir.

Çökkünlük Evresi

Kumarbazların önceki kayıplarını artık telafi edemeyeceğini anladığı evre, çökkünlük evresidir. Kumar oyunu oynama davranışı, bu evrede bulunan kişilerin yaşamının tek ve en önemli meselesidir. Bu nedenle kişiler, kaybetmelerine karşın kumar oynamaya şiddetli bir biçimde devam eder.

1.11.5. Kumar Bağımlılığının Etiyolojisi ve Epidemiyolojisi

Gelişiminde birden fazla değişkenin birbiriyle etkileşime girdiği kumar bağımlılığı, çok yönlü ve boyutlu bir olgudur. Bu nedenle kumar bağımlılığının etiyolojisini belirleyebilmek amacıyla birbirinden farklı modeller geliştirilmiştir. Bu modellerin hiçbiri kumar bağımlılığı etiyolojisini tek başına açıklama gücünde olmasa da her biri kumar bağımlılığını açıklamada çok boyutlu bir bakış açısına sahiptir (Ashley ve Boehlke, 2012).

1.11.5.1. Genel Bağımlılık Teorisi

Jacobs (1986) tarafından geliştirilen genel bağımlılık teorisi, bağımlılıkların etiyolojisinde fizyolojik ve psikolojik etmenlerin birlikte etki gösterdiğini savunan ilk teorilerden birisidir. Jacobs (1986)'a göre kişiyi bağımlı olmaya yatkın kılan iki önemli etken söz konusudur. Bunlardan birincisi, kişinin yaşamında var olan kronik strestir. İkincisi ise erken yaşam dönemlerinde ebeveynler ve yakın sosyal çevre tarafından değer görmeme, aşağılanmış ve reddedilmiş hissetmedir. Tüm bu etmenler kişilerin çevresi ile etkileşim içerisinde olmasını engellemekte ve problemleri ile etkili ve başarılı bir biçimde başa çıkma mekanizması edinmesini zorlaştırmaktadır. Dolayısıyla psikolojik yönden savunmasız olan kişinin -kendisini sıkıntı ve problemlerinden uzaklaştırabilecek ve duygu durumunu iyileştirebilecek- bir davranış ya da madde ile karşılaştığında ona bağımlı olma olasılığı yüksek olacaktır. Çünkü bu kişileri sorun ve sıkıntılarından belirli bir süreliğine de olsa uzaklaştırabilen davranış ya da maddeler, onların yeni kimlikler edinebilmesini sağlamakta, benlik saygısını yükseltmektedir (Jacobs,1986).

1.11.5.2. Yollar Modeli (Pathways Model)

Blaszczynski and Nower (2002) tarafından geliştirilen model, kumar bağımlılığı etiyolojisini biyolojik, kişilik özellikleri, gelişimsel, bilişsel, öğrenme ve çevresel faktörlerin

karşılıklı etkileşimi ile açıklar. Modelde önemli bir yer tutan çevresel faktörleri, kamu politikaları ve mevzuatlar oluşturmaktadır. Bilişsel faktörleri ise kumar oynama davranışına karşı klasik ve edimsel koşullanmalar oluşturmaktadır. Kumar oyunları oynayarak kişilerin depresyon ve anksiyete düzeyindeki azalmanın gerçekleşmesi durumu negatif pekiştirmeye örneklik teşkil ederken, kumar oyunlarından değişken oranda kazanılan para sonucu uyarılma -neredeyse uyuşturucu içmenin sağladığı yüksek düzeyde uyarılmaya denktir- ve pozitif pekiştirmeye örnektir. Kumar oyunlarına katılım davranışındaki artış zamanla kumar oyunlarına yönelik hatalı ve yanlış bilişsel şemaların oluşumuna neden olur. Bu şemalar ise kişinin kumar oyunları üzerindeki kontrol algısını, yanlış değerlendirmelerini, batıl inanışlarını şekillendirir. Modelde; çevresel, biyolojik ve psikolojik etmenlerin karşılıklı etkileşimine göre sorunlu kumarbazların; davranışsal olarak şartlandırılmış sorunlu kumarbazlar, duygusal açıdan savunmasız sorunlu kumarbazlar ve antisosyal-dürtüsel sorunlu kumarbazlar olmak üzere üç alt grupta incelenebileceği ifade edilmiştir.

Davranışsal olarak şartlandırılmış sorunlu kumarbazlar, kumar oynama davranışı üzerinde kontrol sağlar fakat hatalı bilişsel işleme süreci, edimsel şartlanma, kazanç yönünde aşırı iyimser olma gibi etmenler nedeniyle şiddetli kumar oynama davranışı gösterebilir ya da göstermez. Bu grubun sorunlu kumar oynama davranışı göstermesinde çevresel ve bilişsel faktörlerin karşılıklı etkileşim içerisine girmesi söz konusudur. Bu kişilerin bulunduğu çevrede kumar oyunlarına erişim imkânı onların kumar oynama davranışı gösterme olasılığını artırır. Kumar oynama davranışı gösterme durumu ise zamanla kumar oyunlarına karşı öznel uyarılmışlık ve fizyolojik uyarılmışlık düzeyini bunların yanında irrasyonel düşünme, kumar oyunlarına yönelik kontrol ilüzyonu düzeyini artırır. Tüm bu durumlar neticesinde kumar oyunları, kişi için alışılmış ve sıradanlaşmış bir eyleme dönüşür. Kişi alışkanlığı neticesinde daha sık kumar oynar, kumar oyunlarını daha sık oynayışı zamanla maddi kayıp düzeyini artırır. Maddi kayıpları telafi etmek isteyen kişi, zamanla problemli ve patolojik kumar bağımlılığı geliştirmeye başlar.

Duygusal açıdan savunmasız sorunlu kumarbazların kumar bağımlılığı gelişim süreçlerinde çevresel etmenler, duygusal etmenler, biyolojik etmenler ve bilişsel etmenlerin birlikte etkileşimi söz konusudur. Bu kişiler; anksiyete ve depresyon, olumsuz yaşam öyküsü, sorunlarla başa çıkma yeteneğinin düşük oluşu, yaşamsal stresörler ve serotonerjik, dopaminerjik ve noradrenerjik sistemlerin etkileşimi sonucunda kumar oyunlarını sıkıntı ve problemlerden kaçma imkânı olarak görür. Özetle biyolojik ve psikolojik unsurların kumar

oyunlarına erişim imkânı olan çevresel unsurlar ile birleşmesi sonucunda kişiler, kumar bağımlılığı geliştirir.

Antisosyal-dürtüsel sorunlu kumarbazlar, kumar bağımlılığına ikinci grupta olduğu gibi psikolojik ve biyolojik yatkınlık gösterir ancak antisosyal kişilik bozukluğu ve dürtüsel bir karaktere sahip olması nedeniyle bu gruptan ayrılır. Başka bir deyişle bu grupta kumar bağımlılığı, ikinci grupta bahsi geçen tüm bilişsel, psikolojik ve biyolojik faktörlere antisosyal kişilik bozukluğu ve dürtüsellik, dikkat eksikliği ve hiperaktivite gibi özelliklerin eklenmesi sonucunda oluşur.

1.11.6. Kumar Bağımlılığı Geliştirmede Risk Faktörleri ve Koruyucu Faktörler

Jang ve arkadaşları (2019) tarafından yürütülen çalışmada kumar bağımlılığı geliştirmede koruyucu ve risk faktörlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Yapılan analiz sonucunda alkol kullanma, depresif belirtiler gösterme ve arkadaş çevresinin kumar oyunlarına ilişkin olumlu tutum sahibi olmasının risk faktörü olduğu sonucuna ulaşılrken algılanan sosyal destek ve ego dayanıklılık (ego-resiliency) düzeyinin koruyucu faktörler olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Dowling ve arkadaşları (2017) tarafından yürütülen sistematik literatür taraması sonucunda ise risk faktörleri; alkol kullanım sıklığı, antisosyal davranış örüntüleri, depresyon, erkek olma, esrar ve tütün kullanımı, yasadışı uyuşturucu kullanımı, katılım gösterilen kumar oyunları sayısı, kumar oynama davranışı şiddeti, heyecan arama, yüksek düzey dürtüsellik ve düşük düzey kendilik kontrolü, düşük akademik performans düzeyi ve akranlarda antisosyal kişilik özelliklerinin bulunması şeklinde ifade edilirken sosyo-ekonomik düzey ve ebeveyn denetiminin koruyucu faktörler arasında olduğu tespit edilmiştir.

Mishra ve arkadaşları (2019) tarafından yürütülen araştırmada, kişisel farkındalık düzeyi ve öz yeterlilik düzeyinin kumar bağımlılığı geliştirmede koruyucu faktörler olduğu tespit edilirken erken gelişim döneminde katı kuralcı ve öngörülemeyen bir çevrede büyümenin, risk alma davranışı göstermenin ve kumar oyunlarına sıklıkla katılım göstermenin risk faktörleri arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Moreira ve arkadaşları (2023) tarafından yürütülen sistematik literatür taramasında bekar ve genç bir erkek olmanın, 5 seneden daha az evli kalmanın, yalnız yaşamanın, düşük düzeyde eğitilmiş

olmanın ve finansal problemler yaşamanın kumar bağımlılığı geliştirmede risk faktörleri arasında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

1.11.6.1. Kumar Bağımlılığı ve Dindarlık

Dinlerin bağımlılık yapıcı madde ve davranışlara yönelik tutumunu incelemek, bağımlılık ve dindarlık konusuna yönelik çıkarımda bulunabilmek için işlevsel olabilir. Zira dinlerin ve aynı din içerisinde gelişen farklı mezheplerin bağımlılık yapıcı maddelere veya davranışlara ilişkin görüşleri birbirinden farklılaşabilmektedir. Bazı dini inanç ve geleneklerde bağımlılık yapıcı unsurlar teşvik edilebilirken bazılarında ise yasaklanmaktadır. Örneğin bazı yerli Amerikan inançlarındaki dinî ayinlerde kişinin kendisi ve yeryüzü ile daha iyi bağlantı geliştirebilmesi için psikoaktif maddeler alması teşvik edilirken yine bazı Yahudi-Hristiyan geleneklerinde (Yahudilere ait Hamursuz Bayramında ya da Hristiyanların ekmek-şarap ayininde) içki içilebilirken bazı Hristiyan gelenekleri (Metodist Kiliseleri) dini tören ve ayinlerde de olsa içki içmenin kişiyi sonrasında alkol kullanımına alıştırabileceğini düşündüğünden alkol kullanımını reddetmektedir (Weinandy, 2021).

Bağımlılık ve dindarlık ilişkisi ele alınırken ele alınması gereken bir diğer husus, bireyin kişilik özellikleri ve dini yönelim biçimidir. Homayouni (2011) tarafından yürütülen çalışmada herhangi bir davranışa ya da maddeye bağımlılığı olan bireylerin dışsal dini yönelim içerisinde olduğu; bunların nevroz, yeniliğe açıklık kişilik özelliklerinden yüksek; uyumluluk, dışadönüklük ve sorumluluk kişilik özelliklerinden düşük puan aldığı görülmüştür. Bu çalışmada bağımlılık ve dindarlık ilişkisinde dini yönelim biçimi ve kişilik özelliklerinin birlikte etkisinin önemli olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle dindarlığın bağımlılık ile olan ilişkisinde dindarlığın etkilediği yine dindarlık düzeyinin de kendisinden etkilendiği unsurların olduğu ve tüm bu unsurların nihai olarak dindarlık ve bağımlılık ilişkisini yönlendirdiği görülmektedir.

Dindarlık ve bağımlılık ilişkisinde dinin bireylerin psikolojik durum ve yaşamına olan etkisi de dikkat edilmesi gereken unsurlardan birisidir. Dossi ve arkadaşları (2022) yürüttükleri sistematik literatür taramasında dindarlığın internet bağımlılığını negatif yönde etkilediği sonucuna varmıştır. Araştırmacılar bu durumu şu şekilde açıklamıştır: Bireylerin internet bağımlılığı geliştirmesindeki belirleyici unsur, genellikle stres verici yaşam olaylarından kaçınıp sanal dünyada rahatlama arzusudur. Ancak dindar bireyler, ait olduğu dini yapıdan manevi ve sosyal destek alarak sanal ortama kaçınma gereksinimini pek duymayabilir. Bu durum da dindarlık ve internet bağımlılığı arasında çıkan negatif ilişkiyi kısmen de olsa açıklayabilir.

Dindarlık ve bağımlılık ilişkisinde ele alınması gereken bir diğer konu, bireyin yaşadığı dini çatışmalardır. Birey dini çatışmaları; ilahi varlık ile olan ilişkisindeki gerilime karşılık gelen ilahi gerilim, manevi inançlar ve konular hakkındaki soru ve şüphelerine karşılık gelen intrapsişik gerilim, aile, dini arkadaş grupları ve cemaatler ile yaşadığı dini/manevi çatışmalara karşılık gelen kişilerarası dini/manevi çatışmalar olmak üzere üç ayrı alanda yaşayabilir (Faigin ve ark., 2014). Araştırmalardan elde edilen sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda dini/manevi çatışmaların kişinin bağımlılık sürecine pozitif yönde katkı sağlayıcı bir unsur olduğu kadar bağımlılık sürecinin de kişinin dini/manevi çatışmalarını besleyebildiği görülmektedir. Başka bir deyişle dini şüphe ve kaygılar ile bağımlılık birbirini etkileyen değişkenler olabilmektedir.

Yukarıda verilen literatür göz önünde bulundurulduğunda dindarlık ve bağımlılık arasındaki ilişkinin çok yönlü olduğu ve dindarlık düzeyinin farklı değişkenler ile ilişkili olduğunda bağımlılık düzeyine negatif ya da pozitif yönlerde katkıda bulunabildiği düşünülmektedir.

Kumar bağımlılığı ve dindarlık konusunda da birbirinden farklı araştırma sonuçlarına rastlamak mümkündür. Bazı araştırmalarda bu ilişkinin negatif bazı çalışmalarda ise nötr olduğu görülmüştür. Söz konusu araştırmaları şu şekilde sıralayabiliriz:

Ghandour ve El Sayed (2013) tarafından yürütülen çalışmada dini ibadetlerine hiç katılım göstermeyen ya da nadiren katılım gösteren üniversite öğrencilerinin problemleri kumar bağımlılığı geliştirme olasılığının dini ibadetlerine düzenli olarak katılım gösteren öğrencilere kıyasla 7 kat daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Oei ve Gordon (2008) ilahi bir güce inanmanın kumar bağımlılığında relapsı önlediği sonucuna ulaşmıştır. Chalmers ve Willoughby (2006) tarafından yürütülen çalışmada dindarlık düzeyinin kumar bağımlılığı şiddetini anlamlı bir biçimde yordamadığı bulgulanmıştır. Araştırmada düşük düzeyde ve yüksek düzeyde kumar bağımlılığı olan kadın ve erkeklerin dindarlık puanları açısından farklılaşmadığı görülmüştür. Yine Zilberman ve arkadaşları (2018) tarafından yürütülen çalışmada dindarlığın kumar bağımlılığı üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Literatür incelendiğinde dindarlığın şans oyunlarına katılım ve kumar bağımlılığı ile olan ilişkisinde dindarlığın genel olarak tek boyutlu bir biçimde ele alındığı görülmektedir. Bu durum ise dindarlığın kumar bağımlılığı ve şans oyunlarına katılım ile olan ilişkisine dair net bir çıkarımda bulunmayı zorlaştırmaktadır. Örneğin Uecker ve Stokes (2016) tarafından yürütülen çalışmada dindarlığın yalnızca ibadet boyutu ele alınmıştır. Lee ve arkadaşları (2014) tarafından yürütülen çalışmada da benzer bir durum söz konusudur. Dolayısıyla yürütülen bu çalışmadaki birinci hedef, dindarlığın hem dinin etkisini hissetme hem de dini yönelim biçimleri (içsel, dışsal, arayışsal ve katı kuralcı) açısından kumar bağımlılığı ve şans oyunlarına katılım ile olan ilişkisini tespit etmektir. İkinci hedef ise dindarlığın şans oyunlarına katılım ve problemli kumar oynama davranışı ile ilişkisinde umudun düzenleyici rolünü tespit etmektedir. Çünkü literatür incelendiğinde umut düzeyinin şans oyunlarına katılım ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşan araştırmalar mevcuttur (Ginakis ve Ohtsuka, 2005; Juma ve Pandelaere, 2023). Dolayısıyla bu çalışmada dindarlık ve şans oyunlarına katılım ilişkisini sürekli umut düzeyinin negatif ya da pozitif yönde düzenleyip düzenlemediğini ölçümlenmek istenmektedir. Bahsi geçen bu hedefler, nicel araştırma yöntemlerinden birisi olan betimsel ve ilişkisel tarama modeli ve enlemesine-kesitsel araştırma deseni ile gerçekleştirilecektir.

2.2. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmaya ilişkin hipotezler aşağıda verilmektedir:

- H1: Şans oyunlarına katılım göstermeyen grubun dinin etkisini hissetme düzeyi, katılım gösteren gruba kıyasla anlamlı olarak daha yüksektir.
- H2: Şans oyunlarına katılım gösteren ve göstermeyen gruplar, dini yönelim biçimleri (içsel yönelim, dışsal yönelim, arayışsal yönelim, katı kuralcı yönelim) açısından farklılaşmaktadır.
- H2a: Şans oyunlarına katılım davranışı göstermeyen grubun içsel dini yönelim düzeyi, katılım davranışı gösteren gruptan anlamlı olarak daha yüksektir.

H2b: Şans oyunlarına katılım davranışı göstermeyen grubun dışsal dini yönelim düzeyi, katılım davranışı gösteren gruptan anlamlı olarak daha düşüktür.

H2c: Şans oyunlarına katılım davranışı göstermeyen grubun arayışsal dini yönelim düzeyi, katılım davranışı gösteren gruptan anlamlı olarak daha yüksektir.

H2d: Şans oyunlarına katılım davranışı göstermeyen grubun katı kuralcı dini yönelim düzeyi, katılım davranışı gösteren gruptan anlamlı olarak daha yüksektir.

H3: Kumar bağımlılığı geliştiren ve geliştirmeyen grupların dini yönelim (içsel yönelim, dışsal yönelim, sorgulayıcı yönelim, katı kuralcı yönelim) düzeyi anlamlı olarak farklılaşmaktadır.

H3a: Kumar bağımlılığı geliştiren grubun içsel dini yönelim düzeyi kumar bağımlılığı geliştirmeyen gruba kıyasla anlamlı olarak düşüktür.

H3b: Kumar bağımlılığı geliştiren grubun dışsal dini yönelim düzeyi, kumar bağımlılığı geliştirmeyen gruba kıyasla anlamlı olarak yüksektir.

H3c: Kumar bağımlılığı geliştiren grubun arayışsal dini yönelim düzeyi, kumar bağımlılığı geliştirmeyen gruba kıyasla anlamlı olarak düşüktür.

H3d: Kumar bağımlılığı geliştiren grubun katı kuralcı dini yönelim düzeyi, kumar bağımlılığı geliştirmeyen gruba kıyasla anlamlı olarak düşüktür.

H4: Kumar bağımlılığı geliştiren grubun dinin etkisini hissetme düzeyi, kumar bağımlılığı geliştirmeyen gruba kıyasla anlamlı olarak düşüktür.

H5: Dinin etkisini hissetme ve dini yönelim biçimleri (içsel yönelim, dışsal yönelim, arayışsal yönelim, katı kuralcı yönelim) şans oyunlarına katılım davranışını yordamaktadır.

H5a: Dinin etkisini hissetme, şans oyunlarına katılım davranışını negatif yönde yordamaktadır.

H5b: İçsel yönelim, şans oyunlarına katılım davranışını negatif yönde yordamaktadır.

H5c: Dışsal yönelim, şans oyunlarına katılım davranışını pozitif yönde yordamaktadır.

H5d: Arayışsal yönelim, şans oyunlarına katılım davranışını negatif yönde yordamaktadır.

H5e: Katı kuralcı dini yönelim şans oyunlarına katılım davranışını pozitif yönde yordamaktadır.

H6: Dinin etkisini hissetme ve dini yönelim biçimleri (içsel yönelim, dışsal yönelim, arayışsal yönelim, katı kuralcı yönelim) problemlı kumar oynama davranışını yordamaktadır.

H6a: Dinin etkisini hissetme, problemlı kumar oynama davranışını negatif yönde yordamaktadır.

H6b: İçsel yönelim, problemlı kumar oynama davranışını negatif yönde yordamaktadır.

H6c: Dışsal yönelim, problemlı kumar oynama davranışını pozitif yönde yordamaktadır.

H6d: Arayışsal yönelim, problemlı kumar oynama davranışını negatif yönde yordamaktadır.

H6e: Katı kuralcı dini yönelim, problemlı kumar oynama davranışını pozitif yönde yordamaktadır.

H7: Dini yönelim biçimleri ve şans oyunlarına katılım davranışı arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolü vardır.

H7a: İçsel dini yönelim ve şans oyunlarına katılım davranışı arasında sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolü vardır.

H7b: Dışsal dini yönelim ve şans oyunlarına katılım davranışı arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolü vardır.

H7c: Arayışsal dini yönelim ve şans oyunlarına katılım davranışı arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolü vardır.

H7d: Katı kuralcı dini yönelim ve şans oyunlarına katılım davranışı arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolü vardır.

H8: Dinin etkisini hissetme ve şans oyunlarına katılım davranışı arasındaki ilişkide umudun düzenleyici bir rolü vardır.

H9: Dini yönelim biçimleri ve problemli kumar oynama davranışı arasındaki ilişkide umudun düzenleyici bir rolü vardır.

H9a: İçsel dini yönelim ve problemli kumar oynama davranışı arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolü vardır.

H9b: Dışsal dini yönelim ve problemli kumar oynama davranışı arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolü vardır.

H9c: Arayışsal dini yönelim ve problemli kumar oynama davranışı arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolü vardır.

H9d: Katı kuralcı dini yönelim ve problemli kumar oynama davranışı arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolü vardır.

H10: Dinin etkisini hissetme ve problemli kumar oynama davranışı arasındaki ilişkide umudun düzenleyici bir rolü vardır.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini Ankara (%85) ve Samsun, Amasya, Tokat, Çorum gibi çevre illerde yaşayan (%15), 18-65 yaş aralığında olan, evren içerisinde seçilen toplam 500 birey oluşturmaktadır. Online katılım gösteren katılımcılara kar topu örneklem, yüzyüze katılım gösteren bireylere ise amaçlı örneklem yöntemi ile ulaşılmıştır. Katılımcılardan 30'una ait veriler araştırma sorularına dikkatli ve özenli bir biçimde yanıt verilmemesi nedeni ile çıkarılmış olup, analizler 470 kişiye ait veriler üzerinden yapılmıştır. Araştırma örnekleminin sosyo-demografik özelliklere göre dağılımı Tablo 2.1'de sunulmuştur.

Tablo 2.1. Katılımcıların Sosyo-demografik Özelliklere Göre Dağılımı

Değişken		n	%
Cinsiyet	Kadın	189	40,2
	Erkek	281	59,8
Medeni Durum	Bekâr	183	38,9
	Evli	277	56,8
	Boşanmış veya Dul	20	4,3
Eğitim Durumu	İlkokul ve Ortaokul	86	18,3
	Lise	99	21,1
	Üniversite	203	43,2
	Lisansüstü	82	17,4
Gelir Düzeyi	Ortanın Altı	98	20,9
	Orta	319	67,9
	Ortanın Üstü	53	11,2

Örneklemin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde örneklemin %40,2'sinin (n=189) kadınlardan, %59,8'inin (n=281) erkeklerden oluştuğu görülmektedir.

Örneklemin medeni duruma göre dağılımı incelendiğinde %56,8'lik (n=277) kısmının evlilerden, %38,9'unun (n=183) bekârlardan, %4,3'lük (n=20) kısmının ise boşanmış veya dul bireylerden oluştuğu görülmektedir. Örneklemin eğitim durumuna göre dağılımı incelendiğinde örneklemin % 43,2'lik (n=203) kısmının üniversite, %21,1'inin (n=99) lise, %18,3'ünün (n=86) ilkokul ve ortaokul, %17,4'ünün (n=82) ise lisansüstü eğitim düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Tablo incelendiğinde örneklemin yarısından fazlasına karşılık gelen %67'sinin (n=319) orta düzey gelir seviyesine, %20,9'unun (n=98) alt gelir seviyesine, %11,2'sinin (n=53) ise orta üzeri gelirli seviyesine sahip olduğu tespit edilmektedir.

2.4. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler, nicel veri toplama tekniklerinden birisi olan anket tekniği kullanılarak elde edilmiştir. 7 bölümden oluşan araştırmanın ilk bölümünde bir onam metni yer almaktadır. Araştırmanın ikinci bölümünü oluşturan sosyo-demografik özellikler formunda katılımcıların cinsiyeti, algıladığı aylık gelir seviyesi, medeni durumu, eğitim durumu, mesleği,

yaşı, yaşadığı şehri ve şans oyunlarının kumar olduğunu düşünüp düşünmediğini içeren 8 soru yer almaktadır. Araştırmanın üçüncü bölümünde South-Oaks Kumar Tarama Testi, dördüncü bölümünde Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği, beşinci bölümünde Sürekli Umut Ölçeği, altıncı bölümünde Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği ve yedinci bölümünde Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği yer almaktadır (Ek-1, Ek 2, Ek 3, Ek 4, Ek 5, Ek 6, Ek 7).

Yürütülen araştırmada katılımcıların şans oyunlarına katılım düzeyleri incelenirken onların Şans Oyunlarına Katılım Anketine verdikleri yanıtlar göz önünde bulundurulmuştur. Kumar bağımlılığını incelerken ise katılımcıların South-Oaks Kumar Tarama Testine verdikleri yanıtlar değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Bahsi geçen sınıflandırmalar aşağıda detaylı olarak verilmiştir:

1)Şans Oyunlarına Katılım Anketinden 0 Puan Alan Grup: Bu gruptaki bireyler, şans oyunlarına hiç katılım göstermez.

2)Şans Oyunlarına Katılım Anketinden 1-24 Aralığında Puan Alan Grup: Bu gruptaki bireyler, şans oyunlarına katılım gösterir.

3)South-Oaks Kumar Tarama Testinden 0 Puan Alan Grup: Bu bireyler şans oyunlarına katılım gösterebilir de göstermeyebilir de. Ancak günlük yaşamlarında şans oyunlarına katılım göstermeden kaynaklı herhangi bir problem yaşamazlar.

4)South-Oaks Kumar Tarama Testinden 1-7 Aralığında Puan Alan Grup: Bu gruptaki kişiler günlük yaşamında şans oyunlarına katılım gösterme nedeniyle problemler yaşa da bu problemler, kumar bağımlılığı geliştirme düzeyinde değildir.

5)South-Oaks Kumar Tarama Testinden 8 ve üzerinde Puan Alan Grup: Bu gruptaki bireyler hem günlük yaşamında şans oyunlarına katılım gösterme nedeniyle problemler yaşar hem de kumar bağımlılığı semptomlarını gösterir.

2.4.1. South-Oaks Kumar Tarama Testi (SOKT)

South-Oaks Kumar Tarama Testi, Leiser ve Blume (1987) tarafından DSM III tanı kriterleri esas alınarak patolojik kumar bağımlılığını tespit edebilmek amacıyla geliştirilmiştir ve toplamda 26 maddeden oluşmaktadır. Testin ilk üç maddesi ve 12, 16j ve 16k maddeleri puanlama yapılırken değerlendirilmeye alınmadığı için puanlama 20 madde üzerinden yapılır. Her bir madde 0 ve 1 puan üzerinden değerlendirildiği için ölçekten alınabilecek en küçük puan

0 iken en yüksek puan 20'dir. Kesme puanı 5 olan ölçekten 5 ve üzeri puan alan kişiler olası patolojik kumarbaz olarak değerlendirilir. Ölçeğin Türkçeye uyarlaması Duvarcı ve Varan (2001) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin üç maddesi ülkemiz kültürel yapısında patolojik kumar bağımlılığı kriterlerini yeterince karşılamadığı gerekçesiyle çıkarılmış, bunların yerine ülkemiz kültürel yapısına uygun iki madde eklenmiştir. South-Oaks kumar tarama testinde bireyin; kaybetmesine rağmen kumar oyunlarına katılımını devam ettirmesi, kumar oyunlarına niyet ettiğinden daha fazla katılım göstermesi, çevresindeki kişiler tarafından kumar oyunlarına katılım düzeyinin eleştirilmesi, kumar oyunlarına katılım göstermesinden kaynaklı suçluluk duygusu içerisine girmesi gibi pek çok alanda karşılaştığı sıkıntılara ilişkin ölçümleme yapılmaktadır.

Türkçeye uyarlanan versiyonuyla toplam 19 maddeden oluşan ve ters yapıda madde olmayan ölçekten alınabilecek en yüksek puan 19 iken en düşük puan 0'dır. Bu ölçekten 8 puan ve üzeri puan alan bireyler, muhtemel patolojik kumarbaz olarak değerlendirilmektedir. Yapılan güvenirlik analizleri neticesinde iç tutarlık katsayısının .8772 olduğu tespit edilen ölçeğin test-tekrar test güvenirlik katsayısının .95 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Patolojik kumar bağımlısı olan ve olmayan kişilerin South-Oaks Kumar Tarama Testinden (SOKT) aldığı puanların anlamlı düzeyde farklılaştığının tespit edilmesi ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğu sonucuna varılmasını sağlamıştır.

Bu çalışmada South-Oaks Kumar Tarama Testinin iç tutarlılık katsayısının .86 olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin güvenirlik katsayısından elde edilen .86'nın .70 ve üzerinde olması nedeniyle ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğu düşünülmektedir (Büyüköztürk, 2011).

2.4.2. Şans Oyunlarına Katılım Anketi

Şans oyunlarına katılım anketi, South-Oaks Kumar Tarama Testinin ilk bölümünü oluşturmaktadır. Ancak South-Oaks Kumar Tarama Testinde bu bölüm puanlamaya dahil edilmemektedir. Yürütülen araştırmada ise şans oyunlarına katılım düzeyi ve diğer değişkenler arasındaki ilişki, çalışmanın ana hedeflerinden birisini oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışmada şans oyunlarına katılım anketi, South-Oaks Kumar Tarama Testinden ayrı bir şekilde değerlendirilmeye alınmıştır.

Ankette katılımcıların 13 şans oyunu türüne (parasına okey, parasına kâğıt oyunları, parasına zar oyunları, at yarışı, kazı-kazan, spor-toto veya spor-loto, horoz dövüşü sayısal loto, milli piyango, casino oyunları, borsada oynama, parasına beceri isteyen ve burada bahsi geçmeyen oyunlar) katılım durumunu hiç, haftada bir kereden az ve haftada bir kereden fazla seçenekleri üzerinden değerlendirmesi istenmektedir. Borsada oynamanın şans oyunları kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceğine ilişkin şüphe içinde kalındığından ankette yer alan borsada oynama sorusu araştırmaya dahil edilmemiştir.

Bu çalışmada Şans Oyunlarına Katılım Anketinin güvenirlik kat sayısının .78 olduğu tespit edilmiştir. Yapılan analiz sonucunda anketin güvenirlik katsayısından elde edilen .78' in .70 ve üzerinde olması nedeniyle anketin güvenilir bir anket olduğu düşünülmektedir (Büyüköztürk, 2011).

2.4.3. Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği

Lee ve arkadaşları (2007) tarafından kumar oynayan bireylerin kumar oynama motivasyonunu tespit edebilme amacıyla geliştirilen ölçeğin Türkçeye uyarlaması ile geçerlik ve güvenirlik çalışması Arcan ve Karancı (2014) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin orijinal versiyonu 35 maddeden ve sosyalleşme, kaçınma, heyecanlanma, eğlenme, para kazanma olmak üzere 5 alt boyuttan oluşmaktadır. Arcan ve Karancı (2014) tarafından yapılan çalışmada ise heyecanlanma ve eğlenme faktörlerinin tek faktörde toplanması ve hesaplanan en yüksek korelasyon değerinin heyecanlanma ve eğlenme alt boyutunda çıkması nedeniyle ölçek, 4 alt boyutta değerlendirilmiştir. Ölçeğin ters yapıda bir maddesi yoktur. Ölçek 1 “Kesinlikle Katılmıyorum”, 5 “Kesinlikle Katılıyorum” arasında değişen 5’li Likert tipte yanıtlandırılır.

Ölçeğin eğlenme/heyecanlanma alt boyutu 14 maddeden (1,5,6,10,11,15,16,20,21,25,26,30,33,35), kaçınma alt boyutu 7 maddeden (3,8,13,18,23,28,32), para kazanma alt boyutu 8 maddeden (2,7,12,17,22,27,31,34), sosyalleşme alt boyutu ise 6 maddeden (4,9,14,19,24,29) oluşmaktadır.

Bu ölçeğin uyarlama çalışmasında Cronbach alfa değerinin ölçeğin tamamı için .89 olduğu bulgulanmıştır. Ölçeğin alt boyutlarının güvenirlik analizinde ise kaçınma alt boyutunda .79, para kazanma alt boyutunda .81, sosyalleşme alt boyutunda .76 ve eğlenme/heyecanlanma alt boyutunda .86’lık değerlere ulaşılmıştır. Ölçeğin geçerliliğini tespit etme amacıyla, South-Oaks kumar tarama testi sonucuna göre patolojik kumar bağımlısı olan ve olmayan bireyler,

kumar oyunlarına katılım nedenleri açısından karşılaştırılmıştır. Bağımlı grupta olan bireylerin bağımlı olmayan bireylere kıyasla sosyalleşme alt boyutu hariç diğer alt boyutlardan daha yüksek puanlar aldığı görülmüştür.

Bu çalışmada kumar oynama nedenleri ölçeğinin güvenirlik katsayısı ölçeğin tamamı için .87, eğlenme/heyecanlanma alt boyutu için .93, kaçınma alt boyutu için .82, para kazanma alt boyutu için .87 ve sosyalleşme alt boyutu için .87 olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan analiz sonucunda ölçeğin genel ve alt boyutlarının güvenirlik katsayısının .70 ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Bu bakımdan ölçeğin güvenilir bir ölçek olduğu düşünülmektedir (Büyüköztürk, 2011).

2.4.4. Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği

Müslüman Dini Yönelim Ölçeği ilk olarak Harlak ve arkadaşları (2008) tarafından içsel, dışsal ve sorgulayıcı dini yönelim olmak üzere üç alt boyutu ölçümlemek amacıyla 25 madde olarak geliştirilmiştir. Ercan ve Sakallı-Uğurlu (2009) tarafından ise ölçeğe yeni maddeler ve fundamentalist yönelim alt boyutu eklenmiş, bazı maddeler çıkarılmış bunların yanında bazı maddeler içerik, netlik ve tutarlılığı artıracak şekilde revize edilmiştir. Bu şekilde ölçek, dört alt boyuttan ve 35 maddeden oluşmuştur.

Ölçek, Ercan (2009) tarafından yapılan son çalışmada; içsel, dışsal, arayışsal ve katı kuralcı olmak üzere 4 alt boyut ve 21 madde olmak üzere son halini almıştır. Ters yapıda maddesi olmayan ölçek, 1” Kesinlikle Katılmıyorum”dan 7” Kesinlikle Katılıyorum” arasında değişen 7’li Likert tipte yanıtlandırılmaktadır. İçsel dini yönelim alt boyutu 6 maddeden (1,2,7,8,13,18), dışsal dini yönelim alt boyutu 5 maddeden (10, 11, 15, 17, 16), arayışsal dini yönelim alt boyutu 5 maddeden (6, 9, 14, 19, 4), katı kuralcı dini yönelim alt boyutu ise 5 maddeden (3, 5,12, 20, 21) oluşmaktadır.

Yürütülen bu çalışmada ise ölçeğinin güvenirlik katsayısının içsel dini yönelim için .79, dışsal dini yönelim için .80, arayışsal yönelim için .74 ve katı kuralcı yönelim için ise .78 olduğu görülmüştür.

2.4.5. Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği

Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği Yapıcı ve Zengin (2003) tarafından dinin bireyler üzerindeki etkisini ölçümlemek amacıyla 19 madde olarak geliştirilmiştir. Ardından Yapıcı (2006) ölçeğin tek boyutlu ve homojen bir yapı kazanması amacıyla ölçekten iki maddeyi

çıkarmıştır. Yapılan faktör analizi sonucunda varyansın tek bir faktör altında toplandığı görülmüştür. 1'i ters yapıda olmak üzere toplam 17 maddeden oluşan ölçeğe cevaplar, 1" Kesinlikle Katılmıyorum"dan 4 "Tamamen Katılıyorum" arasında değişen 4'lü Likert tipte verilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 17 iken en yüksek puan 68'dir.

Bu çalışmada ölçeğin güvenirlik katsayısının .912 olduğu tespit edilmiştir. Ölçeğin güvenirlik katsayısının .70 ve üzeri olduğundan güvenilir bir ölçek olduğu düşünülmektedir (Büyüköztürk, 2011).

2.4.6. Sürekli Umut Ölçeği

Sürekli Umut Ölçeği Snyder ve arkadaşları (1991) tarafından bireylerin umut düzeylerini tespit edebilmek amacıyla geliştirilmiştir. Türkçeye uyarlaması Bacanlı ve Tarhan (2015) tarafından yapılan ölçek, alternatif yollar düşüncesi (1,4,6,8. maddeler) ve eyleyici düşünce olmak üzere (2,9,10,12. maddeler) iki alt boyuttan ve 12 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin alt boyutları dörder maddeden oluşmakta ve kalan 4 madde dolgu madde olup umut ile ilişkili sorular içermemektedir. Puanlama yapılırken dolgu maddeler hesaplanmamakta ve alt boyutlardan elde edilen puanlar toplam puana karşılık gelmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 8 iken en yüksek puan 64'tür. Ters yapıda maddesi olmayan ölçeğe verilen cevaplar, 1 "Kesinlikle Yanlış" 8 "Kesinlikle Doğru" arasında değişen 8'li Likert tipte verilmektedir.

İç tutarlılık katsayısı .84 olduğu tespit edilen ölçeğin, test-tekrar test güvenirlik katsayısının ölçeğin toplam puanı için 0.86 olduğu görülmüştür. Ölçek alt boyutlarında ise alternatif yollar düşüncesinde .78, eyleyici düşüncede .81 değerleri elde edilmiştir. Ölçeğin geçerliğini tespit edebilmek amacıyla ölçüt bağıntılı geçerlik analizi yapılmıştır. Sürekli Umut Ölçeğinin; Beck Umutsuzluk Ölçeği, Sürekli Kaygı Ölçeği, Yaşam Doyumu Ölçeği ve UCLA Yalnızlık ölçeği ile sırasıyla ($r = -0.40$; $p < .001$), ($r = -0.17$; $p < .001$), ($r = 0.33$; $p < .001$), ($r = -0.40$; $p < .001$) şeklinde korelasyona sahip olduğu bulgulanmıştır (Bacanlı ve Tarhan, 2015).

Bu çalışmada ise ölçeğin güvenirlik katsayısı ölçeğin tamamı için .75, alternatif yollar düşüncesi için .59 ve eyleyici düşünce için .64 olduğu tespit edilmiştir.

2.5. İşlem

Araştırma verileri toplanmadan önce Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nden etik kurul izni alınmıştır. Ardından google formsa araştırma soruları yüklenmiştir. Araştırma verileri 2023 yılının şubat ve aralık ayı arasında toplanmıştır. Araştırma facebook, instagram, twitter dahil olmak üzere çeşitli sanal platformda paylaşılmıştır. Katılımcıların % 60'ı araştırmaya online katılırken, %40'ı yüz yüze katılım göstermiştir.

2.5.1. Verilerin Analizi

Araştırma verileri, SPSS 25.0 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Verilerin analizinde, değişkenlerin normallik varsayımını karşılayıp karşılamadığına bakılarak parametrik ya da parametrik olmayan testler tercih edilmiştir. Şans oyunlarına katılım düzeyi ve demografik değişkenlere yönelik veriler analiz edilirken, şans oyunlarına katılım düzeyinin normal dağılım göstermemesi nedeniyle Mann-Whitney U testi, Kruskal-Wallis H testi, Spearman Brown sıra farkları korelasyon analizi yapılmıştır. Şans oyunlarına katılım düzeyi ve kumar oynama nedenleri arasındaki ilişki analiz edilirken yine Spearman Brown sıra farkları korelasyon analizi kullanılmıştır.

Dinin etkisini hissetme düzeyinin şans oyunlarına katılıma göre farklılaşıp farklılaşmadığı tespit edilirken şans oyunlarına katılım gösteren ve göstermeyenler olmak üzere iki ayrı grup oluşturulmuştur. Dinin etkisini hissetme düzeyinin normal dağılım göstermesi nedeniyle bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır. Şans oyunlarının kumar sayılıp sayılmadığını düşünmeye göre dinin etkisini hissetme düzeyini tespit edebilmek amacıyla katılımcıların şans oyunlarının kumar sayılıp sayılmadığını düşünme durumuna göre iki ayrı gruba atanması yapılmıştır. Ardından bağımsız örneklem t-testi kullanılmıştır. Şans oyunlarının kumar sayılıp sayılmadığını düşünmeye göre dini yönelim biçimleri analiz edilirken dini yönelim biçimlerinin normal dağılım göstermesi nedeniyle bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Şans oyunlarına katılıma göre dini yönelim biçimleri tespit edilirken dini yönelim biçimlerinin normal dağılım göstermesi nedeniyle bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Şans oyunlarına katılım gruplarının umut düzeyini karşılaştırma amacıyla sürekli umut değişkeninin normal dağılım göstermemesi nedeniyle Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Şans oyunlarına katılım düzeyi, dinin etkisini hissetme düzeyi, dini yönelim biçimleri ve umut

arasındaki korelasyon analizi, şans oyunlarına katılım düzeyi ve sürekli umut değişkeninin normal dağılım göstermemesi nedeniyle spearman korelasyon testi kullanılarak yapılmıştır. Dinin etkisini hissetme düzeyi ve dini yönelim biçimlerinin şans oyunlarına katılım düzeyini birlikte yordayıp yordamadığını tespit edebilmek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır.

Kumar bağımlılığının şans oyunlarına katılım düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığı, şans oyunlarına katılım gösterme değişkeninin normal dağılım göstermemesi nedeniyle Mann-Whitney U testi yapılarak analiz edilmiştir. Kumar oynama nedenlerini kumar bağımlılığına göre farklılaşıp farklılaşmadığı, kumar oynama nedenlerinin normal dağılım göstermesi nedeniyle bağımsız örneklem t- testi yapılarak analiz edilmiştir. Umut düzeyinin kumar bağımlılığı gruplarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı umut değişkeninin normal dağılım göstermemesi nedeniyle Kruskal-Wallis H testi yapılarak incelenmiştir. Dini yönelim biçimleri ve dinin etkisini hissetme düzeyinin kumar bağımlılığı gruplarına göre farklılaşıp farklılaşmadığının tespiti, dinin etkisini hissetme ve dini yönelim biçimlerinin normal dağılım göstermesi nedeniyle varyans (ANOVA) ile gruplar arasındaki çoklu karşılaştırma ise Tukey HSD (post-hoc) kullanılarak yapılmıştır. Problemlili kumar oynama davranışı, dindarlık ve umut arasındaki korelasyon analizi, umut değişkeninin normal dağılım göstermemesi nedeniyle Spearman korelasyonu ile yapılmıştır.

Düzenleyici değişken analizleri, Spss Hayes Process macro eklentisi kullanılarak Model 1 kapsamında gerçekleştirilmiştir.

Araştırma verilerinin normal dağılım gösterip göstermediği verilerin çarpıklık ve basıklık değerleri göz önünde bulundurularak analiz edilmiştir. Tablo 2.2.'de verilen çarpıklık ve basıklık değerlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 2.2. Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

	Çarpıklık	Basıklık
South-Oaks Kumar Tarama Testi	1,482	1,385
Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği	,167	-,640
Eğlenme/Heyecanlanma	,163	-,622
Kaçınma	,761	,142
Para Kazanma	,193	-,877
Sosyalleşme	,387	-,903
Sürekli Umut Ölçeği (Toplam)	-,839	2,498
İçsel Dini Yönelim	-2,839	10,843
Dışsal Dini Yönelim	-,584	-,347
Arayışsal Dini Yönelim	,026	-,488
Katı Kuralcı Dini Yönelim	-,967	,616
Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği	-1,115	1,121
Şans Oyunlarına Katılım Anketi	2,634	12,280

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

3.1. Betimsel İstatistikler

3.1.1. South Oaks Kumar Tarama Testi, Sürekli Umut Ölçeği, Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği, Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği ve Dini Yönelim Ölçeği Puanlarının Betimsel İstatistikleri

Katılımcıların ölçeklere verdikleri cevaplar sonucu elde edilen betimleyici bilgiler Tablo 3.1.'de verilmiştir.

Tablo 3.1. Araştırma Ölçeklerine İlişkin Betimleyici İstatistik Bilgileri

Ölçekler ve Alt Ölçekler	n	min.	maks.	$\bar{x}$	s
South-Oaks Kumar Tarama Testi	470	0	24	5,90	2,81
Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği	234	1	164	66,51	33,48
Eğlenme/Heyecanlanma	218	1	69	28,30	15,61
Kaçınma	193	1	31	12,37	6,17
Para Kazanma	234	1	40	19,60	8,09
Sosyalleşme	192	1	28	12,58	6,43
Sürekli Umut Ölçeği	470	8	64	48,99	7,77
Alternatif yollar düşüncesi	470	4	32	25,31	4,57
Eyleyici düşünce	470	4	32	23,68	4,22
İçsel Dini Yönelim	470	6	42	36,76	5,74
Dışsal Dini Yönelim	470	5	35	23,77	7,13
Arayışsal Dini Yönelim	470	5	35	19,4992	6,91

Katı Kuralcı Dini Yönelim	470	5	35	26,1197	6,65
Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği	470	20	65	52,1540	9,77
Şans Oyunlarına Katılım Anketi	470	0	24	9,91	3,76

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere kumar oyunlarına katılım nedenleri puan ortalaması en fazla olan alt boyut eğlenme/heyecanlanma alt boyutudur. Daha sonra para kazanma alt boyutu gelmekte, onu sosyalleşme ve son olarak da kaçınma alt boyutu takip etmektedir. Sürekli umut düzeyi alt boyutlarından alternatif yollar düşüncesi alt boyutunun ortalama puanı eyleyici düşünce alt boyutundan daha yüksektir. Dini yönelim ölçeğinin alt boyutlarının ortalama puanları karşılaştırıldığında; içsel dini yönelim alt boyutunun ortalama puanının en yüksek olduğu ve onu katı kuralcı dini yönelimin takip ettiği görülmektedir. Dışsal dini yönelim alt boyutunun ortalama puanının üçüncü sırada, arayışsal dini yönelim alt boyutunun ortalama puanının ise dördüncü sırada olduğu görülmektedir.

3.1.2. Örneklem Grubunun Katılım Gösterdiği Şans Oyunu Türüne Göre Dağılımı

Örneklem grubunun şans oyunlardan hangisine ve ne oranda katılım gösterdiği Tablo 3.2.’de sunulmuştur.

Tablo 3.2 Katılım Gösterilen Şans Oyunu Türüne Göre Dağılım

Şans Oyunu Türü	n	%
At Yarışı	15	3,2
Parasına Kâğıt Oyunları (yanık, poker vb.)	30	6,4
Parasına Okey	44	9,3
Parasına Zar Oyunları (barbut vb gibi)	17	3,6
Horoz Dövüşü	11	2,4

Spor-Toto veya Spor-Loto	136	29,0
Sayısal Loto	135	28,8
Kazı Kazan	114	24,4
Milli Piyango	130	27,8
Casino Oyunları	21	4,5
Parasına Beceri İsteyen Oyunlar Oynama	35	7,4
Diğerleri	22	4,6

Tablo 3.2. incelendiğinde örneklem grubunun %29'unun (n=136) spor-toto veya spor-loto oyunlarına, %28,8'inin (n=135)'inin sayısal loto oyunlarına, %27,8'inin (n=130) milli piyango oyunlarına, %24,4'ünün kazı kazan oyunlarına (n=114) , %9,3'ünün (n=44) parasına okey oyunlarına, %7,4'ünün (n=35) parasına beceri isteyen oyunlara, %6,4'ünün (n=30) parasına kağıt oyunlarına, %4,6'sının (n=22) diğer oyun türlerine, %4,5'inin (n=21) casino oyunlarına, %3,6'sının (n=17) parasına zar oyunlarına, %3,2'sinin (n=15) at yarışına , %2,4'ünün (n=11) ise horoz dövüşüne katılım gösterdiği tespit edilmiştir.

3.1.3. Örneklem Grubunun Şans Oyunlarının Kumar Olup Olmadığını Düşünme Durumuna Göre Dağılımı

Örneklem grubunun 427'si (% 90,9'u) şans oyunlarının kumar olduğunu düşündüğünü, 39'u (%8,3'ü) şans oyunlarının kumar olduğunu düşünmediğini belirtirken 4'ü (%0,8'i) fikir belirtmemiştir.

3.2. Demografik Değişkenlere İlişkin Analizler

3.2.1. Cinsiyete İlişkin Bulgular

Şans oyunlarına katılım düzeyi açısından kadın ve erkekler arasında anlamlı bir farklılığının olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Analizin sonuçları Tablo 3.3.'de verilmiştir.

Tablo 3.3. Cinsiyete Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi

	Gruplar	n	Ort. Sıra	Sıra Top.	U	Z	p
Şans Oyunlarına Katılım	Kadın	189	170,11	32151,50	141196,500	-9,162	,000
	Erkek	281	279,48	78533,50			

Erkeklerin şans oyunlarına katılım düzeyinin kadınlara kıyasla anlamlı olarak daha fazla olduğu tespit edilmiştir ($z=-9,162$, $p=.000$).

3.2.2. Şans Oyunlarına Katılım ve Medeni Durum

Medeni duruma göre şans oyunlarına katılım düzeyinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit edebilmek amacıyla Kruskal-Wallis H testi yapılmıştır. İlgili analize ilişkin bilgiler Tablo 3.4.'te verilmiştir.

Tablo 3.4. Medeni Duruma Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi

Medeni Durum	N	Ort. Sıra	K-W-H	df	P
Bekar	183	210,12	13,27	2	,001
Evli	267	249,36			
Boşanmış/Dul	20	282,63			

Buna göre şans oyunlarına katılım düzeyinin medeni duruma göre anlamlı olarak farklılaştığı tespit edilmiştir ($H(2) = 13,266$, $p=.001$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu görebilmek amacıyla Mann-Whitney U testi ile çoklu karşılaştırma (post-hoc) yapılmıştır (Tablo 3.5.).

Tablo 3.5. Medeni Duruma Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyine Dair Çoklu Karşılaştırma

	Gruplar	n	Ort. Sıra	Sıra Top.	U	z	p
Şans Oyunlarına Katılım	Bekâr	183	203,02	37152,00	20316,000	-3,259	0,01
	Evli	267	240,91	64323,00			
Şans Oyunlarına Katılım	Bekâr	183	99,11	18136,50	1300,500	-2,378	,017
	Boşanmış/Dul	20	128,48	2569,50			

Şans Oyunlarına Katılım	Evli	267	142,45	38035,00	2257,000	-1,205 ,228
	Boşanmış/Dul	20	164,65	3293,00		

Yapılan analiz sonucunda evli bireylerin bekâr bireylere ($z=-3,259$, $p=.01$), boşanmış/dul bireylerin ise bekar bireylere kıyasla ($z=-2,378$, $p=.017$) şans oyunlarına katılım düzeyinin anlamlı olarak daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Evli ve boşanmış/dul olan bireyler arasındaki farkın anlamlı bulunmadığı görülmüştür ($z=-1,205$, $p=.228$).

3.2.4. Şans Oyunlarına Katılım ve Yaş Arasındaki İlişki

Şans oyunlarına katılım düzeyinin yaşa bağlı olarak anlamlı düzeyde artış artmadığını tespit edebilmek amacıyla Spearman Brown sıra farkları korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin bilgiler Tablo 3.6.'da verilmiştir.

Tablo 3.6. Şans Oyunlarına Katılım ve Yaş İlişkisi

Korelasyon	Yaş
Şans Oyunlarına Katılım	.221***

* $p<.05$ ** $p<.01$ *** $p<.001$

Yapılan analiz sonucunda yaş ve şans oyunlarına katılım düzeyi arasında pozitif, anlamlı ve zayıf bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=.221$, $p=.000$).

3.2.5. Algılanan Gelir Seviyesine Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi

Algılanan gelir seviyesine göre şans oyunlarına katılım düzeyinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit edebilmek amacıyla Kruskal-Wallis H testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3.7.'de sunulmuştur.

Tablo 3.7. Algılanan Gelir Seviyesine Göre Şans Oyunlarına Katılım

Algılanan Gelir Seviyesi	N	Ort. Sıra	K-W-H	df	p
Ortanın Altı	98	239,98	,283	2	,868
Orta	319	235,28			
Ortanın Üstü	53	228,54			

Yapılan analiz sonucunda şans oyunlarına katılım düzeyinin algılanan gelir seviyesine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($H(2)=.283$; $p=.868$).

3.2.6. Eğitim Seviyesine Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi

Eğitim seviyesine göre şans oyunlarına katılım düzeyinin farklılaşıp farklılaşmadığını tespit edebilmek amacıyla Kruskal-Wallis H testi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3.8. 'de sunulmuştur.

Tablo 3.8. Eğitim Seviyesi Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi

Eğitim Düzeyi	N	Ort. Sıra	K-W-H	df	p
İlkokul	86	342,94	112,62	3	,000
Lise	99	276,52			
Üniversite	203	195,69			
Lisansüstü	82	171,84			

Yapılan analiz sonucunda şans oyunlarına katılım düzeyinin eğitim düzeyine göre farklılaştığı görülmüştür ($H(3)=112,624$; $p=.000$). Anlamlı farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu görebilmek amacıyla Mann-Whitney U testi ile çoklu karşılaştırma (post-hoc) yapılmıştır. Çoklu karşılaştırmaya ilişkin bulgular Tablo 3.9.'da verilmiştir.

Tablo 3.9. Eğitim Seviyesine Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyine Dair Çoklu Karşılaştırma

	Gruplar	N	Ort. Sıra	Sıra Top.	U	Z	p
Şans Oyunlarına Katılım	İlkokul	86	106,12	9126,50	3128,500	-3,148	,002
	Lise	99	81,60	8078,50			
Şans Oyunlarına Katılım	İlkokul	86	209,55	18021,00	3178,000	-9,063	,000
	Üniversite	203	117,66	23884,00			

Şans Oyunlarına Katılım	İlkokul	86	114,27	9827,50			
	Lisansüstü	82	53,27	4368,50	965,500	-8,430	,000
Şans Oyunlarına Katılım	Lise	99	186,11	18425,00			
	Üniversite	203	134,62	27328,00	6622,000	-5,285	,000
Şans Oyunlarına Katılım	Lise	99	108,60	10771,50			
	Lisansüstü	82	69,51	5699,50	2296,500	-5,472	,000
Şans Oyunlarına Katılım	Üniversite	203	147,42	29926,00			
	Lisansüstü	82	132,06	10829,00	7426,000	-1,735	,083

Yapılan analiz sonucunda eğitim düzeyini ilkokul olarak belirten bireylerin şans oyunlarına katılım düzeyinin; eğitim düzeyini lise olarak belirten bireylere kıyasla ($z=-3,148$; $p=.002$), eğitim düzeyini üniversite olarak belirten bireylere kıyasla ($z=-9,063$; $p=.000$) ve eğitim düzeyini lisansüstü olarak belirten bireylere kıyasla ($z=-8,430$; $p=.000$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulgulanmıştır. Eğitim düzeyini lise olarak belirten bireylerin şans oyunlarına katılım düzeyinin; eğitim düzeyini üniversite olarak belirten bireylere kıyasla ($z=-5,285$; $p=.000$) ve eğitim düzeyini lisansüstü olarak belirten bireylere kıyasla ($z=-5,472$; $p=.000$) anlamlı olarak daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Eğitim durumunu üniversite ve lisansüstü olarak belirten gruplar arasında ise anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür ($z=-1,735$; $p=.083$).

3.3. Değişkenler Arasındaki İlişkilere Dair Analizler

3.3.1. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi ve Kumar Oynama Nedenleri Arasındaki İlişki

Şans oyunlarına katılım düzeyi ve şans oyunları oynama nedenleri arasındaki ilişkiyi görebilmek amacıyla Spearman korelasyon testi yapılmıştır. Kumar Oynama Nedenleri Ölçeğini yalnızca şans oyunları/kumar oyunları oynayan bireyler çözebildiğinden burada yalnızca onların verdiği cevapların analizi yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin bulgular Tablo 3.10.'da verilmiştir.

Tablo 3.10. Şans Oyunlarına Katılım ve Kumar Oynama Motivasyonları Korelasyon Tablosu

	Eğlenme/Heyecanlanma	Para Kazanma	Sosyalleşme	Kaçınma
Şans Oyunlarına Katılım	.422***	.288***	.408***	.227**

$p^* < .05$, $p^{**} < .01$, $p^{***} < .001$

Buna göre şans oyunlarına katılım düzeyi ve eğlenme/heyecanlanma motivasyonu arasında pozitif anlamlı ve orta düzeyde ($r=.422$; $p=.000$), şans oyunlarına katılım düzeyi ve para kazanma motivasyonu arasında pozitif, anlamlı ve düşük düzeyde ($r=.288$; $p=.000$), şans oyunlarına katılım düzeyi ve sosyalleşme motivasyonu arasında pozitif, anlamlı ve orta düzeyde ($r=.408$; $p=.000$), şans oyunlarına katılım düzeyi ve kaçınma motivasyonu arasında pozitif, anlamlı ve düşük düzeyde ($r=.227$; $p=.01$) bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

3.3.2. Sürekli Umut, Dini Yönelim Biçimleri, Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi ve Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi Arasındaki İlişki

Şans oyunlarına katılım düzeyi, dinin etkisini hissetme düzeyi, dini yönelim biçimleri ve umut arasındaki ilişkiyi tespit edebilmek amacıyla spearman korelasyon testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçları Tablo 3.11.'de aktarılmıştır.

Tablo 3.11. Korelasyon Tablosu

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7
1. Sürekli Umut	1						
2. İçsel Yönelim	.268***	1					
3. Dışsal Yönelim	.52	.358***	1				
4. Arayışsal Yönelim	.73	.031	.060	1			
5. Katı Kuralcı Yönelim	.119*	.338***	.623***	-.261***	1		
6. Şans Oyunlarına Katılım	-.040	-.019	.330***	-.036	.199***	1	
7. Dinin Etkisini Hissetme	.181***	.248***	.160***	-.224***	.427***	-.324***	1

Yapılan analiz sonucunda umut düzeyi ve içsel dini yönelim arasında pozitif, anlamlı ve zayıf bir ilişki ($r=.268$; $p=.000$), umut ve katı kuralcı dini yönelim arasında pozitif, anlamlı ve zayıf bir ilişki ($r=.119$; $p=.010$), umut ve dinin etkisini hissetme arasında pozitif, anlamlı ve zayıf bir ilişki ($r=.181$; $p=.000$) olduğu tespit edilmiştir. İçsel dini yönelim ve dışsal dini yönelim arasında pozitif anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki ($r=.358$; $p=.000$), içsel dini yönelim ve katı kuralcı dini yönelim arasında pozitif, anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki ($r=.338$; $p=.000$), içsel dini yönelim ve dinin etkisini hissetme arasında pozitif, anlamlı ve zayıf bir ilişki ($r=.248$; $p=.001$) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dışsal dini yönelim ve katı kuralcı dini yönelim arasında pozitif, anlamlı ve orta düzey bir ilişki ($r=.623$; $p=.000$), dışsal dini yönelim ve şans oyunlarına katılım düzeyi arasında pozitif, anlamlı ve orta düzeyde bir ilişki ($r=.330$; $p=.000$), dışsal dini yönelim ve dinin etkisini hissetme düzeyi arasında pozitif, anlamlı ve zayıf bir ilişki ($r=.160$; $p=.000$) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Arayışsal dini yönelim ve katı kuralcı dini yönelim arasında negatif, anlamlı ve zayıf bir ilişkinin olduğu ($r=-.261$; $p=.000$), arayışsal dini yönelim ve dinin etkisini hissetme arasında negatif, anlamlı ve zayıf bir ilişkinin olduğu ($r=-.224$; $p=.000$) tespit edilmiştir. Katı kuralcı yönelim ve şans oyunlarına katılım düzeyi ($r=.199$; $p=.000$) arasında pozitif yönde anlamlı fakat zayıf düzeyde bir ilişki ve katı kuralcı dini yönelim ve dinin etkisini hissetme arasında ($r=.427$, $p=.000$) pozitif, anlamlı ve orta düzeyde bir ilişkinin olduğu bulgulanmıştır. Şans oyunlarına katılım düzeyi ve dinin etkisini hissetme düzeyi arasında ise anlamlı, negatif ve zayıf yönde bir ilişkinin olduğu görülmüştür ($r=-.324$; $p=.000$).

3.4. Grup Karşılaştırmalarına İlişkin Analizler

3.4.1. Şans Oyunlarına Katılıma Göre Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi

Şans oyunlarına katılıma göre dinin etkisini hissetme düzeyini tespit edebilmek amacıyla şans oyunlarına katılım gösteren (Şans Oyunlarına Katılım Anketinden 1-24 puan aralığında alanlar) ve göstermeyen bireyler (Şans Oyunlarına Katılım Anketinden 0 puan alanlar) iki gruba ayrılmış ve gruplar arasında bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Elde edilen bulgular, Tablo 3.12.'de aktarılmıştır.

Tablo 3.12. Şans Oyunlarına Katılım Gruplarının Dinin Etkisini Hissetme Düzeylerine Göre Karşılaştırılması (T-Test)

	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	df	t	p
Dinin Etkisini Hissetme	1	234	54,60	9,48	468	5,573	,000
	2	236	49,73	9,45			

Not 1. Şans Oyunlarına Katılım Göstermeyen Grup

2. Şans Oyunlarına Katılım Gösteren Grup

Buna göre şans oyunlarına katılım göstermeyen ve katılım gösteren grubun dinin etkisini hissetme açısından farklılaştığı tespit edilmiştir. Şans oyunlarına katılım göstermeyen grubun katılım gösteren gruba kıyasla dinin etkisini hissetme düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır [$t(468) = 5,573; p = .000$].

3.4.2. Şans Oyunlarının Kumar Sayılıp Sayılmadığını Düşünmeye Göre Dindarlığın Farklı Tezahürleri

Katılımcılar, ankette yer alan “şans oyunlarının kumar olduğunu düşünüyor musunuz?” sorusuna verdiği evet ve hayır cevabına göre iki gruba ayrılmıştır. Ardından şans oyunlarının kumar sayılıp sayılmadığını düşünmeye göre dinin etkisini hissetme düzeyi ve dini yönelim biçimlerini (içsel, dışsal, arayışsal ve katı kuralcı dini yönelim) tespit edebilmek amacıyla bu gruplar arasında bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Analize ilişkin sonuçlar Tablo 3.13.’te verilmiştir.

Tablo 3.13. Şans Oyunlarının Kumar Sayılıp Sayılmadığını Düşünmeye Göre Dindarlığın Farklı Tezahürleri

	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	df	T	p
Dinin Etkisini Hissetme	1	427	53,03	9,13	467	6,95	,000
	2	39	42,18	11,36			
İçsel Dini Yönelim	1	427	36,9774	5,33484	464	2,032	,000
	2	39	34,0513	8,84649			
Dışsal Dini	1	427	23,9473	7,04709	464	2,339	,715

Yönelim	2	39	21,0234	7,51085			
Arayışsal Dini	1	427	19,2412	6,87355	464	-2,791	,840
Yönelim	2	39	22,4615	6,90098			
Katı Kuralcı	1	427	26,4995	6,54540	464	4,960	,404
Dini Yönelim	2	39	21,3846	6,12852			

Not 1. Şans Oyunlarının Kumar Olduğunu Düşünen

2. Şans Oyunlarının Kumar Olduğunu Düşünmeyen

Elde edilen analiz sonuçlarına göre şans oyunlarının kumar oyunu olduğunu düşünen grubun dinin etkisini hissetme düzeyinin şans oyunlarının kumar oyunu olmadığını düşünen gruba kıyasla anlamlı olarak daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır [$t(467) = 6,95; p = .001$].

Buna göre şans oyunlarının kumar oyunu olduğunu düşünen grubun şans oyunlarının kumar olduğunu düşünmeyen gruba kıyasla içsel dini yönelim düzeyinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır [$t(464) = 2,032; p = 0,000$]. Dışsal [$t(464) = 2,339; p = .715$], arayışsal [$t(464) = -2,791; p = .840$] ve katı kuralcı dini yönelim [$t(464) = 4,960; p = .404$] açısından ise anlamlı bir farklılığa ulaşamamıştır.

3.4.3. Şans Oyunlarına Katılıma Göre Dini Yönelim Biçimleri

Şans oyunlarına katılım gösteren ve göstermeyen grup arasında dini yönelim biçimleri açısından fark olup olmadığını tespit edebilmek katılımcılar; şans oyunlarına katılım gösteren (Şans Oyunlarına Katılım Anketinden 1-24 puan aralığında alanlar) ve göstermeyen bireyler (Şans Oyunlarına Katılım Anketinden 0 puan alanlar) olarak iki gruba ayrılmış ve gruplar arasında bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Analize ilişkin detaylar, Tablo 3.14.'te verilmiştir.

Tablo 3.14. Şans Oyunlarına Katılıma Göre Dini Yönelim Biçimleri

DYB	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	df	T	p
İçsel	1	234	36,9359	4,92869	468	,668	,504
	2	236	36,5820	6,44656			
Dışsal	1	234	21,5206	6,49152	468	-7,162	,000
	2	236	25,9982	7,04903			
Arayışsal	1	234	19,6661	7,08811	468	,521	,603

	2	236	19,3337	6,74981			
Katı Kuralcı	1	234	25,2109	5,92237	468	-2,974	,003
	2	236	27,0208	7,20176			

DYB: Dini Yönelim Biçimleri

Not 1. Şans Oyunlarına Katılım Göstermeyen

2. Şans Oyunlarına Katılım Gösteren

Sonuçlara göre şans oyunlarına katılım gösteren grubun katılım göstermeyen gruba kıyasla dışsal dini yönelim puanının $[t(468)=, -7,162; p=.001]$ ve katı kuralcı dini yönelim puanının $[t(468)=, -2,974; p=.003]$ anlamlı olarak daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Her iki grubun arayışsal dini yönelim $[t(468)=.521; p=.603]$ ve içsel dini yönelim puanı $[t(468)=.668; p=.504]$ açısından farklılaşmadığı görülmüştür.

3.4.4. Şans Oyunlarına Katılıma Göre Sürekli Umut Düzeyi

Şans oyunlarına katılım gösteren ve göstermeyen grubun umut düzeyine göre farklılaşıp farklılaşmadığını tespit edebilmek amacıyla Mann-Whitney U testi yapılmıştır. Analize ilişkin sonuçlar Tablo 3.15.'te verilmiştir.

Tablo 3.15. Şans Oyunlarına Katılıma Göre Sürekli Umut Düzeyi

	Gruplar	N	Ort. Sıra	Sıra Top.	U	Z	p
Sürekli	1	234	244,09	57117,00	25602,000	-1,367	,172
Umut	2	236	226,98	53568,00			

Not 1. Katılım Göstermeyen

2. Katılım Gösteren

Buna göre her iki grup arasında umut düzeyi bakımından anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir ($z=-1,367, p=.172$).

3.4.5. Kumar Oynama Nedenlerinin Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Gruplar Arasında Karşılaştırılması

Kumar oyunlarına katılım gösterip bağımlılık geliştirmeyen (South-Oaks Kumar Tarama Testinden 1-7 arasında puan alanlar) ve kumar bağımlısı olan (South-Oaks Kumar Tarama Testinden 8 ve üzeri puan alanlar) grubun kumar oyunlarına katılım nedenleri açısından farklılaşıp farklılaşmadığını görebilmek amacıyla bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda elde edilen sonuçlar Tablo 3.16.'da verilmiştir.

Tablo 3.16. Kumar Oynama Nedenlerinin Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Gruplar Arasında Karşılaştırılması

Kumar Oynama Nedenleri	Gruplar	N	x	SS	df	T	p
Eğlenme	1	133	25,96	15,96	103,393	-6,012	,000
	2	45	39,33	11,68			
Kaçınma	1	108	11,38	5,97	101,878	-4,777	,000
	2	45	15,76	4,79			
Para Kazanma	1	147	19,89	7,98	98,114	-3,211	,002
	2	46	23,46	6,07			
Sosyalleşme	1	108	11,12	5,74	82,124	-7,045	,000
	2	45	18,31	5,76			

Not 1. Testten 1-7 aralığında puan alanlar,

2. Testten 8 ve üzerinde puan alanlar

Buna göre bağımlı grubun bağımlı olmayan gruba kıyasla kumar oyunlarından eğlenme motivasyonunun $[(t(103,393)=-6,012; p=0,000)]$, kaçınma motivasyonunun $[(t(101,878)=-6,012; p=0,000)]$, para kazanma motivasyonunun $[(t(98,114)=-3,211; p=0,002)]$, ve sosyalleşme motivasyonunun $[(t(82,124)=-7,045; p=0,000)]$ anlamlı olarak daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3.4.6. Kumar Bağımlılığı ve Sürekli Umut

Kumar bağımlılığı geliştiren ve geliştirmeyen gruplar arasında sürekli düzeyi açısından farklılığın olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla katılımcılar; South-Oaks kumar tarama testinden 0 puan alanlar, 1-7 puan arasında alanlar ve 8 puan ve üzeri alıp bağımlı gruba girenler

olarak üç gruba ayrılmıştır. Ardından gruplar arasındaki farklılığı görebilmek amacıyla Kruskal-Wallis H testi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3.17.'de verilmiştir.

Tablo 3.17. Kumar Bağımlılığı Gruplarına Göre Sürekli Umut Düzeyi

	Gruplar	N	Ort. Sıra	K-W-H	Df	<i>p</i>
Umut	1	242	245,17	5,238	2	,073
	2	180	232,88			
	3	48	196,61			

Not 1.Testten 0 puan alanlar

2.Testten 1-7 aralığında puan alanlar

3.Testten 8 ve üzerinde puan alanlar

Analiz sonucunda üç grubun da umut düzeyi açısından farklılaşmadığı tespit edilmiştir. [H(2)=5,238;p=.073].

3.4.7. Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Grupların Dini Yönelim Biçimi Düzeyi

Kumar bağımlılığı geliştiren ve geliştirmeyen grupların dini yönelim biçimi düzeyi arasındaki farklılığı tespit edebilmek amacıyla katılımcılar; South-Oaks kumar tarama testinden 0 puan alanlar, 1-7 puan arasında alanlar ve 8 puan ve üzeri alıp bağımlı gruba girenler olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Sonrasında gruplar arasındaki farklılığı görebilmek amacıyla varyans (ANOVA) analizi yapılmıştır. Yapılan analize ilişkin detaylı bilgi Tablo 3.18.'de sunulmuştur.

Tablo 3.18. Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Grupların Dini Yönelim Biçimi Düzeyi Arasındaki Farklılık (Anova)

DYB	Gruplar	N	$\bar{x}$	S	Df	F	<i>p</i>
İçsel Yönelim		242	37,1612	5,07239	2,467	3,260	,039
	1						
	2	180	36,7228	6,32058			
	3	48	34,8592	6,31882			
	1	242	191,87	6,72821			

					2,467	24,710	,000
Dışsal Yönelim	2	180	271,64	7,17078			
	3	48	319,92	5,56333			
	1	242	238,52	7,24660			
					2	,270	,713
Arayışsal Yönelim	2	180	235,34	6,89532			
	3	48	220,86	5,12299			
	1	242	201,07	6,15297			
					2,467	11,066	,000
Katı Kuralcı Yönelim	2	180	261,34	7,10373			
	3	48	312,18	5,92503			

DYB: Dini Yönelim Biçimleri,

Not 1. Testten 0 puan alanlar

2. Testten 1-7 aralığında puan alanlar

3. Testten 8 ve üzerinde puan alanlar

Analiz sonucunda kumar bağımlılığı gruplarının; içsel dini yönelim açısından ($F(2,467) = 3,260$; $p = .039$), dışsal dini yönelim açısından ($F(2,467) = 24,710$; $p = .000$) ve katı kuralcı dini yönelim açısından ($F(2,467) = 11,066$; $p = .000$) farklılaştığı görülmüştür. Grupların arayışsal dini yönelim açısından farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($F(2) = .270$, $p = .713$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla Tukey HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) ile yapılmıştır. Analize ilişkin bilgiler Tablo 3.19.'da aktarılmıştır.

Tablo 3.19. Kumar Bağımlılığı Gruplarına Göre Dini Yönelim Biçimi Düzeyine Dair Çoklu Karşılaştırma

DYB	Gruplar	N	Ortalama	p
			Fark	
İçsel Yönelim	1	242	2,30193	0,061
	3	48		

Dışsal Yönelim	1	242	-3,68775	,000
	2	180		
Dışsal Yönelim	1	242	-6,08839	,000
	3	48		
Dışsal Yönelim	2	180	-2,40064	,043
	3	48		
Katı Kuralcı Yönelim	1	242	-2,08597	,005
	2	180		
Katı Kuralcı Yönelim	1	242	-4,26004	,000
	3	48		

DYB: Dini Yönelim Biçimleri

Not 1. Testten 0 puan alanlar

2. Testten 1-7 aralığında puan alanlar

3. Testten 8 ve üzerinde puan alanlar

Buna göre kumar bağımlılığı geliştiren grubun South-Oaks'tan 0 puan alan gruba kıyasla dışsal dini yönelim düzeyinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulgulanmıştır ($p=.000$). South-Oaks'tan 0 puan alan grubun South-Oaks'tan 1-7 aralığında puan alan gruba kıyasla dışsal dini yönelim düzeyinin daha düşük olduğu bulgulanmıştır ($p=.000$). South-Oaks'tan 1-7 aralığında puan alan grubun bağımlı gruba kıyasla, dışsal yönelim düzeyinin anlamlı olarak daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır ($p=.043$) South-Oaks'tan 0 puan aralığında alan grubun South-Oaks'tan 1-7 puan aralığında alan ve bağımlı olan gruba gruba kıyasla katı kuralcı dini yönelim düzeyinin anlamlı olarak düşük olduğu tespit edilmiştir ($p=.000$).

3.4.8. Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi Açısından Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Gruplar Arasındaki Fark

Dinin etkisini hissetme düzeyinin gruplar (South-Oaks'tan 0 puan alanlar, 1-7 aralığında puan alanlar, 8 ve üzerinde puan alanlar) arasında farklılaşıp farklılaşmadığını tespit edebilmek amacıyla varyans analizi (Anova) yapılmıştır. Yapılan analiz sonuçlarına ilişkin bilgiler, Tablo 3.20.'de aktarılmıştır.

Tablo 3.20. Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi Açısından Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Gruplar Arasındaki Fark

	Gruplar	N	$\bar{x}$	Ss	Df	F	P
Dinin	1	242	53,7	10,02			
Etkisini					2	6,752	,001
Hissetme	2	180	50,7	9,74			
	3	48	49,7	7.00			

Not 1. Testten 0 puan alanlar

2. Testten 1-7 aralığında puan alanlar

3. Testten 8 ve üzerinde puan alanlar

Dinin etkisini hissetme düzeyinin gruplar açısından farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. ($F(2)=6,752; p=0,001$). Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu tespit edebilmek amacıyla Tukey-HSD çoklu karşılaştırma (post-hoc) yapılmıştır. Analiz sonucu Tablo 3.21.'de verilmiştir.

Tablo 3.21. Dinin Etkisini Hissetme Düzeyi Açısından Kumar Bağımlılığı Geliştiren ve Geliştirmeyen Gruplar Arasındaki Farka Dair Çoklu Karşılaştırma

	Gruplar	N	Ortalamalar	p
			Arası Fark	
Dinin	1	242		
Etkisini			4,04821	,003
Hissetme	3	180		

1. Testten 0 puan alanlar

2. Testten 1-7 aralığında puan alanlar

3. Testten 8 ve üzerinde puan alanlar

Yapılan analiz sonucunda South-Oaks kumar tarama testinden 0 puan alan grubun dinin etkisini hissetme düzeyinin South-Oaks kumar tarama testinden 8 puan ve üzeri olarak bağımlı

kabul edilen gruba kıyasla anlamlı olarak daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p=.001$). Diğer gruplar arasında anlamlı bir farklılığa ulaşılmamıştır.

3.5. Yordayıcı Analizler

3.5.1. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyini Yordayan Dini Değişkenlerin Analizi

Dinin etkisini hissetme ve dini yönelim biçimlerinin şans oyunlarına katılım düzeyini yordayıp yordamadığını tespit etmek için çoklu regresyon analizi yapılmıştır. VIF değerlerinin 2,084 yukarısına çıkmaması ve 10'u geçmemesi nedeniyle çoklu bağlantılılığın olmadığı görülmektedir (Büyüköztürk, 2011). Analize ilişkin bilgiler Tablo 3.22.'de sunulmuştur.

Tablo 3.22. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyini Yordayan Dini Değişkenler (Çoklu Regresyon Analizi)

	SP					%95 GA	
	B	SH	B	t	p	Alt	Üst
(Sabit)		6,066	1,052	5,766	.000	3,998	8,134
Dinin Etkisini Hissetme	-,099	,012	-,425	-8,408	.000	-,123	-,076
İçsel Yönelim	-,065	,026	-,117	-2,549	.011	-,116	-,015
Dışsal Yönelim	,084	,016	,287	5,333	.000	,053	,115
Arayışsal Yönelim	-,022	,014	-,076	-1,566	,118	-,050	,006
Katı Kuralcı Yönelim	,061	,021	,184	2,934	,004	,020	,102

SP: Standardize Parametreler, GA: Güven Aralığı, Bağımlı Değişken: Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi; $R=.488$; $R^2=.238$; Düzenlenmiş $R^2=.229$; $F=25,300$; $p<.00$.

Yapılan analiz sonucunda bu modelin anlamlı olarak çalıştığı görülmüştür ($F(5, 464)=25,300$, $p=.000$). Arayışsal dini yönelimin şans oyunlarına katılım düzeyini yordamadığı

sonucuna ulaşılmıştır ($p=.118$). İçsel yönelimin şans oyunlarına katılım düzeyini negatif yönde ($p=.011$), dinin etkisini hissetme düzeyinin şans oyunlarına katılım düzeyini negatif yönde ($p=.000$), dışsal dini yönelimin pozitif yönde ($p=.000$), katı kuralcı dini yönelimin pozitif yönde ($p=.004$) yordadığı görülmüştür.

Modele en fazla katkıda bulunan değişken, dinin etkisini hissetme düzeyidir ($\beta =-.425$). Bunu dışsal dini yönelim ($\beta =.287$), katı kuralcı dini yönelim ($\beta =.184$) ve içsel yönelim takip etmektedir ($\beta =-.117$).

3.5.2. Problemlili Kumar Oynama Davranışını Yordayan Dini Değişkenler (Çoklu Regresyon Analizi)

Dinin yönelim biçimleri ve dinin etkisini hissetme düzeyinin problemlili kumar oynama davranışını yordayıp yordamadığını tespit edebilmek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Modelde bağımlı değişken olarak kullanılan problemlili kumar oynama davranışı, katılımcıların South-Oaks Kumar Tarama Testinden aldıkları puan şiddeti olarak değerlendirilmiştir. Yapılan analize ilişkin detaylı bilgi Tablo 3.23.'te sunulmuştur.

Tablo 3.23. Problemlili Kumar Oynama Davranışını Yordayan Dini Değişkenlerin Çoklu Regresyon Analizi

	SP					%95	
						GA	
	B	SH	B	t	p	Alt	Üst
(Sabit)		1,471		3,749	.000	2,622	8,404
İçsel Yönelim	-,165	0,36	-2,203	-4,609	.000	-,235	-,095
Dışsal Yönelim	,122	,022	,286	5,535	.000	,078	,165
Arayışsal Yönelim	,013	,020	,030	,646	,519	-,026	,052
Katı Kuralcı Yönelim	,195	,029	,402	6,679	,000	,138	,253
Dinin Etkisini Hissetme	-,108	,017	-,316	-6,510	,000	-,140	-,075

SP: Standardize Parametreler, GA: Güven Aralığı, Bağımlı Değişken: Problemli kumar oynama Davranışı; $R=.547$; $R^2=.299$; Düzenlenmiş $R^2=.290$; $F=34,434$; $p=.000$.

Bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayısının .80 ve altından daha düşük olduğu, bağımsız değişkenler arasında en yüksek VIF değerinin 2,081 olduğu görülmüştür. Bu değerlerin 10 puan ve üzerinde olmayışı değişkenler arasında çoklu bağlantılılık problemi olmadığını göstermiştir (Büyüköztürk, 2011).

Yapılan analiz sonucunda bu modelin anlamlı olarak çalıştığı görülmüştür ($F(5,464)=34,434$, $p=.000$). Arayışsal dini yönelimin problemli kumar oynama davranışını yormadı sonucuna ulaşılmıştır. ($p=.519$). İçsel yönelimin problemli kumar oynama davranışını negatif ($p=.000$), dinin etkisini hissetme düzeyinin problemli kumar oynama davranışını negatif ($p=.000$), dışsal dini yönelimin pozitif ($p=.001$), katı kuralcı dini yönelimin pozitif ($p=.001$) yönde yordadığı görülmüştür.

Modele en fazla katkıda bulunan değişken katı kuralcı dini yönelim ($\beta =.402$) iken ikinci sırada dinin etkisini hissetme düzeyi ($\beta =-.316$), üçüncü sırada dışsal yönelim ($\beta =.286$), dördüncü sırada ise içsel yönelim gelmektedir ($\beta =-.203$)

3.6. Düzenleyici Analizler

3.6.1. Dinin Etkisini Hissetme ve Dini Yönelim Biçimlerinin Şans Oyunlarına Katılım Davranışı ile İlişkisinde Umudun Düzenleyici Rolü

Dinin etkisini hissetme ve dini yönelim biçimlerinin (içsel, dışsal, arayışsal, katı kuralcı) şans oyunlarına katılım davranışı arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolünün olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla Hayes Process macro eklentisi kullanılarak Model 1 kapsamında düzenleyici değişken analizi yapılmıştır. Düzenleyici değişken analizi her bir değişken için ayrı ayrı yapılmış olup analize ilişkin detaylar Tablo 3.24.'te verilmiştir.

Tablo 3.24. Dini Değişkenler ve Şans Oyunlarına Katılım Davranışına Yönelik Düzenleyici Değişken Analizleri

	Standart olmayan B	SH	T	p	GA-ALT	GA-ÜST
Sabit	,002	,045	,052	,959	-,086	,091
Dinin Etkisini Hissetme	-,269	,045	-5,916	,000	-,358	-,180
Sürekli Umut	,001	,046	,015	,988	-,090	,091
Etkileşim Değişkeni	-,016	,042	-,381	,704	-,097	,066
Sabit	,005	,047		,911	-,086	,097
			,112			
İçsel Dini yönelim	-,133	,048	-2,775	,006	-,227	-,039
Sürekli Umut	-,012	,048	-,248	,805	-,105	,082
Etkileşim Değişkeni	-,023	,039	-,608	,544	-,099	,052
Sabit	,003	,045	,060	,952	-,086	,092
Dışsal Dini yönelim	,186	,045	4,104	,000	,097	,276
Sürekli Umut	-,043	,045	-,953	,341	-,133	,046
Etkileşim Değişkeni	-,064	,045	-1,417	,157	-,152	,025
Sabit	,002	,046	,040	,968	-,089	,093
Arayışsal Dini yönelim	,057	,046	1,226	,221	-,034	,148
Sürekli Umut	-,035	,046	-,750	,453	-,126	,056
Etkileşim Değişkeni	-,047	,042	-1,129	,259	-,129	,035
Sabit	,004	,046	,096	,924	-,087	,095
Katı Kuralcı Dini yönelim	,047	,046	1,010	,313	-,044	,138
Sürekli Umut	-,040	,046	-,866	,387	-,131	,051
Etkileşim Değişkeni	-,047	,045	-1,053	,293	-,134	,041

Yapılan analiz sonucunda sürekli umut düzeyinin; dinin etkisini hissetme ve şans oyunlarına katılım davranışı ilişkisinde ($\beta=-,016$, $SH=.042$ $t=-,381$ $p=,704$ GA [-.097, .066],

içsel dini yönelim ve şans oyunlarına katılım davranışı ilişkisinde ($\beta = -.023$, $SH = .039$, $t = .381$, $p = .544$, $GA [-.099, .052]$), dışsal dini yönelim ve şans oyunlarına katılım davranışı ilişkisinde ($\beta = -.064$, $SH = .045$, $t = -1.417$, $p = .157$, $GA [-.152, .025]$), arayışsal dini yönelim ve şans oyunlarına katılım davranışı ilişkisinde ($\beta = .057$, $SH = .046$, $t = 1.226$, $p = .221$, $GA [-.034, .148]$), katı kuralcı dini yönelim ve şans oyunlarına katılım davranışı ilişkisinde düzenleyici bir rolünün olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($\beta = -.047$, $SH = .045$, $t = -1.053$, $p = .293$, $GA [-.134, .041]$).

3.6.2. Dinin Etkisini Hissetme ve Dini Yönelim Biçimlerinin Problemlı Kumar Oynama Davranışı ile İlişkisinde Umudun Düzenleyici Rolü

Dinin etkisini hissetme ve dini yönelim biçimlerinin (içsel, dışsal, arayışsal, katı kuralcı) problemlı kumar oynama davranışı arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolünün olup olmadığını tespit edebilmek amacıyla Hayes Process macro eklentisi kullanılarak Model 1 kapsamında düzenleyici değişken analizi yapılmıştır. Düzenleyici değişken analizi her bir değişken için ayrı ayrı yapılmış olup analize ilişkin detaylar Tablo 3.25.'te verilmiştir.

Tablo 3.25. Dini Değişkenler ve Problemlı Kumar Oynama Davranışına Yönelik Düzenleyici Değişken Analizleri

	Standart olmayan B	SH	t	p	GA-A]	GA-ÜST
Sabit	-,004	,046	-,091	,928	-,094	,086
Dinin Etkisini Hissetme	-,118	,046	2,537	-,012	-,209	-,027
Sürekli Umut	-,118	,047	-2,504	,013	-,210	-,025
Etkileşim Değişkeni	,028	,042	,668	,505	-,055	,112
Sabit	-,006	,046	-,125	,901	-,097	,086
İçsel Dini Yönelim	-,071	,048	-1,492	,136	-,165	,023
Sürekli Umut	-,118	,047	-2,496	,013	-,212	-,025
Etkileşim Değişkeni	,026	,038	,674	,501	-,050	,102
Sabit	,001	,043	,021		-,084	,086
				,983		
Dışsal Dini Yönelim	,332	,043	7,682	,000	,247	,417
Sürekli Umut	-,154	,043	-3,572	,000	-,239	-,069

Etkileşim Değişkeni	-,021	,043	-,500	,617	-,105	,063
Sabit	,002	,046	,037	,971	-,088	,092
Arayışsal Dini Yönelim	-,001	,046	-,020	,984	-,091	,089
Sürekli Umut	-,137	,046	-2,984	,003	-,227	-,047
Etkileşim Değişkeni	-,043	,042	-1,036	,301	-,125	,039
Sabit	-,002	,044	-,040	,968	-,089	,085
Katı Kuralcı Dini Yönelim	,271	,044	6,114	,000	,184	,358
Sürekli Umut	-,166	,044	-3,750	,000	-,253	-,079
Etkileşim Değişkeni	,019	,043	,436	,663	-,065	,102

Yapılan analiz sonucunda sürekli umut düzeyinin; dinin etkisini hissetme ve şans oyunlarına katılım davranışı ilişkisinde ($\beta=.028$, $SH=.042$, $t=.668$ $p=.505$, GA $[-.055, .112]$, içsel dini yönelim ve şans oyunlarına katılım davranışı ilişkisinde ($\beta= 0.26$, $SH=.038$, $t=.674$, $p=.501$ GA $[-.050, .102]$, dışsal dini yönelim ve şans oyunlarına katılım davranışı ilişkisinde ($\beta=-.021$, $SH=.043$, $t=-.500$, $p=.617$, GA $[-.105, .063]$, arayışsal dini yönelim ve şans oyunlarına katılım davranışı ilişkisinde ($\beta=-.043$, $SH=.042$, $t=-1,036$, $p=.301$, GA $[-.125, .039]$, katı kuralcı dini yönelim ve şans oyunlarına katılım davranışı ilişkisinde düzenleyici bir rolünün olmadığı sonucuna ulaşılmıştır ($\beta=.019$, $SH=.043$ $t=.436$, $p=.663$, GA $[-.065, .102]$).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM: TARTIŞMA

4.1. Sosyodemografik Değişkenlere Göre Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi

4.1.1. Yaşa Göre Şans Oyunlarına Katılım

Bu çalışmada şans oyunlarına katılım düzeyi ile yaş arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Castrén ve arkadaşları (2018) tarafından yürütülen çalışmada 55-74 yaş aralığındaki bireylerin katılımının 18-24 yaş aralığındaki bireylere kıyasla daha yüksek olduğu sonucu, elde edilen araştırma bulgularını destekler niteliktedir. Yine Grönroos ve arkadaşları (2021) tarafından yürütülen çalışmada 55 yaş ve üzerindeki bireylerin kumar oyunlarına yatırdığı para miktarının diğer yaş grubundaki bireylere kıyasla daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yaş ve şans oyunlarına katılım düzeyi arasındaki bu ilişki, kişilerin yaşı ilerledikçe şans oyunlarını ek bir gelir olarak görmesiyle açıklanabilir.

İlgili literatür analiz edildiğinde elde edilen araştırma sonuçları ile örtüşmeyen bulgulara rastlamak mümkündür. Örneğin Abbott ve arkadaşları (2018) tarafından yürütülen boylamsal bir araştırmada kumar oyunlarına katılım düzeyinde yaşa bağlı olarak zamanla bir azalma olduğu ancak bu azalmanın kumar bağımlılığı üzerinde bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Ancak bahsi geçen araştırmanın boylamsal bir araştırma olmasına karşın yürütülen araştırmanın enlemesine-kesitsel olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Yine yürütülen her iki araştırmanın farklı örneklemeler üzerinde farklı zamanlarda gerçekleştirilmiş olması da değerlendirilmeye alınmalıdır.

4.1.2. Cinsiyete Göre Şans Oyunlarına Katılım

Yürütülen araştırmada erkeklerin şans oyunlarına katılım düzeyinin kadınlara kıyasla anlamlı olarak yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Welte ve arkadaşları (2004) tarafından yürütülen araştırmada da erkeklerin kadınlara kıyasla şans oyunlarına katılım düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine Tozzi ve arkadaşları (2013) tarafından yürütülen bir çalışmada buna benzer bir bulgu elde edilmiştir. Bu bakımdan şans oyunlarına katılım davranışında erkek olmanın bir risk faktörü olabileceği düşünülmektedir.

Şans oyunlarına katılım düzeyinde cinsiyete göre farklılaşmasının olası nedenlerinden birisi, erkeklerin kadınlara kıyasla daha yüksek düzeyde risk alma davranışında bulunması olabilir. Bir araştırmada; kadınların sigorta yapmak gibi kayıpları önlemeye yönelik risk alma davranışında bulunma düzeyinin buna karşın erkeklerin şans oyunu oynama gibi kazanç elde etmeye yönelik risk alma davranışında bulunma düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (He ve ark., 2008). Başka bir deyişle kadınlar cezaya daha duyarlı iken erkekler ödüle daha duyarlı olma temayülü göstermektedir (Cross ve ark., 2011). Risk alma davranışında kadın ve erkekler arasındaki farklılığın biyolojik yönlerden de açıklandığı görülmektedir. Erkeklerin testosteron salgılama düzeylerindeki yüksekliğin onları risk alma ve heyecan arama gibi eylemlere teşvik ettiği belirtilmektedir (Apicella ve ark., 2014).

Kadınlar ve erkekler arasında şans oyunlarına katılım düzeyi arasındaki farklılığın toplumsal/sosyal rollerdeki farklılıklardan kaynaklı olabileceğini belirten araştırmalar mevcuttur. Kadınların toplumsal normları erkeklere kıyasla daha fazla önemseydiği, toplumsal normlara uyma davranışının daha yüksek olduğu, toplumun gayri-ahlaki gördüğü davranışları sergilemekten daha fazla çekindiği ifade edilmektedir. Kadınların ailenin bütünlüğü ve devamını koruma rollerinin erkeklere kıyasla daha belirgin olduğu, bu durumun da onları şans oyunları gibi risk barındıran ve maddi kayba yol açan durumlardan uzak tutabildiği belirtilmiştir (Lindgren ve ark., 1987).

4.1.3. Öznel Gelir Düzeyine Göre Şans Oyunlarına Katılım

Araştırmamızda şans oyunlarına katılım düzeyinin gelir düzeyine göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Ancak ilgili literatür incelendiğinde aylık gelir düzeyi düşük olan bireylerin kumar oyunlarına katılım şiddetinin aylık gelir düzeyi orta ve yüksek olan bireylere kıyasla daha yüksek olduğu bulgulanmıştır (Martins ve ark., 2010).

Katılımcıların algıladığı gelir seviyesi onların mevcut gelir düzeylerini doğrudan yansıtmamış olabilir. Bir diğer olası neden ise şans oyunlarının ülkemiz toplumunun geneline mal olması ve toplumumuzun her ekonomik seviyesinden bireye hitap edebilmesi olabilir. İlerde yürütülecek çalışmalarda katılımcılara doğrudan mevcut gelirleri sorulabilir.

4.1.4. Medeni Duruma Göre Şans Oyunlarına Katılım

Araştırmada evli bireyler ile boşanmış veya dul bireylerin şans oyunlarına katılım düzeyinin bekar bireylere kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonucunun literatürde desteklendiği görülmektedir. Nitekim Winslow ve arkadaşları (2010) tarafından yürütülen çalışmada da evli bireylerin şans oyunlarına katılım düzeyinin bekar bireylere kıyasla daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Evli bireylerin şans oyunlarına katılım düzeyinin bekar bireylere kıyasla daha yüksek olması, evli bireylerin ailenin geçim masraflarını karşılamak zorunda kalması ve şans oyunlarını maddi bir destek olarak algılaması ile ilişkili olabilir. Boşanmış veya dul bireylerin bekar bireylere göre şans oyunlarına daha fazla katılım gösterme nedeni ise bu bireylerin partnerleri ile ayrılma/boşanma veya onları kaza/ölüm sonucunda kaybetmeleri sonucunda sosyal destek arayışına girmesi ile açıklanabilir. Şans oyunları bu bireyler için sosyal destek mekanizması haline gelmiş olabilir (Kołodziej-Zaleska, A., & Przybyła-Basista, 2016). Yine bu bireyler, şans oyunları vasıtasıyla yaşadığı stres ve gerilimden kaçınıyor olabilirler. Dul veya boşanmış bireyler, aileye ekonomik katkı sağlayan partnerini kaybetme veya ondan ayrılma sonucunda maddi kayıp yaşamış ve bu maddi kaybı şans oyunları oynayarak telafi etme çabası içerisine de düşmüş olabilir.

4.1.5. Eğitim Düzeyine Göre Şans Oyunlarına Katılım

Williams ve arkadaşları (2021) tarafından yürütülen çalışmada üniversite düzeyi altında eğitim gören bireylerin şans oyunlarına katılım düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmamızda bu bulguya benzer bir sonuç elde edilmiştir. Şans oyunları ve eğitim düzeyi arasındaki ilişkiye bakıldığında ilkokul/ortaokul seviyesindeki bireylerin şans oyunlarına katılım düzeyinin lise, üniversite ve lisansüstü eğitim düzeyindeki bireylere kıyasla daha yüksek olduğu, lise eğitim düzeyindeki bireylerin üniversite ve lisansüstü eğitim düzeyindeki bireylere kıyasla daha yüksek olduğu buna karşılık üniversite ve lisansüstü eğitim düzeyi açısından anlamlı bir farklılığın bulunmadığı görülmüştür.

Eğitim düzeyi düşük olan bireylerin kumar oyunlarını kazanmaya yönelik bilişsel çarpıtmalara sahip olma olasılığının daha yüksek olduğu ifade edilmektedir. Bu durumun da bu bireylerin kumar oyunlarını mevcut yaşam koşullarını iyileştirebilecek bir çıkış yolu olarak

algılama olasılığını artırabildiği belirtilmektedir (Kastirke ve ark., 2015). Üniversite ve lisansüstü eğitim düzeyindeki bireylerde şans oyunlarına katılım düzeyinde herhangi bir farklılaşmanın olmaması her iki grubun bilişsel kapasitesinin benzer olmasından kaynaklanabilir.

Özetle şans oyunlarına katılım düzeyi ve demografik değişkenler arasındaki ilişki düşünüldüğünde karşımıza; erkek, evli veya boşanmış, lise veya altında eğitim düzeyinde olma gibi bir profil çıkmaktadır.

4.2. Kumar Oynama Nedenleri ve Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi

Yürütülen bu araştırmada şans oyunlarına katılım düzeyi ve eğlenme/heyecanlanma, para kazanma, sosyalleşme ve kaçınma alt boyutları arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir.

Lelonek-Kuleta (2022) tarafından yürütülen çalışmada şans oyunlarına katılım nedenleri arasında para kazanma ve heyecan arayışının yer aldığı görülmüştür. Francis ve arkadaşları (2015) tarafından yürütülen araştırmada da katılımcıların kumar oynama motivasyonu; eğlenme, para kazanma şansının olması, arkadaş veya aile ile birlikte bir aktivite yapmış olma, sosyalleşme ve heyecan arayışı şeklinde sıralandığı görülmüştür.

Araştırmada şans oyunlarına katılım düzeyi ve kumar oynama nedenleri alt boyutları arasında çıkan anlamlı ilişkinin olası bir nedeni, katılımcılara 13 farklı tür şans oyunlarından hangisi veya hangilerini oynadıklarını belirtmelerinin istenmesi olabilir. Zira Chantal ve arkadaşları (1996) tarafından yürütülen çalışmada şans oyunlarına katılım motivasyonun oynanan oyun türüne göre değişebildiği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada sayısal loto gibi tamamıyla şansa dayalı olarak oynanan oyunların bireylerin oyunlara doğrudan bir müdahalesi olmadığı için para kazanma gibi maddi ve dışsal güdülenmeler nedeniyle oynandığı; at yarışı gibi kişinin önceki bilgi ve tecrübelerine dayanan oyunların başarılı olma, heyecan arayışı ve sosyalleşme gibi amaçlarla oynandığı sonucuna ulaşılmıştır. Lam (2007) tarafından yürütülen çalışmada, bingo ve kart oyunları oynayan bireylerin kumar oyunları oynamadaki temel motivasyonunun sosyalleşmek olduğu fakat casino, piyango ve bahis oynayan kişilerin temel motivasyonunun para kazanmak ve heyecan aramak olduğu görülmüştür.

4.3. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi ve Umut

Araştırmamızda şans oyunlarına katılım gösteren ve göstermeyen bireylerin sürekli umut düzeyi açısından farklılaşmadığı görülmüştür. Bunun nedeni bu çalışmada kullanılan ölçme aracında umudun, bireyin yaşamında karşılaştığı zorlukların üstesinden gelebileceğine, sorun ve sıkıntıları çözebilmek için esnek yollar üretebileceğine ilişkin inancı olarak ele alınması ve şans oyunlarına yönelik herhangi bir soruyu içermemesi olabilir.

İlgili literatür incelendiğinde şans oyunlarına katılım ve umut arasında yapılan çok az sayıda çalışmanın olduğu görülmektedir. Araştırmalar, umudu şans oyunlarına katılım davranışının bir parçası olarak ele alma temayülündedir. Başka bir deyişle yapılan çalışmalarda umut faktörü, bireyin şans oyunları oynayarak para kazanma umudu, eğlenme umudu, daha iyi yaşam koşullarına ulaşma umudu olarak ele alınmaktadır (Black ve Ramsay,2003).

Şans oyunlarına katılım ve umut düzeyine ilişkin analiz yapan iki araştırma tespit edilmiştir. Bu araştırmalardan birisi Ginakis ve Ohtsuka (2005) tarafından yapılmıştır ve çalışmada kişilerin hayata yönelik genel ve sürekli umut düzeyinin kumar oynama davranışı ile negatif yönde ilişkili iken kumar oynamaya yönelik umut düzeyi ile kumar oynama davranışları arasında pozitif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Diğer çalışma ise Ariyabuddhiphongs (2006) tarafından yürütülmüştür ve araştırmada umut düzeyi ile şans oyunlarına katılım düzeyi arasında pozitif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Görüldüğü üzere literatürden şans oyunlarına katılım ve umut arasındaki ilişkiye dair net bir çıkarım yapmak mümkün görünmemektedir.

4.4. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi ve Dindarlığın Farklı Görüntüleri

4.4.1. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyi ve Dinin Etkisini Hissetme

Araştırmamızda şans oyunlarına katılım gösteren grubun dinin etkisini hissetme düzeyinin katılım göstermeyen gruba kıyasla anlamlı olarak düşük olduğu tespit edilerek H1 hipotezi doğrulanmıştır. Lam (2006) tarafından yürütülen araştırmada, dindarlığın şans oyunlarına katılım sıklığı üzerinde negatif bir etkisinin olduğu bulgusu araştırma sonuçlarını desteklemektedir.

Beyerlein ve Sallaz (2017) tarafından yürütülen araştırmada, dini ayin ve ritüellere katılım sıklığının şans oyunlarına katılım düzeyini negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada, dini ayin ve ritüellere katılan bireylerin bu ayinleri gerçekleştirirken yalnızca dini vecibelerini ifa etmediği, aynı zamanda benzer görüşte olduğu insanlarla sosyalleştiği, dini ayinlerin bu insanlar için boş zamanlarını geçirebileceği bir aktivite olduğu, dini ayinler sayesinde dini emir ve yasakları daha çok işittikleri ve bu sayede dini emirleri içselleştirdikleri, tüm bunların yanında kumar oyunlarını günah olarak kabul eden bireylerle daha sık karşılaştıkları belirtilmiştir. Dini ibadet ve ritüellerin diğer fonksiyonlarına yönelen Casey ve arkadaşları (2011) dini ibadet ve aktivitelere katılımın, bireylerin benlik saygısı ve ego gücü üzerinde olumlu etkisinin kişileri şans oyunları oynama davranışından uzaklaştırabildiğini ifade etmiştir.

Dindarlığın bireylerin dini ve toplumsal ahlaki normları içselleştirmesini kolaylaştırarak onları şans oyunlarına katılım gibi toplum tarafından uygun görülmeyen davranışlardan geri tutabildiği düşünülmektedir (Hodge ve ark., 2007). Burada İslam dininde maddi kazancın da temiz veya pis kabul edilmesi akla gelmektedir. İslam dininde bir kazancın helal ya da temiz kabul edilebilmesi için kişinin o kazancı elde etmek için helal ve temiz yoldan çaba göstermesi gerekir (Erdem, 2022). Ancak şans oyunlarında elde edilen para, üzerinde çaba gösterilip emek harcanarak değil şansa dayalı olarak kazanılmaktadır. Bu durum, dinin etkisini hissetme ve şans oyunları arasındaki ilişkiyi belirli bir ölçüde açıklığa kavuşturmaktadır. Zira bireyin yaşamında dinin etkisini hissetmesi onu dini emir ve öğretileri çerçevesinde yaşamaya teşvik edebilir.

Dindarlık; bireylerin duygusal, bilişsel ve sosyal yaşamını dengelemeye yardımcı olabilmektedir. Dinin bu dengeleyici yönü; dinin kişilerin yaşamsal problemlerini çözmesine yardımcı olması, bireylerin Yaratıcıya yakın hissetmesini kolaylaştırması, ona bir anlam sistemi sunması, dayanışma, şefkat, arkadaşlık, ilgi, diğergamlık gibi prososyal davranışları teşvik etmesi ile ilişkilidir (Sham ve Yusof, 2015). Başka bir deyişle dindarlık ve şans oyunlarına katılım arasında çıkan negatif ilişki, dinin kişilere sosyal destek sunması, negatif olaylarla başa çıkma becerisi kazandırması ile açıklanabilir (Braun ve ark., 2016).

Şans oyunlarına katılım ve materyalistik değerlere sahip olma arasında pozitif korelasyon tespit eden araştırmalar mevcuttur (Eyzop ve ark., 2019; Estévez ve ark., 2020).

Dindarlık, bireylerin yaşamına maddi ve materyal değerlerin değil manevi değerlerin yön vermesini sağlayabilir. Bu durum da bireylerin şans oyunlarına katılma olasılığını azaltabilir.

Şans oyunlarına katılım ve dindarlık arasındaki ilişkinin pozitif olduğu sonucuna ulaşan araştırmalara da rastlamak mümkündür. Örneğin Auriol ve arkadaşları (2021) tarafından yürütülen çalışmada, dindarlık ve kumar oynama davranışı arasında pozitif yönlü bir ilişki tespit edilmiştir. Araştırmacılara göre dindar bireyler, Tanrı'ya inanmakta ve sonucu belirsiz durumlarda Tanrı'nın kendisine yardım edeceğini düşünmektedir. Bu durum ise dindar kişilerin şans oyunlarını büyük bir özgüven ve inanç ile oynamasını sağlamaktadır. Dindarlığın farklı açılardan da kumar oynama davranışı ile pozitif yönde ilişkili olabileceğini belirten çalışmalar vardır. Zysberg ve Kimhi (2013)' e göre kumar oyunları sonucunda elde edilen random (tesadüfi) kazançlar, kişilerin yaşam olaylarını kontrol edebildiği yönünde bir algı yanılsamasına neden olur. Dindarlık bu algı yanılsamasına katkı sağlamakta ve kişileri şans oyunları oynamaya teşvik etmektedir. Bahsi geçilen bu araştırmalarda görülen ortak durum, dindarlığın kavramsal ve kuramsal açıklamasının araştırma arka planında yeterince açıklanmaması ve araştırmamızda kullandığımız ölçekler kapsamında ele aldığımız dindarlık kavramı ile uyuşmamasıdır. Araştırmamızda bireylerin şans oyunları oynarken oyun sonucuna yönelik herhangi dini bir referans kullanıp kullanmadıkları sorusu sorulmamıştır. Tüm bunlar araştırma bulgularımız ile olan farklılığı açıklayabilir.

Bazı araştırmalarda ise dindarlığın tek boyutlu bir biçimde şans oyunlarına katılım düzeyini nasıl etkilediği değil farklı boyutlarının şans oyunlarına katılım davranışını ne yönde etkilediği üzerinde bir çalışma yapılmıştır. Örneğin Williams ve arkadaşları (2022b) tarafından yürütülen çalışmada, dindarlığın ayrı bileşenlerinin şans oyunlarına katılım düzeyi üzerinde farklı etkilerinin olduğunu savunmaktadır. Williams ve arkadaşları (2022b) dindarlığın ibadet boyutunun şans oyunlarına katılım davranışını negatif yönde etkilerken ahlaki boyutunun herhangi bir etkide bulunmadığı, dindarlığın yalnızca doğüstü inanış (supernatural theistic domain) boyutunun şans oyunlarına katılım davranışını pozitif olarak yordadığı sonucuna ulaşmıştır.

4.4.2. Şans Oyunlarına Katılım Düzeyine Göre Dini Yönelim Biçimi Düzeyi

Araştırmamızda şans oyunlarına katılım gösteren grubun katılım göstermeyen gruba kıyasla dışsal dini yönelim ve katı kuralcı dini yönelim düzeyinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılırken arayışsal yönelim ve içsel dini yönelim ile anlamlı bir ilişkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan H2b, hipotezleri kabul edilirken H2a ve H2c ve H2d hipotezleri reddedilmiştir. H2 hipotezi ise kısmen kabul edilmiştir.

Mevcut literatürde şans oyunlarına katılım ve dini yönelim biçimleri arasındaki ilişkiye dair araştırma yapan ender sayıda çalışma bulunmaktadır. Arli ve Cherrier (2014) tarafından yürütülen araştırma bu çalışmalardan birisidir. Çalışmada, Endonezya’da yaşayan Müslüman ve Hristiyan gençlerin kumar oynama davranışı, risk alma davranışı altında değerlendirilmiş ve bu gençlerin kumar oynama davranışı ile dini yönelim biçimi (iç güdümlü dindarlık ve dış güdümlü dindarlık) arasındaki ilişki araştırılmıştır. Çalışmada Müslüman bireylerin dini yönelim biçimi ve kumar oynama davranışı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. İç güdümlü olan Hristiyan ve Müslüman gençlerin dış güdümlü olan Hristiyan ve Müslüman gençlere kıyasla aşırı alkol alma gibi riskli davranışlarda daha az bulunduğu tespit edilmiştir.

Araştırmamızda katı kuralcı dini yönelim ve şans oyunlarına katılım arasında çıkan anlamlı ve pozitif ilişki beklenmedik bir sonuçtur. Çünkü dinin emir ve yasaklarının her koşulda kesin olduğu ve sorgulanamayacağı yönünde tutum sahibi olan bireylerin dinin haram ve yasak kabul ettiği şans oyunlarına katılım düzeyinin düşük olacağı beklenmektedir. Ancak burada göz önünde bulundurulması gereken husus, tutum ve davranışların her zaman pozitif yönde ilişkili olmayabileceği başka bir deyişle kişilerin tutumlarının tam tersi yönünde davranışlar gerçekleştirebileceğidir. Nitekim araştırmamızda katılımcıların %90,9’u şans oyunlarının kumar olduğunu düşündüğünü belirtmesine karşın %49,8’i şans oyunlarının en az bir türünü oynadığını belirtmiştir. Ancak mesele farklı yönlerden de ele alınabilir. Örneğin yapılan bir çalışmada, domuz eti ve içkinin her ikisi de İslam dinince yasaklanmış olsa da Türk toplumundaki bireylerin domuz eti ve içkiye yönelik olumsuz tutumunun aynı derecede olmadığı tespit edilmiştir. Bahsi geçen çalışmada bireylerin dindarlık puanı yüksek veya düşük olsa da domuz etine olumsuz bir tutum içinde olduğu saptanırken kendini Müslüman kimliğine sahip birey olarak tanımlayan bazı bireylerin içki içtikleri tespit edilmiştir (Yapıcı, 2006). İçkiye yönelik tutum şans oyunları için de geçerli olabilir. Domuz etinin haram kılınması

toplum tarafından içselleştirilmişken şans oyunlarının yasak ve haram oluşu, toplum tarafından aynı düzeyde benimsenmemiş olabilir.

Katı kuralcı dini yönelim ve şans oyunlarına katılım arasındaki ilişki, araştırma kapsamında yürütülen korelasyon analizi sonucu ile de kısmen açıklığa kavuşturulabilir. Analiz sonucunda şans oyunlarına katılım ve katı kuralcı dini yönelim arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Katı kuralcı dini yönelimli bireyler, şans oyunları vasıtasıyla sürekli umut düzeylerini koruyor olabilir ya da sürekli umut düzeyleri yüksek olduğundan şans oyunlarına daha fazla yöneliyor olabilir.

Katı kuralcı dini yönelim ve şans oyunlarına katılım arasındaki ilişkinin bir diğer olası nedeni araştırma ölçeğinde yer alan katı kuralcı dini yönelime yönelik soruların ülkemiz kültüründeki katı kuralcı dini yönelimi yeterince yansıtmaması olabilir. Bu noktada geliştirilen ölçeğin tekrardan gözden geçirilmesi gerekebilir. Bu noktada katı kuralcı dini yönelim ile kumar davranışı arasında ortaya çıkan bu beklenmedik sonucun netlik kazanması için daha fazla araştırmaya ihtiyacın olduğu görülmektedir.

Araştırmamızda dış güdümlü dindarlık ve şans oyunları ile pozitif yönde ilişkili çıkmasının olası nedenleri şu şekilde açıklanabilir: Dış güdümlü dindarlık yönelim düzeyindeki artış manevi/tinsellik eğilimindeki azalış ile ilişkilidir (Kurtulan ve Kararırmak, 2016). Kişilerin manevi ilgi ve yönelimindeki azalış onları maddi odaklı bir yaşam biçimine yönlendirmiş olabilir. Bu durum da şans oyunlarına katılım düzeyindeki artışı nispeten açıklayabilir.

Dini yönelim biçimi ve kişilik özellikleri birbiri ile ilişkili çıkmaktadır (Hills ve ark., 2004). Şans oyunlarına katılım düzeyinin de kişilik özellikleri ile ilişkili olabileceği yönünde araştırma sonuçları mevcuttur (Savage ve ark., 2014; Buckle ve ark., 2013). Moltafet ve arkadaşları (2010) tarafından yürütülen çalışmada dışsal dini yönelim ile sorumluluk kişilik özellikleri arasında negatif yönde bir ilişki tespit edilmiştir. Sorumluluk alt boyutundan yüksek puan alan bireyler; kararlı, sebatkar, hızlı organize ve disiplin sahibi olma özelliklerine sahip iken düşük puan alan bireyler bu özelliklerin tam tersine sahiptir. Dışsal dini yönelim puanı yüksek ancak sorumluluk puanı düşük bireylerin şans oyunlarına katılım düzeylerindeki artış bu bakımdan anlaşılabilir.

İçsel dini yönelimli bireyler samimi olarak dine yöneldiği ve dini amaç edinen inananlar olduğu için dinin iyi karşılamadığı bir davranıştan uzak durma gayreti göstermektedir. Yine

içsel dini yönelimli bireylerin, dışsal dini yönelimli bireylere kıyasla hayat memnuniyeti ve mutluluk düzeyinin daha yüksek olduğu düşünülmektedir (Anand, 2015). Mutluluk düzeyi yüksek olan içsel dini yönelimli bireyler, yaşamından memnun ve mutlu olduğu için şans oyunlarına katılarak hayatını değiştirmeye ihtiyaç hissetmiyor bu nedenle şans oyunlarına katılım düzeyinden düşük puanlar alıyor olabilir.

Araştırmamızda şans oyunlarının kumar olduğunu düşünen ve düşünmeyen gruplar arasında arayışsal dini yönelim açısından anlamlı bir farklılığın görülmediğinin tespiti, arayışsal dini yönelimin şans oyunları ile herhangi bir ilişki içerisinde olmayışını belirli bir düzeyde açıklar niteliktedir. Arayışsal dini yönelime sahip bireylerin şans oyunlarına yönelik tutumunun kesin ve net olmaması onların şans oyunlarına katılım davranışını etkiliyor olabilir.

Yapılan regresyon analizi sonucunda şans oyunlarına katılım düzeyini dinin etkisini hissetme düzeyi ve içsel dini yönelim düzeyinin negatif, katı kuralcı ve dışsal dini yönelim düzeyinin ise pozitif yönde yordadığı tespit edilmiştir. Elde edilen sonuçlar önceki araştırma bulguları ile örtüşmektedir. Şans oyunlarının kumar oyunu olduğunu kabul eden grubun içsel dini yönelim puanının şans oyunlarının kumar oyunu olmadığını kabul etmeyen gruba kıyasla anlamlı olarak daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu durum, içsel dini yönelimin şans oyunları ile manidar bir ilişkisi olmasına karşın çoklu regresyon analizinde şans oyunlarını negatif ve anlamlı bir şekilde yordamasını belirli bir düzeyde açıklayabilir. Ancak burada ele alınması gereken asıl husus tüm bu değişkenler içerisinde şans oyunlarına katılım düzeyini en fazla yordayan değişkenin dinin etkisini hissetme düzeyinin olduğu bulgusudur. Bu bulgudan hareketle kişilerin hangi dini yönelim biçimine yatkın olursa olsun dinin etkisini yaşamında ne derece hissettiğinin onların tutum ve davranışlarını belirleyen ana etmenlerden birisi olduğunu söyleyebiliriz. Bir diğer sonuç ise dindarlığın bireylerin yaşam biçimlerini doğrusal bir biçimde etkilemediği, farklı dini yönelim biçimlerinin aynı davranış biçimini farklı yönlerde etkileyebildiğidir.

4.5. Kumar bağımlılığı ve Kumar Oynama Nedenleri Arasındaki İlişkinin Tartışılması

Araştırmamızda kumar bağımlılığı geliştiren bireylerin eğlenme/heyecanlanma, sosyalleşme, kaçınma gibi kumar oyunu oynama motivasyonu puanı, kumar bağımlılığı geliştirmeyen bireylere kıyasla anlamlı olarak daha yüksek çıkmıştır.

Clarke (2004) tarafından yürütülen çalışmada patolojik kumar bağımlısı bireylerin kumar sorunu olmayan bireylere kıyasla kumar oyunlarına daha fazla para yatırdığı, daha sık kumar oyunu oynadığı, ebeveynlerinin kumar sorunu var ise bunu daha şiddetli olduğunu belirttiği, kumar oyunlarından çok daha fazla uyarım deneyimlediği, kumar oyunları sayesinde sıkıntı ve gerilimini attığı sonucu elde edilmiştir. Her iki grup arasında para kazanma motivasyonu açısından ise bir farklılığın görülmediği sonucuna ulaşılmıştır. Marchica ve arkadaşları (2020) tarafından yürütülen araştırmada kumar bağımlısı bireylerin kumar oyunlarını riskli veya problemlili olmayan kumar oyuncularına kıyasla; sosyal ve psikolojik nedenlerle oynama olasılığının daha yüksek olduğu sonucu da araştırmamızda elde edilen bulguları destekler niteliktedir.

Carruthers ve arkadaşları (2006) tarafından yürütülen çalışmada bireylerin kumar oynama ve boş zamanlarında onları eğlendiren aktivitelere katılım nedenleri karşılaştırılmıştır. Araştırmadaki katılımcıların kumar oyunlarına mevcut sıkıntı ve sorularından kaçınma, arkadaşları ile birlikte vakit geçirme, maddi kazanç sağlama, benlik saygısını arttırma gibi dışsal amaçlarla yöneldiği, onları eğlendiren diğer aktivitelere ise yeni şeyler öğrenme ve başarı duygusuna ulaşma gibi içsel motivasyonlarla başvurduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Lloyd (2010) tarafından yürütülen çalışmada, duygudurumu düzenlemek için kumar oyunlarına başvurma, para kazanma amacıyla kumar oyunlarına başvurma, eğlenme amacıyla kumar oyunlarına başvurma ile kumar bağımlılığı arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Flack ve Stevens (2019) tarafından yürütülen çalışmada da benzer sonuçlar elde edilmiştir.

4.6. Kumar Bağımlılığı ve Dindarlık

4.6.1. Kumar Bağımlılığı ve Dinin Etkisini Hissetme

Araştırmamızda kumar bağımlılığı geliştiren grubun diğer gruplara kıyasla dinin etkisini hissetme düzeyinin anlamlı olarak daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Bu şekilde H4 hipotezi doğrulanmıştır. İlgili literatür tarandığında araştırma sonuçlarını destekleyici çalışmalara ulaşılmaktadır. Örneğin Welte ve arkadaşları (2016) yürüttükleri araştırmada dindarlığın kumar bağımlılığı semptomlarını gösterme düzeyini anlamlı ve negatif yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır. Lee ve arkadaşları (2014) tarafından yapılan çalışmada da

dini ibadetlerini nadiren ya da hiç yerine getirmediğini belirten üniversite öğrencilerin muhtemel patolojik kumarbaz olma olasılığının ibadetlerini düzenli olarak yerine getiren öğrencilerden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yine dinin etkisini yaşamında hissetmediğini belirten bireylerin problemli kumar bağımlılığı geliştirme olasılığının belirtmeyen bireylere kıyasla daha yüksek olduğunu tespit eden araştırmalara ulaşmak mümkündür (Çakıcı ve ark., 2021).

Mutti-Packer ve arkadaşları (2017) tarafından yürütülen ve 5 sene süren boylamsal araştırmada dindarlığın ibadet boyutunun diğer boyutlara kıyasla kumar oynama bağımlılığı üzerinde koruyucu etkisinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak araştırmacılar tarafından dikkat çekilen nokta, dini ibadetlerine düzenli olarak katılmanın bireylerin öz disiplin düzeylerini artırabildiği ya da zaten öz disiplini yüksek seviyede olan kişilerin dini ibadete katılım düzeyinin yüksek olabileceğidir. Öz disiplini yüksek olan kişilerin ise kumar bağımlılığı geliştirme olasılığının daha düşük olacağı düşünülmektedir (Bagby ve ark., 2007).

Dindarlığın bağımlılık ile negatif bir ilişki içerisinde olması; dindar bireylerin alkol kullanma, bağımlılık yapıcı madde alma ve kumar oynama gibi eylemlere inancı gereği negatif bir tutum içerisinde olması ile ilişkilendirilebilir (Weinandy ve Grubbs). Bu durumu açıklarken dindarlık ve suçluluk ilişkisine değinmek meseleyi daha net kavrayabilme açısından işlevsel olabilir. Dindar bireyler biraz önce bahsi geçen eylemleri yaptığında dindar olmayan bireylere kıyasla daha çok suçluluk ve utanç duygusuna sahip oluyor ve bu eylemlerden uzak kalıyor olabilir.

Eitle (2011) tarafından yürütülen çalışmada, kumar bağımlılığı ve dindarlık arasındaki olası negatif ilişkisinin şu hipotezler çerçevesinde açıklandığı görülmektedir:

1)Gerilim temelli açıklamalar (strain-based explanations): Bu hipoteze göre kişileri illegal, etik dışı ya da toplum tarafından gayri ahlaki kabul edilen eylemlere teşvik eden etmenlerin başında stres ve sorunlar gelmektedir. Kişiler sorun ve sıkıntılarıyla baş edebilme amacıyla bu eylemlere başvurur. Ancak dinler, kişilere alternatif başa çıkma mekanizması sunarak onları bu eylemlere yönelmekten korur. Örneğin Johnson ve arkadaşları (2001) tarafından yürütülen çalışmada sosyo-demografik değişkenler kontrol edildiğinde bile dindarlığın hatalı suçlu davranışlar (delinquent behaviour) üzerinde anlamlı ve negatif bir

etkisinin olduğu bulgulanmıştır. Dindarlık ve kumar bağımlılığı ilişkisi bu bağlamda ele alınabilir.

2)Sosyal kontrol temelli açıklamaları (social control explanations): Dinler, birey ve bireyin içinde yaşadığı toplum arasında kurduğu sosyal bağlar sayesinde kişileri kumar oynama davranışı gibi eylemlerden korur. Dini grup/gruplara bağlılık gösteren kişilerin dinin sağladığı sosyal kontrolü hissetme olasılığı da artacaktır. Çünkü bu kişiler, kumar oyunlarına yöneldikleri takdirde iç gruptan dışlanma durumu yaşayabilirler. Dinler, kişiler için ahlaki ve uygun olan davranışların neler olduğuna veya olmadığına yönelik duyarlılığını artırır, Tanrıyı gazabın ve cezanın en büyük kaynağı olarak sunup dindarlığı teşvik ederek Tanrıya itaat olasılığını artırır ve uygunsuz davranışın önüne geçmeye çalışır. Dindarlığın kumar bağımlılığına olan etkisi düşünüldüğünde, herhangi bir dini topluluk ve cemaat içerisinde sosyalleşen, arkadaşlar edinen kişilerin dinin kumar oyunları üzerindeki hükmünü hayatında hissetme ihtimali de artmış olur.

3)Ahlaki Topluluklar Hipotezi (moral communities hypothesis): Dini kurumların güçlü ve etkili olduğu topluluklarda yaşayan dindar bireyler, kendi inanç ve uygulamalarını paylaşan kitle ile birlikte olduğu için birbirinin davranışlarını etkileyecek ve bu şekilde ahlaki bir sistem/çevre oluşturacaklardır.

Dindarlık ile kumar bağımlılığı arasında çıkan negatif ilişkinin bir diğer nedeni, kumar oyunlarına katılım gösteren bireylerin dindarlık düzeylerinin zaman içerisinde düşme eğilimi göstermesi olabilir.

Konuya ilişkin bir diğer açıklama ise kumar oyunları sonucu yaşanan kayıpların kişilerde maddi kayıplara maddi kayıpların ise zaman içerisinde manevi kayıplar yaşamaya yol açması olabilir. Örneğin bireyler, kumar bağımlılığı sonrası aile ve sosyal çevresi ile ilgili sorunlar yaşayabilir. Yakın çevresi ile arası bozulabilir, ailesinden kopabilir. Tüm bu yaşanmışlıklar sonrası umutsuzluğa kapılan kişi, Yaratıcıyı suçlayabilir. Barahui ve arkadaşları (2016) tarafından yürütülen çalışmada madde bağımlısı olmayan bireylerin Tanrı algısının madde bağımlısı olan bireylere kıyasla anlamlı olarak daha pozitif olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kumar bağımlılığı açısından düşünüldüğünde kişilerin yaşadığı maddi ve manevi kayıplar sonrası Tanrı algısının zamanla negatifleştiği söylenebilir.

Kumar oyunlarını oynama motivasyonlarından birisinin de sosyalleşme olduğu araştırmamızca ispatlanan hususlardandır. Kumar oyunu oynanan bir çevrede sosyalleşmeye başlayan bireyler, ait olduğu dini-sosyal çevreyi ve ardından zaman içerisinde dini hassasiyet ve aidiyetlerini terk edebilir. Bu durum da kişilerin dindarlık düzeyinin zaman içerisinde düşmesine yol açabilir.

4.6.2. Kumar bağımlılığına Göre Dini Yönelim Biçimleri

Yürütülen araştırmada South-Oaks'tan 0-7 aralığında puan alan bireylerin dışsal dini yönelim düzeyinin South-Oaks'tan 0 puan alan bireylere, kumar bağımlılığı olan bireylerin South-Oaks'tan 0 puan alan bireylere kıyasla daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Kumar bağımlılığı olan ve South-Oaks'tan 0-7 aralığında puan alan bireylerin ise dışsal dini yönelim açısından farklılaşmadığı tespit edilmiştir. Elde edilen tüm bulgular katı kuralcı dini yönelim açısından da aynı çıkmıştır. Bu bakımdan H3, H3b, hipotezleri doğrulanmıştır. Grupların arayışsal dini yönelim ve içsel dini yönelim açısından farklılaşmadığından H3a, H3c, H3d hipotezleri reddedilmiştir. Homayouni (2011) tarafından yürütülen çalışmada elde edilen bulgular, araştırmamızın sonuçlarını kısmen destekler niteliktedir. Yapılan bu çalışmada bağımlı bireylerin bağımlı olmayan bireylere kıyasla dışsal dini yönelim düzeyinin anlamlı olarak daha yüksek olduğu tespit edilirken içsel dini yönelim bakımından grupların birbirinden farklılaşmadığı görülmüştür.

Bormann ve arkadaşları (2019) tarafından yürütülen araştırmada problemli kumar bağımlılığı olan yaşlı bireylerin problemli kumar bağımlılığı olmayan bireylere kıyasla içsel ve kurumsal dini yönelim düzeyinin daha düşük olduğu bunun yanında içsel dini yönelim ve kurumsal dini yönelimin kumar bağımlılığı geliştirmeye karşı koruyucu etmenler arasında yer alabileceği tespit edilmiştir.

Amlakian ve arkadaşları (2020) tarafından yürütülen çalışmada dışsal dini yönelimin bağımlılık eğilimi üzerinde herhangi bir etkisi bulunmazken içsel dini yönelimin psikolojik sağlık düzeyini pozitif yönde etkilediği bunun da bağımlılık eğilimini negatif yönde etkilediği sonucuna varılmıştır. Bu çalışmada bağımlılık değil de bağımlılık eğiliminin çalışılması ve bağımlılık eğiliminin öz yeterlik, psikolojik sağlık gibi psikolojik değişkenler açısından ele alınması, araştırmamız ile farklı sonuçlar çıkmasını kısmen açıklayabilir.

Dışsal dini yönelim düzeyi ve kumar bağımlılığı arasında çıkan pozitif ilişki, dışsal dini yönelimli bireylerin depresyon, anksiyete ve stres düzeylerinin içsel dini yönelimli bireylere kıyasla daha yüksek olması ile açıklanabilir (Maltby ve Day,2000). Dış güdümlü dini yönelime sahip olan bireyler için kumar oyunları psikolojik gerilimden kaçış aracı olabilir.

Çalışmamızda arayışsal dini yönelim ve kumar bağımlılığı arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Konuya ilişkin araştırma sonuçlarını karşılaştırabilecek herhangi bir literatür bilgisi bulunmamaktadır. Arayışsal dini yönelime sahip olan bireyler, yaşamlarını dinin belirlediği şekilde değil de kendi sorgulamaları ve araştırmaları neticesinde yaşamaya çalıştıklarından kumar oyunlarına yönelik birbirlerinden farklı tavır ve tutumlar sergiliyor olabilirler. Bu durum da kumar bağımlılığı ve arayışsal dini yönelim arasında anlamlı bir ilişkinin oluşmasını engelliyor olabilir.

Çalışmamızda katı kuralcı dini yönelim ve kumar bağımlılığı arasında çıkan pozitif ilişki, inancın davranışlara dönüşmediği dindarlık tiplemesi bağlamında ele alınabilir (Yapıcı, 2007). Bu dindarlık tiplemesindeki birey dini emir ve hükümlere inanır ancak onları davranışlarında uygulamaz. Araştırmanın gerçekleştirildiği örneklem, meseleyi daha net açıklayabilmek açısından işlevsel olabilir. Araştırma örneklemini, Ankara’da yaşayan ve yarısına yakını orta yaşlarda olan bireylerden oluşmaktadır. Bu bireylerin dini emir ve yasakları olduğu gibi kabul ettiği, asla sorgulanmaması gerektiğini düşündüğü ancak bunları davranışa dökmediği, davranışa döküp dökmediğini de sorgulamadığı düşünülebilir. Yine bu bireylerin eğitim, kültürel ve ekonomik düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda katı kuralcı dini yönelim ve kumar bağımlılığı ilişkisi daha net anlaşılabilir.

Araştırmamızda, kumar oynama motivasyonlarından birisinin de psikolojik gerilim ve sıkıntılardan uzaklaşarak sorunlarla başa çıkmaya çalışma olduğu bulgulanmıştır. Katı kuralcı dini yönelime sahip bireylerin mevcut problemlerle aktif bir şekilde başa çıkmaktansa sorunu bastırma ve görmezden gelme eğilimi olduğu ifade edilmektedir (Hallenbeck & Lundstedt,1996). Katı kuralcı dini yönelimli bireylerin kumar oyunlarına katılım düzeyindeki ilişki bu bakımdan ele alınabilir.

Araştırma kapsamında problemlili kumar oynama davranışı, dinin etkisini hissetme ve dini yönelim biçimleri arasındaki ilişkiyi görebilme amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda problemlili kumar oynama davranışını; içsel dini yönelimin

anlamli ve negatif yönde, dışsal dini yönelim anlamli ve pozitif yönde, katı kuralcı dini yönelimin anlamli ve pozitif yönde, dinin etkisini hissetme düzeyinin anlamli ve negatif yönde yordadığı tespit edilmiştir. Ancak arayışsal dini yönelimin modele katkısının anlamli olmadığı görülmektedir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, konu ile ilgili literatür ve araştırma sonuçları ile tutarlıdır. Araştırma sonucunda dikkat çeken unsur, şans oyunlarına katılım davranışını en fazla yordayan değişken, dinin etkisini hissetme iken problemli kumar oynama davranışını en fazla yordayan değişkenin katı kuralcı dini yönelim olduğudur. Bu farklılık, dindarlık ve dini yönelim biçimlerinin şans oyunlarına katılım davranışı ve problemli kumar oynama davranışını farklı bir biçimde etkilediğini göstermektedir. Problemli kumar oynama davranışını katı kuralcı dini yönelimden sonra, dinin etkisini hissetme, ardından dışsal yönelim en son ise içsel dini yönelim gelmektedir.

İlgili literatür incelendiğinde kumar bağımlılığı ile dindarlık arasında anlamli ve pozitif ya da nötr ilişkiye ulaşan çalışmaların da olduğu görülmektedir. Örneğin Zilberman ve arkadaşları (2018) tarafından yürütülen çalışmada dindarlık puanları açısından kumar bağımlılığı geliştirmemiş olan kontrol grubu ve kumar bağımlılığı geliştiren grup arasında anlamli bir farklılığa ulaşılamamıştır. Başka bir deyişle dindarlığın kumar bağımlılığı üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine Grant-Weinandy ve Grubbs (2021) tarafından yürütülen çalışmada dindarlığın kumar bağımlılığı üzerinde pozitif bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Literatürde ulaşılan sonuçların birbirinden farklı sonuçlara ulaşılmasının temel nedenlerinden birisi, yürütülen çalışmaların yapıldığı örneklem ve dini geleneklerinin birbirinden farklı olması olabilir. Örneğin Beyerlein ve Sallaz (2017) yaptığı çalışmada Katolik Hristiyanların Protestan Hristiyanların kıyasla kumar davranışına ilişkin daha pozitif tutumda olduğu ve daha çok kumar oynadığı tespit etmiştir. Çalışmada mezhep yeleri arasındaki bu farklılığın olası nedenlerinden birinin kumar oynama davranışına Katolik mezhebinin Protestan mezhebine kıyasla daha olumlu yaklaşması olabileceği şeklinde bir ifade mevcuttur. Çalışmada dikkat çeken diğer husus internette oynanan kumar oyunlarına ilişkin tutum ve katılımı Katolik mezhebi ve Protestan mezhebi bağlıları arasında anlamli bir farklılığın bulunmadığıdır. Her iki mezhebin yeleri internet üzerinden kumar oynama davranışında bulunmuşlardır. Araştırmacılar bunun nedeninin ise Katolik ve Protestan Hristiyanların, internet üzerinden oynanan kumar oyunlarını kumar oyunu olarak değerlendirmiyor olabilecekleri şeklinde ifade etmişlerdir. Ülkemiz sosyo-kültürel yapısı düşünüldüğünde ise Hristiyanlarda olduğu gibi mezhepsel ayrımlardan ziyade dindarlığın

sosyo-kültürel yapıya göre farklı görünümeler kazanması nedeniyle kumar oyunlarına yönelik tutumlarda farklılaşmanın olduğu düşünölmektedir. Örneğin ortodoks dindarlığın aksine heterodoks dindarlık biçiminde dinin içinde yaşanan coğrafyadan, kültür ve çevreden etkilenme durumu söz konusudur (Yapıcı, 2007). Ülkemiz sosyo kültürel yapısında heterodoks dindarlık biçiminin benimsenmesi ve bu bakımdan şans oyunlarına yönelik tutumda farklılaşmanın görölməsi olası bir durumdur. Başka bir deyişle kimi ortam ve çevrelerde dindar olmasına rağmen kumar oyunları oynayarak kumar oyunlarına bağımlı bireyler söz konusu iken kimi ortam ve çevrelerde de dindar bireyler kumar oyunlarından sakınmakta ve bağımlılık geliştirme olasılığından uzaklaşmaktadırlar.

4.7. Kumar Bağımlılığı ve Umut

Araştırmamızda umudun, kumar bağımlılığı olan ve olmayan gruplar arasında anlamlı bir farklılığa yol açmadığı tespit edilmiştir.

Loo ve arkadaşları (2014) yaptığı çalışma mevcut literatürde, kumar bağımlılığı ve umut arasındaki ilişkiye dair analiz yapan tek araştırmadır. Bu çalışmada umut, kişinin hayattaki hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik yollar tasarlamadaki yetenek algısı olarak tanımlanmıştır. Çalışmada umut ile kumar bağımlılığı arasında düşük, anlamlı ve negatif bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Yapılan araştırmada her ne kadar umut ile kumar bağımlılığı arasında anlamlı ve negatif bir ilişki tespit edilse de bu ilişkinin düşük bir ilişki olduğu görölmektedir. Bu bakımdan bu çalışmada elde edilen sonuçların, araştırma sonuçlarımız ile büyük bir farklılık göstermediği düşünölmektedir.

Yapılan diğer araştırmalarda umut, kumar oyunlarına katılım motivasyonunu içeren umut olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Clark ve arkadaşları (2016) tarafından yürütölen çalışmada umut, kumar oyunlarına katılım motivasyonu açısından ele alınmıştır. Kumar bağımlılığı ile kumar oyunlarının bireyin maddi olanak açısından daha iyi bir hayat yaşaması umuduna sahip olma arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Araştırmada ele alınan umut değişkeni göz önünde bulundurulduğunda şans oyunlarına katılım gösteren ve göstermeyen bireylerin umut düzeylerinin farklı kaynaklarla da olsa beslendiği ve bu nedenle gruplar arasında net bir ayrımın olmadığı düşünölebilir. Araştırmamızda şans oyunlarına katılım göstermeyen bireylerin dindarlık puanı, problemli

kumar oynama davranışı olan ve bağımlı olan bireylere kıyasla anlamlı olarak yüksek çıkmıştır. Yine araştırmamızda dindarlık ve umut arasında da pozitif yönde bir korelasyonun olduğu tespit edilmiştir. Şans oyunlarına katılım göstermeyen bireylerin umut düzeyini dini kaynaklar (dini sosyal destek, maneviyat, dini başa çıkma mekanizmaları) artırıyor olabilir. Şans oyunlarına katılım gösteren ve bağımlı olan bireylerin şans oyunlarına katılım gösterme motivasyonlarının eğlenme, para kazanma, kaçınma ve sosyalleşme olduğu görülmektedir. Şans oyunlarına katılım gösteren ve bağımlı olan bireylerin umut düzeylerini para kazanma motivasyonu, sosyalleşme motivasyonu, eğlenme motivasyonu ve kaçınma motivasyonu artırıyor olabilir. Her üç grubun umut düzeyini besleyen faktörler birbirinin aynısı olmasa da hayata yönelik umut düzeylerinin benzer derecede kalabildiği düşünülmektedir.

Umudun kumar bağımlılığı olan ve olmayan gruplar arasında farklılaşmamasının nedenlerinden diğeri ise, bağımlılık olgusu göz önünde bulundurulduğunda da kısmen açıklanabilir. Bağımlılık söz konusu olduğunda bireyler için içilen bir maddenin ya da gerçekleştirilen bir davranışın gerçekleştirilme nedeninden çok söz konusu davranışı gerçekleştirip gerçekleştirmemek önem taşımaktadır. Başka bir deyişle kumar bağımlılığı tanısı alan ya da kumar bağımlılığı geliştirme riski bulunan bireyler için kumar oyunlarından para kazanma umudu ya da konuyla ilişkili olabilecek diğer umut faktörleri artık işlevini yitirmiş ve bireyler için amaç, yalnızca kumar oyunlarının kendisi olabilir. Bu durum kumar bağımlılığı ve umut ilişkisinde umudun gruplar arasında da farklılaşmamasına neden olmuş olabilir.

4.8. Düzenleyici Analiz Sonuçlarının Tartışılması

4.8.1. Dinin Etkisini Hissetme ve Şans Oyunlarına Katılım Arasındaki İlişkide Umudun Düzenleyici Rolü

Dindarlık ve şans oyunlarına katılım ve ilişkisinde umudun düzenleyici bir rolünün olmadığı tespit edilmiştir. Bu bakımdan H8 hipotezi reddedilmiştir.

Dinin etkisini hissetme ve şans oyunlarına katılım düzeyi arasındaki ilişkide umudun rolünü baskılayan farklı değişkenlerin olması söz konusu olabilir. Her iki değişken arasındaki ilişkiye ekonomik zorluklar, kişilik özellikleri, yaş, cinsiyet vb değişkenlerin girmesi nedeniyle umudun olası düzenleyici rolü anlamlı olmaktan çıkıyor olabilir.

4.8.2. Dini Yönelim Biçimleri ve Şans Oyunlarına Katılım Arasındaki İlişkide Umudun Düzenleyici Rolü

Dini yönelim biçimleri ve şans oyunlarına katılım arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolünün olmadığı bulgulanmıştır. Bu bakımdan H7, H7a, H7b, H7c ve H7d hipotezleri reddedilmiştir.

Dini yönelim biçimleri ve şans oyunlarına katılım arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolünün olmaması ölçümlenen umut faktörünün doğrudan şans oyunlarını ölçümlememesinden kaynaklanmış olabilir.

4.8.3. Dinin Etkisini Hissetme ve Problemlı Kumar Oynama Davranışı Arasındaki İlişkide Umudun Düzenleyici Rolü

Dinin etkisini hissetme düzeyi ve problemlı kumar oynama davranışı açısından umudun düzenleyici bir rolünün olmadığı tespit edilmiştir. Bu bakımdan H10 hipotezi reddedilmiştir. Problemlı kumar oynama davranışı ve dindarlık ilişkisinde umudun her iki değişken arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü etkileyeceği düşünülmüştür. Başka bir deyişle umut düzeyinin arttığı durumlarda problemlı kumar oynama davranışı ve dindarlık arasında görülen negatif ilişkinin pozitif yöne döneceği düşünülmüştür. Araştırma sonucunda ise umudun her iki değişken arasındaki ilişkiyi herhangi bir yönde anlamlı olarak etkilemediği görülmüştür.

Yaptığımız araştırma sonucu incelendiğinde umut düzeyinin içsel dini yönelim düzeyi ile anlamlı ve pozitif yönde bir korelasyon gösterdiği tespit edilmiştir. Roudsary ve arkadaşları (2022) tarafından yürütülen çalışmada da içsel dini yönelim ve umut arasında anlamlı ve pozitif yönde bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Araştırmadan elde ettiğimiz sonuçlara baktığımızda içsel dini yönelim düzeyinin ise problemlı kumar oynama davranışı ile arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, umut düzeyi yüksek olan bireylerin içsel dini yönelim düzeylerinin de yüksek olması nedeniyle umudun, problemlı kumar oynama davranışı ve dindarlık arasındaki ilişkide düzenleyici bir rolünün olmadığı söylenebilir.

4.8.4. Dini Yönelim Biçimleri ve Problemli Kumar Oynama Davranışı Arasındaki İlişkide Umudun Düzenleyici Rolü

Dini yönelim biçimleri ve problemli kumar oynama davranışı arasındaki ilişkide sürekli umut düzeyinin düzenleyici bir rolünün olmadığı bulgulanmıştır. Bu bakımdan H9, H9a, H9b, H9c ve H9d hipotezleri reddedilmiştir.

Dini yönelim biçimleri ve problemli kumar oynama davranışı arasındaki ilişkide umudun düzenleyici bir rolünün olmaması, kumar bağımlılığı geliştiren grubun farklı patolojik kumar evrelerinde olmasından kaynaklı olabilir. Patolojik kumar bağımlılığı evrelerinden kazanma evresinde olan bir kumarbaz, sürekli olarak para kazanıp umut düzeyini tazeleyebilirken kaybetme evresinde olan bir kumarbaz, maddi kayıpları telafi etmeye çalışırken umut düzeyini yüksek seviyede tutamayabilir. Umutsuzluk evresinde olan bir kumarbaz maddi kayıplarını telafi edebileceği umudu içerisinde iken çaresizlik evresinde olan bir kumarbaz her şeyin son bulduğunu ve kaybettiklerini telafi edemeyeceğini düşündüğünden umut düzeyini koruyamayabilir. Özetle kumarbaz katılımcılar, farklı evrelerde farklı umut içerisine girebildiğinden umut düzeyinin düzenleyici rolü, araştırmamızda anlamlı çıkmamış olabilir.

BEŞİNCİ BÖLÜM: SINIRLILIKLAR

Araştırma örnekleminin temsil gücü azdır. Bu durum da araştırma sonuçlarına ilişkin genelleme yapmayı zorlaştırmaktadır.

Araştırma verilerin %60'ı online bir şekilde toplanması araştırmanın benzer dünya görüşlerine ve tutumlarına sahip bireylere ulaşmasına imkân verirken farklı dünya görüş ve tutumlarına sahip bireylere ulaşmasını zorlaştırmış olabilir.

Araştırma verilerini online ve yüz yüze bir şekilde ayrı ayrı toplanmış olması analiz güvenilirliği açısından problem yaratmış olabilir.

Araştırmamızda ele alınan umut değişkeni, kumar oyunlarını kazanmaya yönelik bir umudu ölçümlenmemektedir. Başka bir deyişle katılımcılara kumar oyunlarına yönelik beklenti ve umutlarının ne olduğu değil hayata ve geleceğe yönelik umut düzeylerinin ne olduğu ölçümlenmeye çalışılmıştır. Bu durum da umut değişkeni ile ilgili yapılan analizleri yorumlamayı zorlaştırmaktadır.

Araştırma konusundan kaynaklı olarak bireyler, özellikle şans oyunlarına katılımı ölçümleyen ölçekleri doldururken temkinli davranmış olabilir. Bu durum da veri analizlerini etkileyebilir.

Araştırma kapsamında kullanılan ölçekler, bilişsel davranışçı kuram ekseninde geliştirildiğinden araştırma bulguları da bu kuram temelinde yorumlanmıştır. Araştırma sonuçlarının tek bir kuram üzerinden tartışılması kuramsal bir sınırlılıktır.

ALTINCI BÖLÜM: SONUÇ VE ÖNERİLER

Yürütülen bu çalışmada erkek, evli veya boşanmış, lise veya altında eğitim düzeyinde olmanın şans oyunlarına katılım davranışını etkileyen sosyo-demografik özellikler arasında olduğu görülmüştür.

Şans oyunlarına katılım düzeyi ve kumar oynama nedenleri (sosyalleşme, para kazanma, eğlenme/heyecanlanma ve kaçınma) arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki tespit edilirken kumar bağımlılığı geliştiren bireylerin kumar oynama nedenleri şiddetinin kumar bağımlılığı geliştirmeyen bireylere kıyasla anlamlı olarak daha yüksek olduğu bulgulanmıştır.

Şans oyunlarına katılıma göre umut düzeyi açısından anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Umut düzeyinin kumar bağımlılığı geliştiren ve geliştirmeyen gruplar arasında da farklılaşmadığı görülmüştür. Umudun; şans oyunlarına katılım, problemlili kumar oynama davranışı şiddeti ve dindarlık ilişkisinde düzenleyici bir rolünün olmadığı tespit edilmiştir.

Şans oyunlarının kumar oyunu olduğunu düşünen grubun dinin etkisini hissetme ve içsel dini yönelim düzeyinin şans oyunlarının kumar oyunu olduğunu düşünmeyen gruba kıyasla anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmüştür.

Dinin etkisini hissetme düzeyinin, şans oyunlarına katılım davranışını anlamlı ve negatif, dışsal ve katı kuralcı dini yönelimin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği fakat arayışsal ve içsel dini yönelimin herhangi bir etkide bulunmadığı bulgulanmıştır. Tüm değişkenlerin şans oyunlarına katılım davranışı üzerindeki birlikte etkisi göz önünde bulundurulduğunda dinin etkisini hissetme düzeyi ve içsel dini yönelimin anlamlı ve negatif, dışsal ve katı kuralcı dini yönelimin anlamlı ve pozitif yönde etkilediği ancak arayışsal yönelimin herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir. Şans oyunlarına katılım davranışını en fazla yordayan değişkenin dinin etkisini hissetme olduğu görülmüştür. Kumar bağımlılığı geliştiren grubun diğer gruplara kıyasla dinin etkisini hissetme düzeyinin anlamlı olarak daha düşük olduğu tespit edilmiştir. Kumar bağımlılığı ve dini yönelim ilişkisinde ise; kumar bağımlılığı olan ve South-Oaks'tan 0-7 aralığında puan alan bireylerin South-Oaks'tan 0 puan alan bireylere kıyasla dışsal dini yönelim puanının anlamlı olarak yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aynı sonuçlar katı kuralcı dini yönelim puanları açısından da elde edilmiştir. Tüm değişkenlerin problemlili kumar oynama davranışı şiddeti üzerindeki etkisini tespit edebilmek amacıyla çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda dinin etkisini hissetme düzeyi ve içsel dini yönelimin anlamlı ve negatif, dışsal ve katı kuralcı dini yönelimin anlamlı ve

pozitif yönde etkilediği ancak arayışsal yönelimin herhangi bir etkisinin olmadığı görülerek şans oyunlarına katılım davranışı ile benzer bir sonuç elde edilmiştir. Ancak burada görülen farklılık, değişkenler arasındaki problemli kumar oynama davranışı şiddetini en fazla yordayan değişkenin katı kuralcı dini yönelim olmasıdır.

Türk akademisinde dindarlık ve dini yönelim biçimleri ile şans oyunlarına katılım davranışı ve kumar bağımlılığı ihmal edilmiş konuların başında gelmektedir. Avrupa ve ABD bilim çevrelerinde bu konuya özel bir önem verildiği görülmektedir. Bu nedenle dindarlık olgusunun boyutları, türleri ve tipleri ile şans oyunlarına katılım ve kumar bağımlılığı arasındaki ilişkiye yönelik akademik araştırmaların artmasına ihtiyaç duyulmaktadır.

Dinin etkisini hissetme, kumar bağımlılığı ve umut arasındaki ilişkinin anlaşılabilmesi için ilerleyen çalışmalarda bu değişkenler arasına aracılık edebilecek değişkenlerin (kişilik özelliği, ebeveyn tutumları, bağlanma stilleri, kimlik statüleri, hatalı bilişsel işleme süreçleri vb.) analiz edilmesi gerekmektedir. Yine gelecekte dış güdümlü ve katı kuralcı dini yönelimin şans oyunlarına katılım davranışı ve kumar bağımlılığı ile olan ilişkisini kavramaya yönelik çalışmalar yürütülebilir.

Dindarlık, kumar bağımlılığı ve umut arasındaki ilişkiye dair daha net çıkarımlarda bulunmak için bu değişkenler arasında düzenleyici bir rolü olabilecek değişkenlerin (demografik özellikler, ebeveyn tutumları, kumar oyunlarına yönelik umut, tanrı tasavvuru, değişen günah algısı ve kendini aldatma vb. hususların) araştırılması gerekmektedir.

Kumar bağımlılığı ve dindarlık ilişkisinde umudun rolü, boylamsal araştırmalar ile daha net bir biçimde anlaşılabilir. Yine boylamsal araştırmalar ile dindarlığın kumar bağımlılığı üzerindeki etkisi kadar kumar oynama davranışının zaman içerisinde dindarlık üzerindeki etkisi de çalışılabilir. Türk akademisinde akademik zaman sıkıntısı ve yoğun emek gerektirmesi başta olmak üzere farklı nedenlerle boylamsal çalışmalar pek tercih edilmemektedir. Dindarlık biçimlerinde ve dini yaşantıda gerek gelişimsel faktörler gerek zamanın ruhundan kaynaklanan değişimler boylamsal çalışmalarla daha izabetli bir şekilde tespit ve tahlil edilebilir. Bu nedenle hem kumar bağımlılığı ve şans oyunlarına katılım ile dindarlığın farklı görüntüleri hem de genel anlamda bireysel dini yaşayışta gözlenen değişimler; boylamsal hatta sırasal desenli çalışmalarla araştırılmalıdır.

Gelecekte yürütülecek çalışmalarda örneklem grubu, doğrudan kumar bağımlılığı geliştiren bireyler ile geliştirmeyenlerden seçilebilir. Sonrasında her iki grubun dindarlık ve umut düzeyi karşılaştırılabilir.

Kumar bağımlılığına yönelik yürütülen çalışmalarda kumar oyunlarına hiç katılım göstermeyen, kumar oyunlarına katılım gösterip problemlili kumar oynama davranışı geliştirmeyen, problemlili kumar oynama davranışı geliştiren ve kumar bağımlılığı tanısı alan grupların tespitine yönelik test ve envanterler geliştirilebilir.

Araştırma konusu, ilerleyen çalışmalarda mülakat tekniği ile derinlemesine incelenebilebilir.

KAYNAKÇA

- Abbott, D. A., & Cramer, S. L. (1993). Gambling attitudes and participation: A Midwestern survey. *Journal of gambling Studies*, 9, 247-263.
- Abbott, M., Romild, U., & Volberg, R. (2018). The prevalence, incidence, and gender and age-specific incidence of problem gambling: Results of the Swedish longitudinal gambling study (Swelogs). *Addiction*, 113(4), 699-707.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational behavior and human decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Akyol-Özcan, K. Oktay, E. & Talibov, A. (2022). Üniversite gençliğinin şans oyunlara ilgisinin araştırılması. *Gazi Kitabevi*.
- Aksoy, T., & Şahin, I. (2009). Belirsizlik altında karar alma: geleneksel ve modern yaklaşımlar. *Journal of Economic Policy Researches*, 2(2), 1-28.
- Altuntaş, Y., Söyler, H. Ç., & Kula, H. (2023). Kumar bağımlılılarıyla sağlıklı kontrollerin bilişsel çarpıtmaları, psikopatolojileri ve aile ilişkilerinin karşılaştırılması. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 6(1), 68-84.
- Amlakian, P., Amiri, M., & Taheri, E. (2020). The mediating role of psychological hardiness in the relationship between spiritual well-being and religious commitment with the vitality in people with substance abuse disorder. *Journal of Fundamentals of Mental Health*, 22(1).
- Anand, P. V. (2015). Religious orientation, self-esteem and happiness among undergraduate students. *Indian Journal of Positive Psychology*, 6(4).
- Anselme, P., & Robinson, M. J. (2013). What motivates gambling behavior? Insight into dopamine's role. *Frontiers in Behavioral Neuroscience*, 7, 182.
- Anthony Scioli, Erica R. Scioli-Salter, Keith Sykes, Christina Anderson & Michael Fedele (2016) The positive contributions of hope to maintaining and restoring health: An integrative, mixed-method approach, *The Journal of Positive Psychology*, 11:2, 135-148, DOI: 10.1080/17439760.2015.1037858.

- APA (2013) Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 5th edition (DSM 5). Washington, DC, American Psychiatric Association.
- Apicella, C. L., Dreber, A., & Mollerstrom, J. (2014). Salivary testosterone change following monetary wins and losses predicts future financial risk-taking. *Psychoneuroendocrinology*, 39, 58-64.
- Arcan, K. & Karancı, A. N. (2014). Kumar Oynama Nedenleri Ölçeğinin uyarlama, geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 15(3), 248-256.
- Arı, E., Yılmaz, V., & Dikec, B. E. (2020). An extensive structural model proposal to explain online gaming behaviors. *Entertainment Computing*, 34, 100340.
- Ariyabuddhiphongs, V., & Chanchalernporn, N. (2007). A test of social cognitive theory reciprocal and sequential effects: Hope, superstitious belief and environmental factors among lottery gamblers in Thailand. *Journal of Gambling Studies*, 23, 201-214.
- Armfield, G. & Holbert, R. (2003) 'The relationship between religiosity and Internet use', *Journal of Media and Religion*, vol. 2, no. 3, pp. 129–144.
- Arthur, J. N., Williams, R. J., & Delfabbro, P. H. (2016). The conceptual and empirical relationship between gambling, investing, and speculation. *Journal of behavioral addictions*, 5(4), 580-591.
- Ashley, L. L., & Boehlke, K. K. (2012). Pathological gambling: A general overview. *Journal of psychoactive drugs*, 44(1), 27-37.
- Auriol, E., Delissaint, D., Fourati, M., Miquel-Florensa, J., & Seabright, P. (2021). Betting on the lord: Lotteries and religiosity in Haiti. *World Development*, 144, 105441.
- Ayhan, B., & Köselören, M. (2019). Internet, online game and addiction. *Online Journal of Technology Addiction and Cyberbullying*, 6(1), 1-30.
- Babayiğit, B. (2018). Kumar oynama ve kumar oynanması için yer ve imkân sağlama fiilleri. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, (34), 283-315.

- Bagby, R. M., Vachon, D. D., Bulmash, E. L., Toneatto, T., Quilty, L. C., & Costa, P. T. (2007). Pathological gambling and the five-factor model of personality. *Personality and Individual Differences*, 43(4), 873-880.
- Bakken, I. J., Götestam, K. G., Gråwe, R. W., Wenzel, H. G., & Øren, A. (2009). Gambling behavior and gambling problems in Norway 2007. *Scandinavian Journal of Psychology*, 50(4), 333-339.
- Barahui, Y. T., Arab, A., & Nikmanesh, Z. (2016). Comparing religious orientation and perception of god in addicts and non-addicts. *Annals of Military and Health Sciences Research*, 14(4).
- Barnes, G. M., Welte, J. W., Hoffman, J. H., & Dintcheff, B. A. (1999). Gambling and alcohol use among youth: Influences of demographic, socialization, and individual factors. *Addictive behaviors*, 24(6), 749-767.
- Barnes, G. M., Welte, J. W., Tidwell, M. C. O., & Hoffman, J. H. (2011). Gambling on the lottery: Sociodemographic correlates across the lifespan. *Journal of Gambling Studies*, 27, 575-586.
- Barrault, S., Mathieu, S., Brunault, P., & Varescon, I. (2019). Does gambling type moderate the links between problem gambling, emotion regulation, anxiety, depression and gambling motives. *International Gambling Studies*, 19(1), 54-68.
- Bastiani, L., Gori, M., Colasante, E., Siciliano, V., Capitanucci, D., Jarre, P., & Molinaro, S. (2013). Complex factors and behaviors in the gambling population of Italy. *Journal of Gambling Studies*, 29, 1-13.
- Beyerlein, K., & Sallaz, J. J. (2017). Faith's wager: How religion deters gambling. *Social Science Research*, 62, 204-218
- Binde, P. (2013). Why people gamble: A model with five motivational dimensions. *International Gambling Studies*, 13(1), 81-97.
- Black, R., & Ramsay, H. (2003). The ethics of gambling: Guidelines for players and commercial providers. *International Gambling Studies*, 3(2), 199-215.
- Bormann, N. L., Allen, J., Shaw, M., & Black, D. W. (2019). Religiosity and chance beliefs in persons with DSM-IV pathological gambling enrolled in a longitudinal follow-up study. *Journal of Gambling Studies*, 35, 849-860.

- Bozaci, İ., Altın, Ş., & Gökdeniz, İ. (2020). Tüketicinin çekiliş bağımlılığına yönelik bir saha araştırması. *Third Sector Social Economic Review*, 55(2), 1282-1297.
- Braun, B., Kornhuber, J., Lenz, B., & Cohort Study on Substance Use Risk Factors. (2016). Gaming and religion: The impact of spirituality and denomination. *Journal of religion and health*, 55, 1464-1471.
- Buchanan, T. W., McMullin, S. D., Baxley, C., & Weinstock, J. (2020). Stress and gambling. *Current Opinion in Behavioral Sciences*, 31, 8-12.
- Buckle, J. L., Dwyer, S. C., Duffy, J., Brown, K. L., & Pickett, N. D. (2013). Personality factors associated with problem gambling behavior in university students. *Journal of gambling issues*, (28).
- Bussu, A., & Detotto, C. (2013). The effect of socio-economic and emotional factors on gambling behaviour. *Contributi Di Ricerca Crenos*.
- Calado, F., Vernon, M., Nuyens, F., Alexandre, J., & Griffiths, M. D. (2023). How does religiosity influence gambling? a cross-cultural study between portuguese and english youth. *Journal of Gambling Studies*, 1-15.
- Carneiro, E., Tavares, H., Sanches, M., Pinsky, I., Caetano, R., Zaleski, M., & Laranjeira, R. (2020). Gender differences in gambling exposure and at-risk gambling behavior. *Journal of gambling studies*, 36, 445-457.
- Carruthers, C., Platz, L., & Busser, J. (2006). Gambling motivation of individuals who gamble pathologically. *Therapeutic Recreation Journal*, 40(3), 165.
- Casey, D. M., Williams, R. J., Mossière, A. M., Schopflocher, D. P., El-Guebaly, N., Hodgins, D. C., & Wood, R. T. (2011). The role of family, religiosity, and behavior in adolescent gambling. *Journal of adolescence*, 34(5), 841-851.
- Castrén, S., Kontto, J., Alho, H., & Salonen, A. H. (2018). The relationship between gambling expenditure, socio-demographics, health-related correlates and gambling behaviour—a cross-sectional population-based survey in Finland. *Addiction*, 113(1), 91-106.

- Chalmers, H., & Willoughby, T. (2006). Do predictors of gambling involvement differ across male and female adolescents? *Journal of Gambling Studies*, 22, 373-392.
- Chantal, Y., & Vallerand, R. J. (1996). Skill versus luck: A motivational analysis of gambling involvement. *Journal of Gambling Studies*, 12, 407-418.
- Chen, C., Wong, J., Lee, N., Chan-Ho, M., & Lau, J. (1993). The shatin community mental health survey in Hong Kong: II. Major findings. *Archives of General Psychiatry*, 50, 125-133
- Christopher Peterson Martin E. P. Seligman. (2014). Character Strengths and Virtues. A Handbook And Classification
- Cirhinlioğlu, F. G. (2010). Dini yönelimler ve önyargı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(1), 1366-1384.
- Clark, D., Tse, S., Abbott, M., Townsend, S., Kingi, P., & Manaia, W. (2006). Religion, spirituality and associations with problem gambling. *New Zealand Journal of Psychology*, 35(2), 77.
- Clarke, D. (2003). Faith and hope. *Australasian Psychiatry*, 11(2), 164-168.
- Clarke, D. (2004). Impulsiveness, locus of control, motivation and problem gambling. *Journal of gambling Studies*, 20, 319-345.
- Clarke, D. (2008). Older adults' gambling motivation and problem gambling: A comparative study. *Journal of Gambling Studies*, 24, 175-192.
- Cornwall, M., Albrecht, S. L., Cunningham, P. H., & Pitcher, B. L. (1986). The dimensions of religiosity: A conceptual model with an empirical test. *Review of Religious Research*, 226-244.
- Cross, C. P., Copping, L. T., & Campbell, A. (2011). Sex differences in impulsivity: a meta-analysis. *Psychological bulletin*, 137(1), 97.
- Custer, R. L., & Milt, H. (1985). When runs luck out. *New-York: Facts on File Publications*.
- Çakıcı, M., Çakıcı, E., Babayiğit, A., & Karaaziz, M. (2021). Gambling behaviour: Prevalence, risk factors and relation with acculturation in 2007–2018 North Cyprus adult household surveys. *Journal of gambling studies*, 37(4), 1099-1111.

- Demir, R., & Fulya, T. Ü. R. K. (2020). Pozitif psikoloji: Tarihçe, temel kavramlar, terapötik süreç, eleştiriler ve katkılar. *Humanistic Perspective*, 2(2), 108-125.
- Diaz, J. D. (2000). Religion and gambling in sin-city: A statistical analysis of the relationship between religion and gambling patterns in Las Vegas residents. *The Social Science Journal*, 37(3), 453-458.
- Dickson, L., Derevensky, J. L., & Gupta, R. (2008). Youth gambling problems: Examining risk and protective factors. *International Gambling Studies*, 8(1), 25-47.
- Domjan, M., & Çetinkaya, H. (2004). *Koşullanma ve Öğrenmenin Temelleri*. Türk Psikologlar Derneği.
- Dossi, F., Buja, A., & Montecchio, L. (2022). Association between religiosity or spirituality and internet addiction: A systematic review. *Frontiers in Public Health*, 10, 980334.
- Dowling, N. A., Merkouris, S. S., Greenwood, C. J., Oldenhof, E., Toumbourou, J. W., & Youssef, G. J. (2017). Early risk and protective factors for problem gambling: A systematic review and meta-analysis of longitudinal studies. *Clinical psychology review*, 51, 109-124.
- Duvarcı, İ., ve Varan, A. (2001). South Oaks Kumar Tarama Testi Türkçe formu güvenilirlik ve geçerlik çalışması. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 12(1), 34-45.
- Eisen S. A., Lin N., Lyons M. J., Scherrer J. F., Griffith K., True W. R. et al. (1998). Familial influences on gambling behavior: an analysis of 3359 twin pairs. *Addiction*, (93), 1375–1384
- Eitle, D. (2011). Religion and gambling among young adults in the United States: Moral communities and the deterrence hypothesis. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 50(1), 61-81.
- Eckholm, O., Eiberg, S., Davidsen, M., Holst, M., Larsen, C. V., & Juel, K. (2014). The prevalence of problem gambling in Denmark in 2005 and 2010: A sociodemographic and socioeconomic characterization. *Journal of Gambling Studies*, 30, 1-10.
- Ellison, C. G., & George, L. K. (1994). Religious involvement, social ties, and social support in a southeastern community. *Journal for the Scientific of Religion*, 46-61.
- Ellison, C. G., & McFarland, M. J. (2011). Religion and gambling among US adults: Exploring the role of traditions, beliefs, practices, and networks. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 50(1), 82-102.

- ENGİN, A. O., Calapoğlu, M., Seven, M. A., & Yörük, A. (2008). Davranışlarımızın genetik ve çevresel boyutları. *Kafkas Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(2), 37-56.
- Ercan, N. (2009). Evlilikte kadına yönelik fiziksel şiddete ilişkin tutumların yordayıcıları: Çelişik duygulu cinsiyetçilik, sistemi meşrulaştırma ve dini yönelim. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ERDEM, E. (2022). Helal kazanç, insan onuru ve erdemli toplum inşası: ilgili hadisler üzerinden iktisadi bir değerlendirme. *Helal ve Etik Araştırmalar Dergisi*, 4(1), 1-17. <https://doi.org/10.51973/head.1111960>
- Eyzop, E., Vanier, A., Leboucher, J., Morvan, H., Poulette, M., Grall-Bronnec, M., & Challet-Bouju, G. (2019). Materialism, financial motives and gambling: examination of an unexplored relationship. *Journal of gambling studies*, 35, 861-873.
- Estévez, A., Jauregui, P., Granero, R., Munguía, L., López-González, H., Macía, L., ... & Jiménez-Murcia, S. (2020). Buying-shopping disorder, emotion dysregulation, coping and materialism: a comparative approach with gambling patients and young people and adolescents. *International Journal of Psychiatry in Clinical Practice*, 24(4), 407-415.
- Faigin, C. A., Pargament, K. I., & Abu-Raiya, H. (2014). Spiritual struggles as a possible risk factor for addictive behaviors: An initial empirical investigation. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 24(3), 201-214.
- Flack, M., & Morris, M. (2015). Problem gambling: One for the money? *Journal of Gambling Studies*, 31, 1561-1578.
- Flack, M., & Morris, M. (2017). Gambling-related beliefs and gambling behaviour: Explaining gambling problems with the theory of planned behaviour. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 15, 130-142.
- Flack, M., & Stevens, M. (2019). Gambling motivation: Comparisons across gender and preferred activity. *International Gambling Studies*, 19(1), 69-84.
- Francis, K. L., Dowling, N. A., Jackson, A. C., Christensen, D. R., & Wardle, H. (2015). Gambling motives: Application of the reasons for gambling questionnaire in an Australian population survey. *Journal of Gambling Studies*, 31, 807-823.

- Francis, L. J., Jewell, A., & Robbins, M. (2010). The relationship between religious orientation, personality, and purpose in life among an older Methodist sample. *Mental Health, Religion & Culture*, 13(7-8), 777-791.
- Fu, H. N., Monson, E., & Otto, A. R. (2021). Relationships between socio-economic status and lottery gambling across lottery types: neighborhood-level evidence from a large city. *Addiction*, 116(5), 1256-1261.
- Gable, S. L., & Haidt, J. (2005). What (and why) is positive psychology? *Review of general psychology*, 9(2), 103-110.
- Gavriel-Fried, B., Moretta, T., & Potenza, M. N. (2019). Similar roles for recovery capital but not stress in women and men recovering from gambling disorder. *Journal of Behavioral Addictions*, 8(4), 770-779.
- George, B. (2002). The relationship between lottery ticket and scratch-card buying behaviour, personality and other compulsive behaviours. *Journal of Consumer Behaviour: An International Research Review*, 2(1), 7-22.
- Ghandour, L. A., & El Sayed, D. S. (2013). Gambling behaviors among university youth: Does one's religious affiliation and level of religiosity play a role?. *Psychology of Addictive Behaviors*, 27(1), 279.
- Ginakis, S., & Ohtsuka, K. (2005). Problem gambling: An exploration of the role of global personal hopefulness, short-term gambling hope, and illusion of control beliefs. *Gambling Research: Journal of the National Association for Gambling Studies (Australia)*, 17(2), 7-16.
- Grable, J. E., Joo, S. H., & Kruger, M. (2020). Risk tolerance and household financial behaviour: A test of the reflection effect. *IIMB Management Review*, 32(4), 402-412.
- Grant Weinandy, J. T., & Grubbs, J. B. (2021). Gambling with God: the effect of gambling on religious and spiritual struggles. *Mental Health, Religion & Culture*, 24(5), 437-449.
- Griffiths, M. (1999). Gambling technologies: Prospects for problem gambling. *Journal of gambling studies*, 15, 265-283.

- Griffiths, M. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance use*, 10(4), 191-197.
- Griffiths, M. D. (1989). Gambling in children and adolescents. *Journal of Gambling Behavior*, 5(1), 66-83.
- Grönroos, T., Kouvonen, A., Kontto, J., & Salonen, A. H. (2021). Socio-demographic factors, gambling behaviour, and the level of gambling expenditure: A population-based study. *Journal of gambling studies*, 1-17.
- Grzesik, A. (2020). Connection between poker playing and problem gambling with sociodemographic factors and other gambling activities. *Journal of Gambling Studies*, 36(2), 421-433.
- Güngör, S. (2022). Risk alma ve riskten kaçınma davranışına genetik yaklaşım. *Erciyes Akademi*, 36(2), 847-863.
- Håkansson, A., Kostevski, A., & Ekblad, S. (2019). Gambling habits, gambling norms, and problem gambling in foreign born and native populations in Denmark-A general population survey. *Addictive Behaviors Reports*, 9, 100183.
- Hallenbeck, P. N., & Lundstedt, S. (1966). Some relations between dogmatism, denial, and depression. *The Journal of Social Psychology*, 70(1), 53-58.
- Harlak, H., Eskin, M., & Demirkıran, F. (2008). The development and the psychometric investigation of the Muslim religious orientation scale. *Oral presentation in XXIX*.
- Hartmann, M., & Blaszczyński, A. (2018). The longitudinal relationships between psychiatric disorders and gambling disorders. *International journal of mental health and addiction*, 16(1), 16-44.
- He, X., Inman, J. J., & Mittal, V. (2008). Gender jeopardy in financial risk taking. *Journal of Marketing Research*, 45(4), 414-424.
- Hill, P. C., & Williamson, W. P. (2005). *The psychology of religious fundamentalism*. Guilford Press.
- Hills, P., Francis, L. J., Argyle, M., & Jackson, C. J. (2004). Primary personality trait correlates of religious practice and orientation. *Personality and Individual Differences*, 36(1), 61-73.

- Hing, N., Mainey, L., O'Mullan, C., Nuske, E., Greer, N., Thomas, A., & Breen, H. (2023). Seeking solace in gambling: The cycle of gambling and intimate partner violence against women who gamble. *Journal of gambling studies*, 39(2), 795-812.
- Hodge, D. R., Andereck, K., & Montoya, H. (2007). The protective influence of spiritual-religious lifestyle profiles on tobacco use, alcohol use, and gambling. *Social Work Research*, 31(4), 211-219.
- Hoffmann, J. P. (2000). Religion and problem gambling in the US. *Review of Religious Research*, 488-509.
- Holdcroft, B. B. (2006). What is religiosity. *Catholic Education: A Journal of inquiry and practice*, 10(1).
- Homayouni, A. (2011). The role of personality traits and religious beliefs in tendency to addiction. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 30, 851-855.
- Hong, S. I., Sacco, P., & Cunningham-Williams, R. M. (2009). An empirical typology of lifetime and current gambling behaviors: Association with health status of older adults. *Aging and Mental Health*, 13(2), 265-273.
- Hope, J., & Havir, L. (2002). You bet they're having fun!: Older Americans and casino gambling. *Journal of Aging Studies*, 16(2), 177-197.
- Hughes, J. W., Tomlinson, A., Blumenthal, J. A., Davidson, J., Sketch Jr, M. H., & Watkins, L. L. (2004). Social support and religiosity as coping strategies for anxiety in hospitalized cardiac patients. *Annals of Behavioral Medicine*, 28(3), 179-185.
- Hum, S., & Carr, S. M. (2018). Testing the emotional vulnerability pathway to problem gambling in culturally diverse university students. *Journal of Gambling Studies*, 34, 915-927.
- Husky, M. M., Michel, G., Richard, J. B., Guignard, R., & Beck, F. (2015). Gender differences in the associations of gambling activities and suicidal behaviors with problem gambling in a nationally representative French sample. *Addictive behaviors*, 45, 45-50.
- Işığışok, E. (2003). Şans oyunlarına ilişkin bir araştırma. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(1), 191-211.
- İncekara, H. İ., & Besra, T. A. Ş. (2022). Yetişkinlerde kumar bağımlılığı ile ilişkili sosyodemografik değişkenlerin incelenmesi. *Bağımlılık Dergisi*, 23(4), 464-472.

- Jacobs, D. F. (1986). A general theory of addictions: A new theoretical model. *Journal of gambling behavior*, 2(1), 15-31.
- Jauregui, P., Estevez, A., Macía, L., & López-González, H. (2020). Gambling motives: Association with addictive disorders and negative and positive mood in youth. *Addictive Behaviors*, 110, 106482.
- Jiménez-Murcia, S., Stinchfield, R., Fernández-Aranda, F., Santamaría, J. J., Penelo, E., Granero, R., ... & Menchón, J. M. (2011). Are online pathological gamblers different from non-online pathological gamblers on demographics, gambling problem severity, psychopathology and personality characteristics?. *International Gambling Studies*, 11(3), 325-337.
- Johnson, B. R., Jang, S. J., Larson, D. B., & De Li, S. (2001). Does adolescent religious commitment matter? A reexamination of the effects of religiosity on delinquency. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 38(1), 22-44.
- Juma, S., & Pandelaere, M. (2023). Trapped in hope: the negative impact of hope on gambling decisions. *Current Psychology*, 1-18.
- Kaasinen, V., Honkanen, E. A., Lindholm, K., Jaakkola, E., Majuri, J., Parkkola, R., ... & Seppänen, M. (2023). Serotonergic and dopaminergic control of impulsivity in gambling disorder. *Addiction Biology*, 28(2), e13264.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect Theory: an analysis of decision under risk. *Econometrica*, 47(2), 263–291.
- Kahoe, R. D. (1985). The development of intrinsic and extrinsic religious orientations. *Journal for the Scientific study of Religion*, 24(4), 408-412.
- Karabulut, A. N. (2013). Tüketicilerin algılanan risk değişkeni karşısında internetten alışveriş yapma eğilimlerinin ölçülmesi: beklenen fayda teorisine karşı beklenti teorisi. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 8(32), 5515-5536.
- Kassinove, J. I., Tsytsarev, S. V., & Davidson, I. (1998). Russian attitudes toward gambling. *Personality and Individual differences*, 24(1), 41-46.
- Kastirke, N., Rumpf, H. J., John, U., Bischof, A., & Meyer, C. (2015). Demographic risk factors and gambling preference may not explain the high prevalence of gambling problems among the

population with migration background: Results from a German nationwide survey. *Journal of Gambling Studies*, 31, 741-757.

Kaya, F. Ş., & Başkan, A. (2020). Kumar oynama motivasyonunun iç-dış kontrol odağı ile ilişkisi. *Bağımlılık Dergisi*, 21(3), 210-222.

Keshavarz, S., Coventry, K. R., & Fleming, P. (2021). Relative deprivation and hope: Predictors of risk behavior. *Journal of Gambling Studies*, 37, 817-835.

Kim, H. S., Shifrin, A., Sztainert, T., & Wohl, M. J. (2018). Placing your faith on the betting floor: Religiosity predicts disordered gambling via gambling fallacies. *Journal of Behavioral Addictions*, 7(2), 401-409.

King, S. M., Abrams, K., & Wilkinson, T. (2010). Personality, gender, and family history in the prediction of college gambling. *Journal of Gambling Studies*, 26, 347-359.

Koca, M. (2020). Şans (Talih) oyunları, hukuk sistemlerinin konuya yaklaşımı, ortaya çıkan sorunlar, bu sorunların çözümüne yönelik hukuki çareler ve türkiye'nin şans oyunları politikası. 5. *Türk-Kore Ceza Hukuku Günleri, Karşılaştırmalı Hukukta Ekonomik Suçlar Uluslararası Sempozyumu Tebliğler Kitabı*, 1563-1626.

Kołodziej-Zaleska, A., & Przybyła-Basista, H. (2016). Psychological well-being of individuals after divorce: The role of social support. *Current Issues in Personality Psychology*, 4 (4), 206–216.

Koomson, I., Churchill, S. A., & Munyanyi, M. E. (2022). Gambling and financial stress. *Social Indicators Research*, 163(1), 473-503.

Kurtulan, M. H., & Kararımak, Ö. (2016). Ölüm kaygısı, tinsellik, dindarlık eğilimi ve varoluş kaygısı arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Spiritual Psychology and Counseling*, 1-2.

Kuss, D. J. (2012). Substance and behavioral addictions: Beyond dependence. *Journal of Addiction Research & Therapy*, 6.

Lam, D. (2006). The influence of religiosity on gambling participation. *Journal of Gambling Studies* 22(3), 305-320.

Lam, D. (2007). An exploratory study of gambling motivations and their impact on the purchase frequencies of various gambling products. *Psychology & Marketing*, 24(9), 815-827.

- Langhinrichsen-Rohling, J., Rohde, P., Seeley, J. R., & Rohling, M. L. (2004). Individual, family, and peer correlates of adolescent gambling. *Journal of Gambling Studies*, 20, 23-46.
- Lee, H. P., Chae, P. K., Lee, H. S., & Kim, Y. K. (2007). The five-factor gambling motivation model. *Psychiatry research*, 150(1), 21-32.
- Lelonek-Kuleta, B. (2022). Gambling motivation model for older women addicted and not addicted to gambling—a qualitative study. *Aging & Mental Health*, 26(3), 639-649.
- León, A. K., & Pfeifer, C. (2017). Religious activity, risk-taking preferences and financial behaviour: Empirical evidence from German survey data. *Journal of Behavioral and Experimental Economics*, 69, 99-107.
- Lindgren, H. E., Youngs Jr, G. A., McDonald, T. D., Klenow, D. J., & Schriener, E. C. (1987). The impact of gender on gambling attitudes and behavior. *Journal of Gambling Behavior*, 3(3), 155-167.
- Lloyd, J., Doll, H., Hawton, K., Dutton, W. H., Geddes, J. R., Goodwin, G. M., & Rogers, R. D. (2010). How psychological symptoms relate to different motivations for gambling: An online study of internet gamblers. *Biological psychiatry*, 68(8), 733-740.
- Loo, J. M., Tsai, J. S., Raylu, N., & Oei, T. P. (2014). Gratitude, hope, mindfulness and personal-growth initiative: Buffers or risk factors for problem gambling?. *PloS one*, 9(2), e83889.
- Macit, R. (2021). Kıbrıs türk toplumunda kumar alt kültürü. *Bağımlılık Dergisi*, 22(2), 171-179.
- MacLaren, V., Ellery, M., & Knoll, T. (2015). Personality, gambling motives and cognitive distortions in electronic gambling machine players. *Personality and Individual Differences*, 73, 24-28.
- Magoon, M. E., & Ingersoll, G. M. (2006). Parental modeling, attachment, and supervision as moderators of adolescent gambling. *Journal of Gambling Studies*, 22, 1-22.
- Malmir, M., Khanahmadi, M., & Farhud, D. (2017). Dogmatism and happiness. *Iranian journal of public health*, 46(3), 326.
- Maltby, J., & Day, L. (2000). Depressive symptoms and religious orientation: Examining the relationship between religiosity and depression within the context of other correlates of depression. *Personality and Individual Differences*, 28(2), 383-393.

- Marazziti, D., Presta, S., Baroni, S., Silvestri, S., & Dell'Osso, L. (2014). Behavioral addictions: a novel challenge for psychopharmacology. *CNS spectrums*, 19(6), 486-495.
- Marchica, L. A., Keough, M. T., Montreuil, T. C., & Derevensky, J. L. (2020). Emotion regulation interacts with gambling motives to predict problem gambling among emerging adults. *Addictive Behaviors*, 106, 106378.
- Martin, R. J., Usdan, S., Nelson, S., Umstattd, M. R., LaPlante, D., Perko, M., & Shaffer, H. (2010). Using the theory of planned behavior to predict gambling behavior. *Psychology of Addictive Behaviors*, 24(1), 89-97.
- Martins, S. S., Ghandour, L. A., Lee, G. P., & Storr, C. L. (2010). Sociodemographic and substance use correlates of gambling behavior in the Canadian general population. *Journal of Addictive Diseases* 29(3), 338-351.
- Masror Roudsary, D., Lehto, R. H., Sharif Nia, H., & Kohestani, D. (2022). The relationship between religious orientation and death anxiety in Iranian Muslim patients with cancer: The mediating role of hope. *Journal of religion and health*, 61(2), 1437-1450.
- McComb, J. L., & Sabiston, C. M. (2010). Family influences on adolescent gambling behavior: A review of the literature. *Journal of gambling studies*, 26, 503-520.
- Middleton, Russell, and Snell Putney. 1962. Religion, normative standards, and behavior. *Sociometry* 25(2), 141-52.
- Mishra, S., Beshai, S., Wuth, A., & Refaie, N. (2019). Risk and protective factors in problem gambling: An examination of psychological resilience. *International Gambling Studies*, 19(2), 241-264.
- Mok, W. P., & Hraba, J. (1991). Age and gambling behavior: A declining and shifting pattern of participation. *Journal of Gambling Studies*, 7, 313-335.
- Moltafet, G., Mazidi, M., & Sadati, S. (2010). Personality traits, religious orientation and happiness. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 9, 63-69.

- Mónico, L. S., & Alferes, V. R. (2022). The effect of religious beliefs and attitudes in intrinsic and extrinsic optimism and pessimism in players of games of chance. *Religions*, 13(2), 97.
- Moreira, D., Azeredo, A., & Dias, P. (2023). Risk factors for gambling disorder: a systematic review. *Journal of gambling studies*, 39(2), 483-511.
- Mowen, J. C., Fang, X., & Scott, K. (2009). A hierarchical model approach for identifying the trait antecedents of general gambling propensity and of four gambling-related genres. *Journal of Business Research*, 62(12), 1262-1268.
- Mutti-Packer, S., Hodgins, D. C., Williams, R. J., & Konkoly Thege, B. (2017). The protective role of religiosity against problem gambling: findings from a five-year prospective study. *BMC psychiatry*, 17(1), 1-10.
- Nga, K. H., & Yeoh, K. K. (2015). Affective, social and cognitive antecedents of attitude towards money among undergraduate students: A Malaysian study. *Pertanika Journal of Social Sciences & Humanities*, 23(1), 161-180.
- Nordmyr, J., Forsman, A. K., Wahlbeck, K., Björkqvist, K., & Österman, K. (2014). Associations between problem gambling, socio-demographics, mental health factors and gambling type: Sex differences among Finnish gamblers. *International Gambling Studies*, 14(1), 39-52.
- Oei, T. P., & Gordon, L. M. (2008). Psychosocial factors related to gambling abstinence and relapse in members of gamblers anonymous. *Journal of Gambling Studies*, 24, 91-105.
- Paloutzian, R. F. (2017). *Invitation to the psychology of religion*. Guilford Publications.
- Paul, J., Gupta, S., & Tyagi, S. (2023). Theory of dogmatism, personality traits and shopping behavior. *European Management Journal*, 41(2), 302-311.
- Pearce, J., Mason, K., Hiscock, R., & Day, P. (2008). A national study of neighbourhood access to gambling opportunities and individual gambling behaviour. *Journal of Epidemiology & Community Health*, 62(10), 862-868.
- Peker, H. (2012). Kur'an'a göre dindarlığın boyutları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(12), 41-49.
- Petrovska, S., Sivevska, D., & Cackov, O. (2013). Role of the game in the development of preschool child. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 92, 880-884.

- Pleeging, E., Burger, M., & van Exel, J. (2021). The relations between hope and subjective well-being: A literature overview and empirical analysis. *Applied Research in Quality of Life*, 16, 1019-1041.
- Potenza, M. N. (2006). Should addictive disorders include non-substance-related conditions? *Addiction*, 101, 142-151.
- Potenza, M. N. (2013a). Neurobiology of gambling behaviors. *Current opinion in neurobiology*, 23(4), 660-667.
- Potenza, M. N. (2013b). How central is dopamine to pathological gambling or gambling disorder?. *Frontiers in behavioral neuroscience*, 7, 206.
- Raylu, N., & Oei, T. P. (2002). Pathological gambling: A comprehensive review. *Clinical psychology review*, 22(7), 1009-1061.
- Raylu, N., & Oei, T. P. (2004). Role of culture in gambling and problem gambling. *Clinical psychology review*, 23(8), 1087-1114.
- Reith, G., & Dobbie, F. (2011). Beginning gambling: The role of social networks and environment. *Addiction Research & Theory*, 19(6), 483-493.
- Rosenthal, R. J., & Lesieur, H. R. (1996). Pathological gambling and criminal behavior. *Explorations in criminal psychopathology: Clinical syndromes with forensic implications*, 149-169.
- Sağır, A., & Çabuk, S. (2010). Şans oyunlarının toplumun beklentileri üzerine etkisi: "Sakarya örneği". *Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Dergisi*, 1, 143-166.
- Sahin, M., Aydın, B., Sari, S. V., Kaya, S., & Pala, H. (2012). Öznel iyi oluşu açıklamada umut ve yaşamda anlamin rolü [The role of hope and the meaning in life in explaining subjective well-being]. *Kastamonu Education Journal*, 20(3), 827-836.
- Sandeep Mishra, Shadi Beshai, Amanda Wuth & Nabhan Refaie (2019). Risk and protective factors in problem gambling: an examination of psychological resilience, *International Gambling Studies*, 19(2), 241-264, DOI: 10.1080/14459795.2018.1545242.
- Sarti, S., & Triventi, M. (2017). The role of social and cognitive factors in individual gambling: An empirical study on college students. *Social Science Research*, 62, 219-237.

- Savage, J. E., Slutske, W. S., & Martin, N. G. (2014). Personality and gambling involvement: a person-centered approach. *Psychology of Addictive Behaviors*, 28(4), 1198.
- Schulz, L., Rollwage, M., Dolan, R. J., & Fleming, S. M. (2020). Dogmatism manifests in lowered information search under uncertainty. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 117(49), 31527-31534.
- Scioli, A., & Biller, H. (2009). *Hope in the age of anxiety*. Oxford University Press.
- Sham, F. M., & Yusof, S. (2015). Religiosity of Muslim adolescents from single parent families living in government-subsidised settlement. *Global Journal Al-Thaqafah*, 5(2), 1-12.
- Snyder, C. R. (Ed.). (2000). *Handbook of hope: Theory, measures, and applications*. Academic press.
- Snyder, C. R., Harris, C., Anderson, J. R., Holleran, S. A., Irving, L. M., Sigmon, S. T., ... & Harney, P. (1991). The will and the ways: development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of personality and social psychology*, 60(4), 570.
- Yoshinobu, L., Gibb, J., Langelle, C., & Harney, P. (1991). The will and ways: Development and validation of an individual-differences measure of hope. *Journal of Personality and Social Psychology*, 60 (4), 570- 585.
- Söner, O., & Gültekin, F. (2021). COVID-19 salgınında ergenlerin umut, psikolojik sağlamlık ve kişilik özellikleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 329-349.
- Strong, D. R., Lesieur, H. R., Breen, R. B., Stinchfield, R., & Lejuez, C. W. (2004). Using a Rasch model to examine the utility of the South Oaks Gambling Screen across clinical and community samples. *Addictive Behaviors*, 29(3), 465-481.
- Subramaniam, M., Abidin, E., Shahwan, S., Vaingankar, J. A., Picco, L., Browning, C. J., ... & Chong, S. A. (2015). Culture and age influences upon gambling and problem gambling. *Addictive Behaviors Reports*, 1, 57-63.
- Subramaniam, M., Chong, S. A., Satghare, P., Browning, C. J., & Thomas, S. (2017). Gambling and family: A two-way relationship. *Journal of behavioral addictions*, 6(4), 689-698.
- Sussman, S., & Sussman, A. N. (2011). Considering the definition of addiction. *International journal of environmental research and public health*, 8(10), 4025-4038.
- Svetieva, E., & Walker, M. (2008). Inconsistency between concept and measurement: The Canadian Problem Gambling Index (CPGI). *Journal of Gambling Issues*, 22(1), 157-73.

Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal Bilimlerde Veri Analizi El Kitabı*. Pegem Yayınevi.

Tabri, N., Xuereb, S., Cringle, N., & Clark, L. (2022). Associations between financial gambling motives, gambling frequency and level of problem gambling: a meta-analytic review. *Addiction*, 117(3), 559-569.

Tarhan, S. ve Bacanlı, H. (2015). Sürekli Umut Ölçeği'nin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. *The Journal of Happiness & Well-Being*, 3(1), 1-14.

Tokur, Behlül. (2020). *Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*. Ankara: Sonçağ Akademi, 1.Baskı., 2020.

Toneatto, T. (1999). Cognitive psychopathology of problem gambling. *Substance use & misuse*, 34(11), 1593-1604.

Toneatto, T. (1999). Cognitive psychopathology of problem gambling. *Substance use & misuse*, 34(11), 1593-1604.

Tozzi, L., Akre, C., Fleury-Schubert, A., & Surís, J. C. (2013). Gambling among youths in Switzerland and its association with other addictive behaviours: a population-based study. *Swiss medical weekly*, 143(w13768), 1-6.

Türkçapar, H. (2019). *Bilişsel Davranışçı Terapi: Temel İlkeler ve Uygulamalar*. Epsilon Yayınevi.

Uecker, J. E., & Stokes, C. E. (2016). Religious background and gambling among young adults in the United States. *Journal of gambling studies*, 32, 341-361.

Uygur, A. B. (2022). Kumar oynama bozukluğunun davranışsal inhibisyon-aktivasyon sistemleri ve sosyodemografik etkenler ile ilişkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 17(1), 36-45.

Üstün, A. (2016). At yarışı oynayanların sosyalleşme deneyimleri. *V. Türkiye Lisansüstü Çalışmaları Kongresi-Bildiriler Kitabı I*.

Valle, M. F., Huebner, E. S., & Suldo, S. M. (2006). An analysis of hope as a psychological strength. *Journal of school psychology*, 44(5), 393-406.

- Volberg, R. A., McNamara, L. M., & Carris, K. L. (2018). Risk factors for problem gambling in California: Demographics, comorbidities and gambling participation. *Journal of Gambling Studies*, 34, 361-377.
- Wang, X., Won, D., & Jeon, H. S. (2021). Predictors of sports gambling among college students: The role of the theory of planned behavior and problem gambling severity. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4), 1803.
- Weatherly, J. N., Montes, K. S., & Christopher, D. M. (2010). Investigating the relationship between escape and gambling behavior. *Analysis of Gambling Behavior*, 4(2), 1.
- Weinandy, J. T. G., & Grubbs, J. B. (2021). Religious and spiritual beliefs and attitudes towards addiction and addiction treatment: A scoping review. *Addictive Behaviors Reports*, 14, 100393.
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Tidwell, M. C. O., & Hoffman, J. H. (2011). Gambling and problem gambling across the lifespan. *Journal of Gambling Studies*, 27, 49-61.
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Tidwell, M. C. O., & Wieczorek, W. F. (2017). Predictors of problem gambling in the US. *Journal of Gambling Studies*, 33, 327-342.
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Wieczorek, W. F., & Tidwell, M. C. (2004a). Gambling participation and pathology in the United States—A sociodemographic analysis using classification trees. *Addictive Behaviors*, 29(5), 983-989.
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Wieczorek, W. F., Tidwell, M. C. O., & Parker, J. C. (2004b). Risk factors for pathological gambling. *Addictive behaviors*, 29(2), 323-335.
- Welte, J. W., Barnes, G. M., Wieczorek, W. F., Tidwell, M. C. O., & Hoffman, J. H. (2007). Type of gambling and availability as risk factors for problem gambling: A Tobit regression analysis by age and gender. *International gambling studies*, 7(2), 183-198.
- Williams, B. M., Browne, M., Rockloff, M., Stuart, G., & Smith, B. P. (2022b). Protective action and risky beliefs: the relationship between religion and gambling fallacies. *Journal of Gambling Studies*, 38(1), 253-263.
- Williams, R. J., Leonard, C. A., Belanger, Y. D., Christensen, D. R., El-Guebaly, N., Hodgins, D. C., ... & Stevens, R. M. (2021). Predictors of gambling and problem gambling in Canada. *Canadian journal of public health*, 112, 521-529.

- Winslow, M., Subramaniam, M., Qiu, S., & Lee, A. (2010). Socio-demographic profile and psychiatric comorbidity of subjects with pathological gambling. *Annals Academy of Medicine Singapore*, 39(2), 122.
- Winters, K. C., & Rich, T. (1998). A twin study of adult gambling behavior. *Journal of Gambling Studies*, 14(3), 213-225.
- Wong, G., Zane, N., Saw, A., & Chan, A. K. K. (2013). Examining gender differences for gambling engagement and gambling problems among emerging adults. *Journal of gambling studies*, 29, 171-189.
- Wulfert, E., Franco, C., Williams, K., Roland, B., & Maxson, J. H. (2008). The role of money in the excitement of gambling. *Psychology of addictive behaviors*, 22(3), 380.
- Xue, L., Chen, C., Wang, N., & Zhang, L. (2023). Gambling culture and corporate financialization: Evidence from China's welfare lottery sales. *Pacific-Basin Finance Journal*, 78, 101939
- Yakovenko, I., Hodgins, D. C., el-Guebaly, N., Casey, D. M., Currie, S. R., Smith, G. J., ... & Schopflocher, D. P. (2016). Cognitive distortions predict future gambling involvement. *International Gambling Studies*, 16(2), 175-192.
- Yanardağ, M. Z., Bilge, M., & Yanardağ, U. (2020). Davranış bağımlılığına sahip müracaatçılara yönelik sosyal hizmet uygulamaları üzerine bir tartışma. *Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 7(4), 551-560.
- Yanmaz, Ö., & Kadaifçi, Ç. (2020). Futbol karşılaşmalarına bahis oynama davranışının beklenti teorisi ile analizi. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 26(4), 823-830.
- Yapıcı, A. & Zengin, Z. S. (2003). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin dinin etkisini hissetme düzeyleriyle psiko-sosyal uyumları arasındaki ilişki, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3 (2), 65-127.
- Yapıcı, A. (2002). Dini yaşamışın farklı görüntüleri ve dogmatik dindarlık. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi (ÇÜİFD)*, 2(2), 75.
- Yapıcı, A. (2006). Yeni bir dindarlık ölçeği ve üniversiteli gençlerin dinin etkisini hissetme düzeyi. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 6 (1), 65-115.

Yapıcı, A. (2007). *Ruh sağlığı ve din: Psiko-sosyal uyum ve dindarlık*. Karahan Yayınları.

Yaşar, M. R. (2010). Şans oyunları ve iddaa. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 138-171.

Yazgan İnanç, B., & Yerlikaya, E. E. (2008). Kişilik kuramları. *Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık*.

Yu, K., & Wang, H. (2009, May). Economic Analysis of Blackjack: An Application of Prospect Theory. In *Canadian Economic Association 43rd Annual Conference, May* (Vol. 2931).

Zilberman, N., Yadid, G., Efrati, Y., Neumark, Y., & Rassovsky, Y. (2018). Personality profiles of substance and behavioral addictions. *Addictive behaviors*, 82, 174-181.

Zysberg, L., & Kimhi, S. (2013). Winning or losing a bet and the perception of randomness. *Journal of gambling studies*, 29(1), 109-118.

EKLER

EK 1-Bilgilendirilmiş Onam Formu

Değerli Katılımcı,

Bu çalışma; Prof. Dr. Asım YAPICI danışmanlığında, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olan Sema İNCEKÖSE tarafından yürütülen yüksek lisans tez çalışmasıdır. Bu çalışma, kumar/şans oynama davranışı, dindarlık ve umut düzeyi arasındaki ilişkiyi tespit etme amacıyla, aşağıda yer alan soruları size en uygun olan şekilde yanıtlamanız istenmektedir. Sizin yanıtlarınızdan elde edilecek sonuçlar bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Bu nedenle soruların tümüne ve içtenlikle cevap vermeniz büyük önem taşımaktadır. Çalışma sadece bilimsel amaçla yapıldığından size verilen formdaki sorulara verdiğiniz yanıtlarınız tamamen gizli tutulacaktır. Gizlilik ilkeleri doğrultusunda sizden herhangi bir şekilde ad-soyad bilgisi istenmeyecektir. Araştırma kişisel, psikolojik veya fiziksel rahatsızlık teşkil edecek unsurlar içermemektedir. Ancak araştırma sırasında herhangi bir nedenden dolayı rahatsızlık hissederseniz, istediğiniz anda vazgeçebilirsiniz, katılımınızı sonlandırabilirsiniz. Bu size hiçbir yükümlülük getirmeyecektir. Çalışma ortalama 20 dakika sürecektir. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayalıdır. Katılımınız için şimdiden teşekkür ederiz.

Çalışmaya katılmayı kabul ediyorsanız aşağıdaki kutucuğu X ile işaretleyiniz ve devam ediniz.

☐

Kabul ediyorum.

Tarih:

EK 2-South-Oaks Kumar Tarama Testi

(SOKTT) TÜRKÇE FORMU

1. Bugüne kadar aşağıdaki kumar çeşitlerinden hangilerini oynadığınızı belirtiniz. Her kumar çeşidi için üç cevaptan (“hiç”, haftada bir kereden az “veya” haftada bir kere veya daha fazla”) birini işaretleyiniz.

	Hiç	Haftada bir kereden az	Haftad bir kere veya daha fazla
At yarışı	()	()	()
Parasına Kâğıt Oyunları (yanık, poker gibi)	()	()	()
Parasına Okey	()	()	()
Parasına Zar Oyunları (barbut gibi)	()	()	()
Horoz Dövüşü	()	()	()
Spor-Toto veya Spor-Loto	()	()	()
Sayısal-Loto	()	()	()
Kazı-Kazan	()	()	()
Milli Piyango	()	()	()
Borsada Oynama	()	()	()
Casino Oyunları	()	()	()
Parasına Beceri İsteyen Oyunlar Oynama (Bilardo gibi)	()	()	()
Yukarıda Belirtilmeyen Başka Kumar Çeşitleri (Lütfen Yazınız: _____)	()	()	()

2. Bugüne kadar bir günde kumara yatırdığınız en fazla para ne kadardır?

_____ TL

3. Hayatınızdaki insanlardan hangilerinin geçmişte veya halen kumar sorunu olduğunu işaretleyiniz:

- () Baba () Anne () Kardeşler
() Büyük anne ve baba () Eş veya partner () Çocuklar
() Diğer akrabalar () Arkadaş veya yaşamımdaki önemli başka biri

4. Kumar oynadığınızda, kaybettiğiniz parayı yeniden kazanmak için bir başka gün yine kumar oynamaya gider misiniz? () Hiç gitmem

() Bazen giderim (kaybettiğim zamanların yarısından

azında) () Kaybettiğim çoğu zaman giderim

() Her kaybettiğimde giderim

5. Gerçekten kazanmıyorken, hatta kaybettiğinizde, hiç kumardan para kazandığınızı iddia ettiğiniz oldu mu? () Asla

() Evet, kaybettiğim zamanların yarısının azında

() Evet, çoğu zaman

6. Bahis ve kumarla ilgili hiç sorunuz olduğunu düşünüyor musunuz? () Hayır

() Evet, geçmişte fakat şimdi

değil () Evet

7. Hiç niyet ettiğinizden daha fazla kumar oynadığınız oldu mu? () Evet, oldu () Hayır, olmadı

8. Hiç insanların, sizin kabul edip etmediğinize bakmaksızın, bahis oynamanızı eleştirdikleri veya size kumar sorununuz olduğunu söyledikleri oldu mu?

☐ Evet, oldu ☐ Hayır, olmadı

9. Kumar oynamanızdan veya kumar oynadığınız zaman olanlardan dolayı hiç suçluluk duyduğunuz oldu mu?

☐ Evet, oldu ☐ Hayır, olmadı

10. Bahse girmeyi veya kumar oynamayı bırakmak istediğiniz ama bunu yapamayacağınızı düşündüğünüz oldu mu? ☐ Evet, oldu ☐ Hayır, olmadı

11. Bahis kağıtlarını, piyango biletlerini, kumar paralarını, kumar borçlarını veya diğer bahis veya kumar delillerini eşinizden çocuklarınızdan veya hayatınızdaki diğer önemli insanlardan hiç sakladığınız oldu mu?

☐ Evet, oldu ☐ Hayır, olmadı

12. Birlikte yaşadığınız insanlarla parayı nasıl harcadığınız konusunda hiç tartıştığınız oldu mu?

☐ Evet, oldu ☐ Hayır, olmadı

13. (Eğer yukarıdaki soruyu Evet diye cevaplandırdıysanız) Para konusundaki tartışmaların hiç sizin kumar oynamanız üzerinde yoğunlaştığı oldu mu?

☐ Evet, oldu ☐ Hayır, olmadı

14. Hiç birinden borç alıp kumar yüzünden borcunuzu ödeyemediğiniz oldu mu? ☐ Evet, oldu ☐ Hayır, olmadı

15. Bahis oynama veya kumar yüzünden hiç işinize veya okulunuza geç gittiğiniz ya da gitmediğiniz oldu mu? ☐ Evet, oldu ☐ Hayır, olmadı

16. Eğer kumar oynamak veya kumar borçlarını ödemek için borç aldıysanız kimden veya nereden borç aldınız? (Lütfen işaretleyiniz)

☐ a. Evin parasından ☐ b. Akrabalarınızdan

☐ c. Bankalardan, borç veya kredi kuruluşlarından ☐ d. Kredi

kartlarından ☐ e. Tefecilerden ☐ f. Şahsi veya ailevi eşya veya malları satma

☐ g. Arkadaş veya tanıdıklardan

☐ h. Altın, mücevher gibi birikimleri paraya çevirme ☐ j. Bahisçiye

borçlanma ☐ k. Kumarhaneye (kahvehane ya da kulüp sahibine) borçlanma

EK 3- Kumar Oynama Nedenleri Ölçeği

Aşağıdaki ifadeleri okuyup, “ niçin şans/bahis oyunları / kumar oynadığınızı” düşünüp sizin için ne kadar uygun olduklarını (X) işaretleyin. Cevap verirken aşağıdaki puanları kullanın:

1. kesinlikle katılmıyorum
2. kısmen katılmıyorum
3. ne katılıyorum ne katılmıyorum
4. kısmen katılıyorum
5. kesinlikle katılıyorum

Şans/bahis oyunları / kumar oynuyorum. Çünkü;					
1. Risk almanın heyecanı hoşuma gidiyor.	1	2	3	4	5
2. Az para ile çok para kazanabilirim.	1	2	3	4	5
3. Acı çekiyorum/ dertlerim var.	1	2	3	4	5
4. Başkaları ile birlikte olup sosyalleşiyorum.	1	2	3	4	5
5. Havamı değiştiriyorum.	1	2	3	4	5
6. Risk almayı eğlenceli buluyorum.	1	2	3	4	5
7. Kolay yoldan para kazanabilirim.	1	2	3	4	5
8. Kendimi yalnız hissediyorum/ yalnızlıktan kaçıyorum.	1	2	3	4	5
9. Başkaları ile tanışmak için rahat bir ortam sağlıyor.	1	2	3	4	5
10. Sıkıcı rutinlerden kaçıyorum.	1	2	3	4	5
11. Başkaları ile yarışmayı eğlenceli buluyorum.	1	2	3	4	5
12. Hemen çok para kazanabilirim.	1	2	3	4	5
13. Kendimi çökkün/üzgün hissediyorum.	1	2	3	4	5
14. Yeni insanlarla tanışmayı kolaylaştırıyor.	1	2	3	4	5
15. Yaşamıma enerji katıyor.	1	2	3	4	5
16. Yoğun duygular yaşamaktan hoşlanıyorum.	1	2	3	4	5
17. Çok paraya ihtiyacım var.	1	2	3	4	5
18. Kendimi öfkeli/keyifsiz hissediyorum.	1	2	3	4	5
19. Oynama niyetim olmasa da diğerleri ile birlikte olmamı sağlıyor.	1	2	3	4	5
20. Böylelikle boş zamanlarımdan ve oynamaktan zevk alıyorum.	1	2	3	4	5
21. Belirsizliğin tadını çıkartmak istiyorum.	1	2	3	4	5
22. Çok büyük paralar kazananlar olduğunu duyuyorum.	1	2	3	4	5
23. Kendimi gergin/kaygılı hissediyorum.	1	2	3	4	5
24. Arkadaşlar ısrar ediyorlar.	1	2	3	4	5
25. Stresimi azaltıyor.	1	2	3	4	5
26. Sonuçları tahmin etmeyi eğlenceli buluyorum.	1	2	3	4	5
27. Maddi sıkıntıları var ve hiç param yok.	1	2	3	4	5
28. Kendimi baskı altında hissediyorum/işler iyi gitmiyor.	1	2	3	4	5
29. Diğerleri ile daha iyi vakit geçiriyorum.	1	2	3	4	5
30. Heyecan duymak ve keyif almak istiyorum.	1	2	3	4	5
31. Şans/bahis oyunları ve kumar oynamadan yaşamımı değiştiremem.	1	2	3	4	5
32. Beni strese sokan gerçekleri unutuyorum.	1	2	3	4	5
33. Kazanırken hissettiğim zafer duygusunu yaşamak istiyorum.	1	2	3	4	5
34. Çok para kazanabilirim.	1	2	3	4	5
35. Kendimi kolayca başka hiçbir şey düşünmeden kaptırabiliyorum.	1	2	3	4	5

Ek 4- Yeniden Yapılandırılmış Müslüman Dini Yönelim Ölçeği

Aşağıdaki her bir ifadeyi dikkatlice okuduktan sonra, sizi en iyi yansıttığını düşündüğünüz seçeneği daire içine alarak belirtiniz. İfadelerin doğru veya yanlış yanıtı yoktur, lütfen her bir ifade için yalnızca bir seçeneği işaretleyiniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kısmen Katılmıyorum	Kararsızım	Kısmen Katılıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. İçimden geldiği için Allah'a inanırım.	1	2	3	4	5	6	7
2. Allah'ın varlığını hissettiğim zamanlarda şükrederim.	1	2	3	4	5	6	7
3. Dinimin gerekli gördüğü bütün kuralları yerine getirmeye çalışırım.	1	2	3	4	5	6	7
4. Birçok dini konu hakkındaki görüşlerim hala değişmektedir.	1	2	3	4	5	6	7
5. Din kuralları değiştirilemez bir bütündür; ya hepsini olduğu gibi kabul edersiniz, ya da hepsini reddedersiniz.	1	2	3	4	5	6	7
6. Dini sorgulamadan sunulduğu gibi kabul edemem.	1	2	3	4	5	6	7
7. Allah'ın varlığını sık sık derinden hissederim.	1	2	3	4	5	6	7
8. İbadet, benim için Allah'tan bir şey dileme fırsatı değil, sükunet ve Allah'ın varlığını hissetme yoludur.	1	2	3	4	5	6	7
9. Dinin kurallarını sorgular ve kendime göre uygulayırım.	1	2	3	4	5	6	7
10. Dua etmemin amacı mutlu ve sakin bir hayatı garanti etmektir.	1	2	3	4	5	6	7
11. Din, her şeyden önce, başıma acı ve felaket geldiği zaman beni teselli eder.	1	2	3	4	5	6	7
12. İnancılı bir kişi olarak dini kuralların yarım yamalak uygulanmasına karşıyım.	1	2	3	4	5	6	7
13. Allah'a gönülden bağlı olmanın doğru ve mükemmel bir din anlayışına sahip olmaktan daha önemli olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
14. Ben değiştikçe dini inançlarım da benimle birlikte değişip gelişir.	1	2	3	4	5	6	7
15. İbadet etmek için en önemli sebep Allah'ın yardımını ve korumasını sağlamaktır.	1	2	3	4	5	6	7
16. Öbür dünyada cezalandırılmamak adına dini kurallara bağlı yaşamaya çalışırım.	1	2	3	4	5	6	7
17. Toplumda iyi bir yer edinmek için dinime bağlı kalmaya çalışırım.	1	2	3	4	5	6	7
18. İçimden geldiği için dua ederim.	1	2	3	4	5	6	7

19. Dine şüpheci yaklaşmanın beni yeni açılımlara yönlendirdiğini düşünüyorum.	1	2	3	4	5	6	7
20. Hayatta her konuda dini kuralları temel alırım.	1	2	3	4	5	6	7
21. Dinimin ön gördüğü kurallar üzerinde sorgulanıp, yorum yapılmasını dine karşı gelmekle bir tutarım.	1	2	3	4	5	6	7

EK 5- Dinin Etkisini Hissetme Ölçeği

Aşağıdaki ifadelere yönelik kanaatlerinizi X ile belirtiniz.

	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Katılıyor	Tamamen Katılıyor
1) İnsanlar günlük hayatlarını dine göre şekillendirmelidir				
2) Dindar nesiler yetiştirmek gerekir				
3) Evleneceğim kişinin dindar olmasını tercih ederim				
4) Erkeklerle kadınların tokalaşması dinimizce sakıncalıdır				
5) Dinen haram olduğu için içki içmem				
6) Arkadaşlarımın dindar olmasını tercih ederim				
7) Evlilik öncesi cinsel deneyimler haram olduğu için bu tür fiillere yaklaşmam				
8) Sosyal çevrem tarafından iyi bir Müslüman olarak görülmem hoşuma gider				
9) Yardım talep edenlere Allah rızası için yardım ederim				
10) Dünyada sıkıntı altında kalan Müslümanların durumu beni üzer				
11) Domuz yağı içeren ürünleri kullanmakta bir sakınca görmem				

12) Kadın erkek ilişkilerinde dinin belirlediği ölçülere uyulmalıdır				
13) Dinin emir ve yasaklarına dikkat eden bir insan saygıdeğer kabul edilmelidir				
14) Kız kardeşimin Müslüman olmayanlarla evlenmesine müsaade etmem				
15) Müslüman olmayan bir kişiyle evleneceksem onun Müslüman olmasını isterim				
16) Hristiyanlar tarafından kurban edilen bir hayvanın etini yemem				
17) Davranışlarımı Allah'ın her yerde beni gördüğü bilinciyle yapmaya gayret ederim				

EK 6-Sürekli Umut Ölçeği

	Kesinlikle yanlış (1)	Çoğunlukla yanlış (2)	Oldukça yanlış (3)	Biraz yanlış (4)	Biraz doğru (5)	Oldukça doğru (6)	Çoğunlukla doğru (7)	Kesinlikle Doğru (8)
1. Sıkıntılı bir durumdan kurtulmak için pek çok yol düşünebilirim.	1	2	3	4	5	6	7	8
2. Enerjik bir biçimde amaçlarıma ulaşmaya çalışırım.	1	2	3	4	5	6	7	8
3. Çoğu zaman kendimi yorgun hissedirim.	1	2	3	4	5	6	7	8
4. Bir problemin birçok çözüm yolu vardır.	1	2	3	4	5	6	7	8
5. Tartışmalarda kolayca yenik düşerim.	1	2	3	4	5	6	7	8
6. Hayatta önem verdiğim şeylere ulaşmak için pek çok yol düşünebilirim.	1	2	3	4	5	6	7	8
7. Sağlığım için endişelenirim.	1	2	3	4	5	6	7	8
8. Başkalarının ümitsizliğe kapıldığı durumlarda bile sorunu çözecek bir yol bulabileceğimi bilirim.	1	2	3	4	5	6	7	8

9. Geçmiş yaşantılarım beni geleceğe iyi hazırladı.	1	2	3	4	5	6	7	8
10. Hayatta oldukça başarılıyım.	1	2	3	4	5	6	7	8
11. Genellikle endişelenecek bir şeyler bulurum.	1	2	3	4	5	6	7	8
12. Kendim için koyduğum hedeflere ulaşırım.	1	2	3	4	5	6	7	8

EK 7-Şans Oyunlarına Katılım Anketi

1. Bugüne kadar aşağıdaki kumar çeşitlerinden hangilerini oynadığınızı belirtiniz. Her kumar çeşidi için üç cevaptan ("hiç", haftada bir kereden az "veya" haftada bir kere veya daha fazla") birini işaretleyiniz.

	Hiç	Haftada bir kereden az	Haftada bir kere veya daha fazla
At yarışı	()	()	()
Parasına Kâğıt Oyunları (yanık, poker gibi)	()	()	()
Parasına Okey	()	()	()
Parasına Zar Oyunları (barbut gibi)	()	()	()
Horoz Dövuşü	()	()	()
Spor-Toto veya Spor-Loto	()	()	()
Sayısal-Loto	()	()	()
Kazı-Kazan	()	()	()
Milli Piyango	()	()	()
Borsada Oynama	()	()	()
Casino Oyunları	()	()	()
Parasına Beceri İsteyen Oyunlar Oynama (Bilardo gibi)	()	()	()
Yukarıda Belirtilmeyen Başka Kumar Çeşitleri (Lütfen Yazınız: _____)	()	()	()

EK-8 ETİK KURUL RAPORU

Karar: 61378

KARAR(ISSUE NUMBER):
20.12.2022/

T.C.
ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER ARAŞTIRMALARI
VE
BİLİMSEL YAYIN ETİK KURULU
(SOCIAL SCIENCES UNIVERSITY OF ANKARA
INSTITUTIONAL ETHICS COMMITTEE OF SOCIAL SCIENCES AND
HUMANITIES RESEARCH AND PUBLICATION)

ETİK ONAY BELGESİ
(CERTIFICATE OF ETHICS APPROVAL)

Araştırma Yöntemi (Research Method)	Anket Çalışması
Araştırmanın Adı (Study Title)	Şans Oyunlarına Katılım, Dindarlık ve Umut Düzeyi Arasındaki İlişki
Sorumlu Araştırmacının Adı Soyadı (Principal Researcher Name Surname)	Araştırma Görevlisi Sema İNCEKÖSE
Karar (Committee Decision)	UYGUNDUR-APPROVED

e-imzalıdır
Prof. Dr. M. Hakan TÜRKÇAPAR
Başkan (Chair)

e-imzalıdır
Prof. Dr. Sutay YAVUZ
Üye(Member)

e-imzalıdır
Prof. Dr. Aslı AKAY
Üye(Member)

e-imzalıdır
Prof. Dr. Ejder OKUMUŞ
Üye(Member)

e-imzalıdır

e-imzalıdır

Prof. Dr. İsmail ÇAKIR
Üye(Member)
e-imzalıdır

Prof. Dr. Mehmet Emin BİLGE
Üye(Member)

Prof. Dr. Mustafa ÇEVİK Üye(Member)

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5451&eD=BS53JDEJE2&eS=61378>

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

